

**Program rada
Agencije za civilno vazduhoplovstvo
za 2024. godinu**

decembar 2023. godine

SADRŽAJ

I Uvodni dio	3
a) O Agenciji	3
b) Međunarodni aspekti djelovanja Agencije	3
II Nadležnost Agencije.....	5
III Programske aktivnosti Agencije	8
a) Izvršavanje obaveza i aktivnosti utvrđenih zakonom, podzakonskim aktima, potvrđenim i objavljenim međunarodnim sporazumima i drugim dokumentima koji regulišu oblast civilnog vazduhoplovstva.....	8
1) Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe	12
2) Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja	18
3) Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću	26
4) Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti	32
5) Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu	33
6) Referat za vazduhoplovnu medicinu	35
b) Vršenje inspeksijskog nadzora i kontinuiranog nadzora nad vazduhoplovnim subjektima i njihovim osobljem u cilju praćenja ispunjenosti propisanih uslova na osnovu kojih im je Agencija izdala dozvolu, certifikat ili odobrenje	37
IV Donošenje akata iz nadležnosti Agencije i pripremanje stručnih osnova za izradu podzakonskih akata iz nadležnosti Vlade i Ministarstva	38
V Međunarodna saradnja Agencije.....	40
a) Saradnja sa institucijama Evropske unije u oblasti vazdušnog saobraćaja	41
b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama	42
c) Bilateralna i multilateralna saradnja	45
VI Kontrolne posjete međunarodnih organizacija	47
VII Kadrovsko i materijalno-tehničko osposobljavanje	49
a) Kadrovsko osposobljavanje Agencije.....	49
b) Obuka i stručno usavršavanje zaposlenih	50
c) Materijalno-tehničko osposobljavanje	51
VIII Izrada programa, planova i izvještaja.....	51

I Uvodni dio

Pravni osnov za donošenje Programa rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu utvrđen je članom 10 stav 1 tačka 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), kojim je propisano da Savjet Agencije za civilno vazduhoplovstvo donosi godišnji program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Odredbom člana 16 stav 1 tačka 8 Statuta Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2566/18 od 27.11.2018. godine, propisano je da direktor Agencije za civilno vazduhoplovstvo (u daljem tekstu: Agencija) predlaže Savjetu Agencije godišnji program rada.

U skladu sa navedenim odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i Statuta Agencije za civilno vazduhoplovstvo pripremljen je Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu.

a) O Agenciji

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju propisani su pravni položaj, nadležnost i organizacija Agencije, upravljanje i rukovođenje Agencijom, organi Agencije i njeno poslovanje.

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa ovim zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi. Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor Agencije.

b) Međunarodni aspekti djelovanja Agencije

Zakonom o vazdušnom saobraćaju, članom 6 stav 1 tačka 14, propisano je da Agencija saraduje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo.

Međunarodne organizacije iz oblasti vazdušnog saobraćaja od posebnog značaja za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore su:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (*International Civil Aviation Organization – ICAO*),
- Agencija Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (*European Civil Aviation Conference – ECAC*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*).

Crna Gora je 13. marta 2007. godine postala 189. punopravna članica Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), specijalizovane organizacije Ujedinjenih nacija zadužene za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu (*Convention on International Civil Aviation*), poznatije kao Čikaška konvencija (*Chicago Convention*), i obavezujućih standarda i preporučenih praksi iz aneksa Konvencije.

Postavši prethodno punopravan član ICAO-a, što je predstavljalo preduslov, Crna Gora je postala i punopravan član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC) 25. juna 2008. godine. Glavni cilj ECAC-a je unapređenje sigurnog, djelotvornog i kontinuiranog razvoja sistema evropskog vazdušnog saobraćaja, kroz harmonizaciju postupaka upravljanja vazdušnim saobraćajem među

državama članicama iz Evrope i unapređenje tih postupaka između država članica i drugih država u svijetu.

Crna Gora je 1. jula 2007. godine postala punopravan član Evropske organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (EUROCONTROL), organizacije koja je prvenstveno zadužena za sigurnost vazdušne plovidbe. Članstvo Crne Gore i njeno puno učešće u radu upravljačkih i stručnih tijela ove evropske organizacije, od velikog značaja za siguran i jednoobrazan pristup država članica, ostvaruje se na osnovu Protokola o konsolidaciji Međunarodne konvencije o saradnji u oblasti bezbjednosti (*Safety*) vazdušne plovidbe EUROCONTROL od 13. decembra 1960. godine, sa izmjenama i dopunama (Zakon o ratifikaciji, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, br. 18/04 i 19/04) i Multilateralnog sporazuma o rutnim naknadama (*Multilateral Agreement relating to Route Charges*, „Službeni list SCG – Međunarodni ugovori“, broj 04/05).

Crna Gora je 09. juna 2006. godine potpisala Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (*European Common Aviation Area (ECAA) Agreement*, u daljem tekstu: ECAA Sporazum). Skupština Crne Gore ratifikovala je ovaj Sporazum 9. oktobra 2007. godine, i isti je stupio na snagu 26. oktobra 2007. godine objavljivanjem Zakona o ratifikaciji ECAA Sporazuma („Službeni list RCG“, broj 62/07 i „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 1/11). Cilj ovog Sporazuma je stvaranje zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja zasnovanog na slobodnom pristupu tržištu i zajedničkim pravilima u oblastima sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazдушnim saobraćajem i uticaja na životnu sredinu.

ECAA Sporazum je u Evropskoj uniji stupio na snagu u decembru 2017. godine (čak 11 godina nakon potpisivanja) pa je, imajući u vidu veliki broj akata koje je usvojila u periodu od njegovog potpisivanja, Evropska komisija bila u obavezi da donese novi ažurirani Aneks 1. Novi, ažurirani Aneks 1 zvanično je objavljen u Službenom listu EU („*Official Gazette of European Union*“) u avgustu 2019. godine kao sastavni dio Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog Komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks 1 ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (*DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex 1 to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation - OJL211/4 of 12.08.2019*). Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo.

Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupštine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine ponovo utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju izmjena ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje. Zakon je Skupština usvojila u toku 2023. godine, ali isti nije objavljen u „Službenom listu Crne Gore“. U toku 2023. godine formiran je novi saziv Skupštine i izabrana opet nova Vlada i za očekivati je da će u 2024. godini ovaj zakon konačno biti usvojen i objavljen u Službenom listu.

Agencija Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva (EASA) je organizacija Evropske unije osnovana s ciljem razvijanja zajedničkih standarda sigurnosti i obezbjeđivanja njihove jedinstvene primjene u Evropskoj uniji (EU), sa sjedištem u Kelnu (Njemačka). Osnovne djelatnosti preuzela je od Zajedničkih vazduhoplovnih vlasti (*Joint Aviation Authorities – JAA*), nakon prestanka rada te organizacije, 2007. godine. EASA je u međuvremenu proširila svoje nadležnosti, preuzimanjem obaveze izrade vazduhoplovnih standarda i propisa iz oblasti upravljanja vazдушnim saobraćajem (*Air Traffic*

Management – ATM) i aerodroma, kao i vršenja nadzora i nad njihovom primjenom. Punopravno članstvo u EASA-i, za sada, ostvaruju samo države članice EU i države članice EFTA (*European Free Trade Association*), dok za ostale države postoji mogućnost ostvarenja posebnog statusa i aktivnog učešća u radu EASA-e putem zaključivanja tzv. „Radnih aranžmana“ (*Working Arrangements*). Regulative koje priprema i predlaže EASA, a usvajaju institucije EU, obavezujuće su za države članice EU, a u zavisnosti od vrste potpisanih aranžmana i za ostale države.

Crna Gora je prvi Radni aranžman sa EASA-om potpisala 7. jula 2009. godine. Osnov za potpisivanje tog aranžmana predstavljala je tzv. Osnovna Regulativa br. 216/2008 (*Basic Regulation 216/2008*). Kako je 2009. godine Regulativa br. 216/2008 izmijenjena i dopunjena Regulativom 1108/2009, kojom se nadležnosti EASA-e proširuju i na oblast ATM/ANS-a i aerodroma, direktor Agencije je izmijenjeni Aneks 1 Radnog Aranžmana potpisao 2. novembra 2011. godine.

Od 2011. do 2015. godine došlo je do brojnih promjena usljed kojih je EASA smatrala neophodnim da postojeći, tada već zastarjeli, Radni Aranžman zamijeni novim, koji je, nakon konsultacija i usaglašavanja, potpisan 25. februara 2015. godine u Kelnu od strane direktora Agencije i izvršnog direktora EASA-e. Ovaj Radni aranžman pokriva sve aspekte uređenja sigurnosti civilnog vazduhoplovstva i zaštite životne sredine kada su u pitanju proizvodi, djelovi, uređaji, osoblje, organizacije, aerodromi, kao i upravljanje vazдушnim saobraćajem i usluge vazdušne plovidbe, u skladu sa Regulativom (EZ) br. 216/2008 i njenim pravilima implementacije. Putem ovog Radnog aranžmana EASA ostvaruje saradnju sa Agencijom za civilno vazduhoplovstvo, između ostalog, i u sprovođenju odredbi ECAA Sporazuma relevantnih za sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Prethodno je, takođe u Kelnu, 15. maja 2012. godine, sa EASA-om potpisan i Radni aranžman o sigurnosnim pregledima stranih vazduhoplova na platformi (*SAFA Working Arrangement*), koji se odnosi na obaveznost prikupljanja i razmjene informacija u odnosu na sigurnost vazduhoplova koji koriste aerodrome država članica EU i aerodrome država koje nijesu članice EU ali učestvuju u ovom programu, pa i aerodrome u Crnoj Gori.

Imajući u vidu novine u oblasti SAFA-e, na inicijativu Agencije, dana 12.12.2023. godine je potpisan novi SAFA Radni aranžman između EASA i Agencije. Sa novim aranžmanom, pored svih postojećih elemenata, uvodi se i element procjene rizika operatora vazduhoplova prilikom planiranja realizacije inspekcija na platformi. Dodatno, stiču se uslovi da Crna Gora postane učesnica EU programa testiranja posade vazduhoplova na prisustvo alkohola u krvi. Važno je istaći da je potpisivanjem ove vrste aranžmana Crna Gora postala jedna od rijetkih država koja nije članica EASA-e, a učesnica je, na ovom nivou, razmjene i prikupljanja informacija u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma.

II Nadležnost Agencije

Nadležnost Agencije propisana je prvenstveno odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima donešenim na osnovu ovog zakona, ali i odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 18/11, 46/14 i 43/18), odredbama Zakona o prevozu opasnih materija („Službeni list CG”, br. 33/14 i 13/18), odredbama Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Službeni list CG”, br. 44/12 i 146/21) i odredbama Zakona o planiranju prostora i izgradnji objekata („Službeni list CG”, br. 64/17, 44/18, 63/18, 11/19, 82/20, 86/22 i 4/23).

Zakonom o vazdušnom saobraćaju Agenciji je prenešeno vršenje javnih ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja, od kojih su najznačajnija sljedeća: izdavanje sertifikata i uvjerenja

vazduhoplovnim subjektima o ispunjavanju uslova za obavljanje određene djelatnosti iz oblasti vazdušnog saobraćaja, izdavanje dozvola vazduhoplovnom osoblju, vršenje inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem zakona i zaključenih međunarodnih ugovora, donošenje akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, koji se, uz prethodnu saglasnost resornog ministarstva, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore”.

Konkretno, nadležnost Agencije je utvrđena odredbom člana 6 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojom je propisano da Agencija:

1. izdaje certifikat vazdušnog operatera i operativnu licencu,
2. izdaje uvjerenje o tipu vazduhoplova, uvjerenje o plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o provjeri plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o registraciji,
3. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za održavanje vazduhoplova,
4. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za stručno osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja,
5. izdaje certifikat i odobrenje za upotrebu civilnog aerodroma,
6. izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova,
7. izdaje dozvole i ovlašćenja civilnom vazduhoplovnom osoblju,
8. priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donose Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja,
9. donosi opšte akte u skladu sa ovim zakonom i akte radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva,
10. donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja,
11. vodi registre i evidencije u skladu sa ovim zakonom,
12. vrši inspeksijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima,
13. vrši kontinuirani nadzor ispunjenosti uslova u skladu sa ovim zakonom,
14. saraduje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo,
15. vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i Statutom Agencije.

Odredbom člana 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija Nacionalni nadzorni organ koji obavlja poslove koji se odnose na: utvrđivanje usklađenosti pružanja usluga u vazdušnoj plovidbi sa propisanim zahtjevima, izdavanje certifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem, kao i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i aktima Agencije.

Jedno od najznačajnijih javnih ovlašćenja koje je prenešeno Agenciji je obavljanje poslova inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem Zakona o vazdušnom saobraćaju i propisa donesenih na osnovu ovog zakona, kao i zaključenih međunarodnih ugovora koji obavezuju Crnu Goru, a koji se odnose na: vazduhoplov i vazduhoplovnu komponentu, vazdušni saobraćaj, pružanje

vazduhoplovnih usluga i pravila letenja, kao i aerodromske letne informacije, aerodrome i aerodromske usluge, letilišta, vazduhoplovno osoblje, pomoćno vazduhoplovno i drugo stručno osoblje, ispravnost i rad tehničkih sredstava i objekata vazdušne plovidbe.

Naime, članom 6 stav 1 tačka 12 i članom 151 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da poslove inspeksijskog nadzora nad sprovođenjem ovog zakona i propisa donesenih na osnovu ovog zakona vrši Agencija preko inspektora za vazdušni saobraćaj, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojim se uređuje inspeksijski nadzor.

Inspeksijski poslovi koji obuhvataju ovlašćenja za obavljanje pregleda, izricanje ograničenja i zabrana, nalaganje upravnih mjera, izdavanje prekršajnog naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i preduzimanje drugih mjera propisanih Zakonom o inspeksijskom nadzoru („Službeni list RCG“, broj 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16) i Zakonom o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 06/11, 39/11, 32/14 i 51/17) i u 2024. godini će predstavljati jedan od prioriteta u radu, imajući u vidu da inspeksijski nadzor značajno doprinosi zaštiti i dodatnom unapređenju dostignutog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

Agenciji je, dodatno, propisano ovlašćenje da može da odobri, najduže na šest mjeseci, izuzeće od obaveze ispunjenja određenog administrativnog i drugog zahtjeva, ukoliko utvrdi da je vazduhoplovni subjekt na drugi način obezbijedio isti nivo sigurnosti vazdušnog saobraćaja koji se postiže primjenom tog zahtjeva.

Shodno Zakonu o prevozu opasnih materija („Službeni list CG“, br. 33/14 i 13/18), Agencija je nadležna za odobravanje izuzeća od zabrane prevoza opasnih materija čiji je prevoz zabranjen u skladu sa Tehničkim instrukcijama. S tim u vezi, a u skladu sa navedenim zakonom, izuzeće od zabrane prevoza opasnih materija može se dozvoliti u vazdušnom prostoru Crne Gore, na osnovu rješenja o izuzeću od zabrane koje, u skladu sa Tehničkim instrukcijama, izdaje Agencija uz saglasnost nadležnih organa državne uprave zavisno od vrste opasne materije.

Shodno Zakonu o obaveznom osiguranju u saobraćaju („Službeni list CG“, br. 44/12 i 146/21), Agencija je nadležna da vrši nadzor nad primjenom odredaba ovog zakona koje se odnose na prava i obaveze po osnovu obaveznog osiguranja u vazdušnom saobraćaju.

Agencija obavlja i određene poslove organa za tehničke uslove, u skladu sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata („Službeni list CG“, br. 64/17, 44/18, 63/18, 11/19, 82/20, 86/22 i 4/23), a koji se odnose na: definisanje urbanističko tehničkih uslova za izgradnju objekata iz domena tehničkog organa za dio vazdušnog saobraćaja; analiza tehničke dokumentacije građevinskih objekata u cilju pribavljanja saglasnosti tehničkog organa; razmatranje nacrtu planskih dokumenata, analize iz domena tehničkog organa iz oblasti vazdušnog saobraćaja i dalje aktivnosti na izmjeni ili procesuiranju planskog dokumenta; provjera tehničke dokumentacije iz domena tehničkog organa iz oblasti vazdušnog saobraćaja; predlog korekcija ili dalje procesuiranje tehničke dokumentacije za složene inženjerske objekte.

Agencija je pripremila plan vršenja inspeksijskih nadzora za 2024. godinu, koji, zajedno sa planiranom dinamikom vršenja periodičnih kontinuiranih nadzora koji se sprovode nad radom vazduhoplovnih subjekata radi utvrđivanja kontinuirane ispunjenosti uslova na osnovu kojih je izdat certifikat tokom čitavog perioda njegovog važenja, predstavlja sastavni dio Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora vazduhoplovnih subjekata za 2024. godinu.

Odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18/11, 46/14 i 43/18) utvrđena je nadležnost Agencije u pogledu

nadzora nad primjenom pojedinih odredaba ovog zakona. Naime, ovim zakonom propisano je da Agencija vrši nadzor nad primjenom odredaba koje se odnose na prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, kao i po prigovoru putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta. U slučaju prigovora lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti Agencija je nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika i operatora aerodroma, dok je po prigovoru putnika u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta Agencija nadležna za mirno rješavanje sporova između putnika i vazdušnog prevoznika.

U Vladinoj proceduri su izmjene navedenog Zakona, kako bi Agenciji bio dodijeljen inspeksijski nadzor u oblasti prava putnika koja se odnose na prigovore putnika, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta. Vlada je utvrdila Predlog ovog zakona, ali kako je u oktobru 2023. godine izabrana nova Vlada, očekuje se ponovno procesuiranje Predloga ovog zakona.

U oblasti prava putnika ohrabruje činjenica da je krajem 2023. godine Evropska komisija, po prvi put, pozvala predstavnike država koje nisu članice EU da, kao posmatrači, učestvuju u radu tijela Evropske komisije koje se bavi pravima putnika.

Takođe, određeni poslovi i aktivnosti iz nadležnosti Agencije utvrđeni su podzakonskim aktima, koje Agencija donosi na osnovu Zakona o vazdušnom saobraćaju, nacionalnim strateškim dokumentima iz oblasti vazdušnog saobraćaja, kao i potvrđenim i objavljenim ECAA Sporazumom i drugim međunarodnim dokumentima.

III Programske aktivnosti Agencije

Imajući u vidu ranije navedene nadležnosti Agencije, propisane članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kao i ostale zakonom i podzakonskim aktima utvrđene obaveze, programske aktivnosti Agencije u 2024. godini biće prevashodno usmjerene na:

- a) izvršavanje obaveza i aktivnosti utvrđenih zakonom, podzakonskim aktima, potvrđenim i objavljenim međunarodnim sporazumima i drugim dokumentima koji regulišu oblast civilnog vazduhoplovstva, i
- b) vršenje inspeksijskog nadzora i kontinuiranog nadzora nad vazduhoplovnim subjektima i njihovim osobljem u cilju praćenja ispunjenosti propisanih uslova na osnovu kojih im je Agencija izdala dozvolu, sertifikat ili odobrenje.

a) Izvršavanje obaveza i aktivnosti utvrđenih zakonom, podzakonskim aktima, potvrđenim i objavljenim međunarodnim sporazumima i drugim dokumentima koji regulišu oblast civilnog vazduhoplovstva

Među opštim aktivnostima u Agenciji, koje podrazumijevaju involviranost i doprinos svih unutrašnjih organizacionih jedinica i pojedinaca, za 2024. godinu su sljedeće:

- priprema stručnih osnova za donošenje novog Zakona o vazdušnom saobraćaju.
- priprema i donošenje novih vazduhoplovnih propisa, izmjena i dopuna postojećih, kao i priprema stručnih osnova za potrebe donošenja podzakonskih akata iz nadležnosti Ministarstva i Vlade CG, u skladu sa *Planom pripreme podzakonskih akata Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu* i aktuelnim Programom pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji (PPCG), a na osnovu Zakona o vazdušnom saobraćaju, zaključenih međunarodnih

ugovora, propisa Evropske unije i pravila i standarda koji se odnose na sigurnost i bezbjednost u vazдушnom saobraćaju, naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a

- ažuriranje i realizacija akcionih planova za otklanjanje neusaglašenosti i nedostataka konstatovanih prilikom kontrolnih posjeta međunarodnih organizacija civilnog vazduhoplovstva, sa precizno utvrđenim aktivnostima koje je neophodno preduzeti u cilju njihovog otklanjanja, određenim nosiocima odgovornosti za izvršavanje tih aktivnosti i definisanim rokovima za njihovu realizaciju.
- razmatranje ICAO državnih pisama (*ICAO State Letters*) i formiranje predloga aktivnosti u odnosu na ta dokumenta,
- identifikacija razlika u odnosu na ICAO standarde i preporučene prakse,
- implementacija softvera Sistema upravljanja dokumentima (*Document Management System – DMS*),
- očuvanje postojećeg nivoa znanja zaposlenih u Agenciji i njegovo unapređenje pohađanjem obuka, koje se sprovode po Trening planu, obukama obnavljanja znanja, nedostajućim specijalističkim obukama i obukama za nove vazduhoplovne propise.

Pored ovih aktivnosti, opšteg karaktera, među aktivnostima koje iziskuju multidisciplinarn pristup izdvajaju se sljedeće:

- aktivnosti u vezi sa nacionalnim odborima

Shodno Zakonu o vazдушnom saobraćaju formirani su sljedeći nacionalni odbori: Nacionalni odbor za upravljanje sigurnošću u vazдушnom saobraćaju, Nacionalni odbor za upravljanje vazдушnim prostorom, Nacionalni odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva i Nacionalni odbor za olakšice u vazдушnom saobraćaju. Predsjednici ovih odbora su predstavnici Agencije a, pored njih, u sastavima ovih odbora participiraju i druga lica iz Agencije. Stručne poslove, za potrebe ovih odbora, u najvećoj mogućoj mjeri obavljaju stručne službe Agencije jer se, s obzirom na raspoložive resurse, Vlada odlučila da predstavnici Agencije, kroz predsjednike odbora i članove odbora, koordiniraju aktivnosti od državnog interesa u domenu vazdušnog saobraćaja. U odnosu na aktivnosti koje se odvijaju u ovim odborima izvjesno je da se pitanja i izazovi sa kojima se susreću ova tijela bivaju sve složenija i da postoji sve izraženija potreba da se određena pitanja, od značaja za sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja, kao i za upravljanje vazдушnim prostorom, sve češće razmatraju u širem kontekstu, te je iz tog razloga veoma značajno vršiti koordinaciju aktivnosti sa drugim državnim organima i institucijama. Saglasno trendovima, očekuje se da tokom 2024. godine intenzitet ovih aktivnosti bude veći, naročito u vezi sa izazovima kao što su: upotreba dronova, generalno, i upravljanje vazдушnim prostorom kada je u pitanju upotreba dronova; opasnosti u vezi sa prisustvom divljeg svijeta u blizini aerodroma; bezbjedonosna pitanja, posebno u vezi sajber bezbjednosti i dr.

- Bezbjednost informacionih tehnologija (*Cyber Security*)

Tokom proteklih godina u oblasti vazduhoplovstva značajno se povećava broj događaja u kojim je došlo do ugrožavanja sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja kroz tzv. sajber napade. Savremena tehnologija omogućuje izvođenje ovih nelegalnih aktivnosti na način da ni vazduhoplovstvo nije imuno na ovu vrstu ugrožavanja. Ova činjenica nameće obavezu da se u vazduhoplovnom sistemu razviju određeni mehanizmi zaštite koji se, prije svega, ogledaju u tome da bi vazduhoplovni sistemi trebalo da budu projektovani i realizovani na način na budu otporni na

sajber napade i to na način na koji bi se onemogućio uticaj na bitne funkcije vazduhoplovnog sistema. Na globalnom nivou ovaj problem je prepoznat još prije nekoliko godina pa je zaključkom sa 40. Skupštine ICAO predviđeno da države članice kao i vazduhoplovni subjekti usmjere aktivnosti u pravcu implementacije Sajber strategije ICAO, identifikacije rizika i prijetnji u odnosu na aktivnosti u vazduhoplovstvu i kritične aktivnosti, definisanja odgovornosti državnih tijela, institucija i vazduhoplovnih subjekata i dr.

U septembru 2019. godine Evropska komisija je objavila prvo izdanje Sajber strategije u vazduhoplovstvu. ICAO je u oktobru 2019. godine objavio dokument Aviation Cybersecurity Strategy koji daje opšte smjernice državama članicama ICAO u pogledu sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu, a u novembru 2020. godine, posredstvom državnog pisma, dostavio je državama članicama dokument koji sadrži Cybersecurity Action Plan. Ovim akcionim planom je predviđeno niz aktivnosti koje treba da sprovedu ICAO i države članice u cilju unapređenja sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu, kako na međunarodnom nivou tako i u svakoj od država članica.

U EASA dokument-u *European Plan for Aviation Safety (EPAS) 2023-2025* u kojem su, pored ostalih aktivnosti koje se odnose na sigurnost u civilnom vazduhoplovstvu, kao sistemska i strateška aktivnost je predviđena i upravljanje rizikom po pitanju cyber-a.

Tokom 2022. i 2023. godine objavljene su i dvije bitne EU regulative, na osnovu *Basic Regulation-a 1139/2018*, koje postavljaju Cyber regulatorne zahtjeve pred vazduhoplovne vlasti, operatore vazduhoplova, operatore aerodroma i organizacije. Planirano je da ove regulative budu prenešene u pravni poredak Crne Gore tokom 2024. godine. Radi se o regulativama koje se bave uticajem Cyber prijetnji na sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Cyber prijetnje mogu imati negativan uticaj kako na sigurnost tako i na bezbjednost vazdušnog saobraćaja i upravo iz tog razloga ovom pitanju je potrebno prići na sveobuhvatan način u gotovo u svim oblastima koje su u nadležnosti Agencije.

Aktivnosti Agencije u oblasti sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu sa kojima je potrebno nastaviti u 2024. godini su sljedeće:

- Izrada akcionog plana za sajber bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, na osnovu smjernica iz državnog pisma ICAO i globalne ICAO strategije za sajber bezbjednost. Ovaj akcioni plan Agencije treba da bude urađen u saradnji sa državnim organima nadležnim za informacionu bezbjednost, jer je to obaveza države a ne samo Agencije.
- Uspostavljanje zvanične saradnje između Agencije i državnih organa nadležnih za informacionu bezbjednost (Direktorata za elektronsku upravu i informatičku bezbjednost Ministarstva javne uprave i Odeljenja za informatičku bezbjednost i odgovor na kompjuterske incidente (CS/NCIRT) Direkcije za zaštitu tajnih podataka).
- Nastavak aktivnog učešća Agencije u radu radnih grupa EASA (*Network of Cyber Analysts*) i EUROCONTROL (CYBERG) za sajber bezbjednost, u kojima je Agencija član i već učestvuje kroz svoje predstavnike.
- Organizovanje radionica (*workshop*), seminara i konferencija na temu sajber bezbjednosti za subjekte civilnog vazduhoplovstva iz Crne Gore sa temama iz sajber bezbjednosti, saglasno sa zahtjevima i preporukama ICAO i EASA.
- Planiranje i sprovođenje specijalističkih, naprednih obuka za neke od nadzornika i inspektora Agencije, kao i IT administratora, iz sajber bezbjednosti u relevantnim organizacijama za obuku (IANS EUROCONTROL i druge).

- Organizacija obuka i radionica sa opštim temama iz sajber bezbjednosti za sve zaposlene u Agenciji, radi podizanja svijesti i sticanja neophodnih znanja za postupanje u prevenciji i odbrani od sajber napada i incidenata. Cilj ovakvih obuka je obučavanje zaposlenih za zaštitu informacione imovine (ICT infrastruktura i podaci u različitim formama) i ugleda Agencije.
 - Kreiranje platforme koja omogućava kontinuiranu edukaciju i testiranje zaposlenih o cyber prijetnjama. Platforma bi bila kreirana u saradnji sa spoljnim saradnicima i nudila bi i dodatne mogućnosti usklađivanja sa ISO 27001 standardom i ostalim vidovima edukacije sa zaposlenima u kompaniji. Platforma bi bila u potpunosti prilagodljiva korporativnom stilu klijenta (logotipu, web domenu, e-mail serveru, itd.) te se integriše s klijentovim Active directory servisima.
 - Uvođenje u poslovanje Agencije mjera i postupaka prema standardu ISO/IEC 27001 *Sistem menadžmenta bezbjednosti informacija*, kao i sertifikacija Agencije po ovom standardu, sa ciljem uspostavljanja kvalitetnog okvira za sajber bezbjednost i praktičnu primjenu dobre prakse i mjera sajber bezbjednosti.
 - Osmišljavanje, priprema i organizovanje promotivnih aktivnosti (medijske i internet kampanje) na temu sajber bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu.
 - Sprovođenje svih ostalih aktivnosti iz preporučenog opšteg ICAO akcionog plana za sajber bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, a koje su u nadležnosti Agencije.
- aktivnosti na poboljšanju IT bezbjednosti

U Plan javnih nabavki za 2024. godinu, uvrštene su i određene IT stavke, odnosno aktivnosti koje će značajno doprinijeti poboljšanju IT bezbjednosti. To se prije svega odnosi na softversko rješenje za obezbjeđivanje dvostruke autentifikacije prilikom logovanja korisnika, zatim softversko rješenje za prevenciju gubitka podataka (*Data Loss Prevention - DLP*), te softversko rješenje za kontrolu pristupa internet sadržaju unutar organizacija. Neke od očekivanih dobiti od implementacije ovih softverskih rješenja su: povećana sigurnost, zaštita od krađe identiteta, prilagodljivost potrebama i fleksibilnost sistema, smanjenje rizika od fišinga (*phishing*), otkrivanje, praćenje i sprječavanje neovlašćenog prenosa ili gubitka osjetljivih podataka unutar organizacije, praćenje prometa podataka unutar mreže, u stvarnom vremenu, praćeci aktivnosti korisnika u cilju identifikacije pokušaja neovlašćenog pristupa ili prenosa podataka, blokiranje pristupa određenim web stranicama, kategorijama ili vrstama sadržaja, mogućnost bolje analize sigurnosnih prijetnji, boljeg planiranja kapaciteta mreže i dr.

- aktivnosti na komunikaciji sa javnošću

Transparentnost i otvorenost treba da budu ključne odrednice komunikacijskog pristupa Agencije. Agencija je 2018. godine usvojila Strateški okvir za komunikaciju sa javnošću kojim je, pored načela transparentnosti, precizirano i da komunikacija mora biti jasna, konzistentna i prilagođena potrebama različitih ciljnih grupa. Prepoznata su tri osnovna modela komunikacije i to: putem medija, internet stranice i društvenih mreža.

Kad su u pitanju mediji, Agencija je u 2023. godini bila predmet priličnog broja negativnih tekstova i komentara što u pisanim medijima, što na portalima. U nedostatku PR službe i angažovane PR agencije stvorila se prilično negativna slika u javnosti, jer reakcija Agencije ili nije bilo ili nije bila adekvatna. Izgubljen je princip profesionalizma i saradnje sa svim medijima u zemlji, kako štampanim, tako i elektronskim (televizije i portali). Agencija više nema proaktivnu komunikaciju kroz medije. Neophodno je napraviti plan za 2024. godinu, sa osnovnim ciljem korigovanja negativne

slike Agencije u medijima, uz eventualno organizovanje određenih događaja kao što su: Dan otvorenih vrata, radni sastanci sa medijima ili konferencije za medije (po potrebi). Medijski orijentisane aktivnosti treba da proističu iz planova rada organizacionih jedinica Agencije i potrebe za promocijom određenih politika i tema.

Internet stranica Agencije je i dalje jedan od osnovnih kanala komunikacije, kako sa domaćom, tako i sa stranom zainteresovanom javnošću. U 2023. godini se nastavilo sa objavljivanjem donešenih akata iz oblasti vazduhoplovstva na internet stranici a objave na sajtu su pisane na način prilagođen korisniku. Sa takvom praksom će se nastaviti u 2024. godini. Prepoznate su i pojedine slabosti postojeće internet stranice Agencije tako da je za 2024. godinu planirana izrada nove interne stranice Agencije.

Agencija je na društvenim mrežama prisutna kroz svoju Facebook stranicu. Početkom decembra 2023. godine Facebook stranica Agencije imala je ukupno 8.503 pratioca. To predstavlja porast od 510 pratilaca u poređenju sa istim prošlogodišnjim periodom.

Kada je u pitanju sadržaj, komunicirali smo:

- redovne mjesečne podatke o saobraćaju na crnogorskim aerodromima,
- objave o sigurnom upravljanju dronovima, i najava nove legistative,
- različite bezbjednosne i sigurnosne procedure za putnike na aerodromima,
- paraglajding,
- objave o održivosti u vazduhoplovstvu,
- objave o regionalnoj saradnji,
- važne datume u civilnom vazduhoplovstvu.

Ostvaren je priličan tzv. *Reach*, od preko 300.000 korisnika, prvenstveno zahvaljujući sinergiji između Facebook i Instagram mreža, jer se svaki promovisani post objavljuje i na Instagramu (iako Agencija nema nalog na ovoj mreži). Objavljeno je više desetina postova, zabilježeno preko 3 hiljade reakcija na objave Agencije, započeta je komunikacija sa više od 60 novih korisnika a svakom korisniku je odgovoreno (*Response rate* – 100%).

Za 2024. godinu ideja je obezbjediti više video sadržaja – bilo kroz formu mini-intervjua sa zaposlenima u Agenciji, zanimljivostima i sl., jer je video format rastući po popularnosti, kao i plasirati više informacija koje nam stižu sa evropskog i svjetskog nivoa, usmjerenih na vazduhoplovno osoblje.

Međutim, za ovu oblast ostaje potreba kadrovskog definisanja u Agenciji imajući u vidu činjenicu da navedene aktivnosti, mimo opisa poslova iz tog radnog mjesta, vodi samostalni savjetnik za međunarodnu saradnju, djelimično u saradnji sa eksternim saradnikom. Za 2024. godinu je predviđeno angažovanje agencije koja bit trebalo da makar privremeno riješi pitanje nedostajućih resursa i poboljša nivo komunikacije sa javnošću i promovisanju tema od interesa za Agenciju.

1) Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe

U okviru Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe prioritete planirane aktivnosti u 2024. godini su sljedeće:

- vršenje nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, organizacijom za osposobljavanje kontrolora letenja i ostalog operativnog osoblja pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i pružaoceu usluga traganja i spašavanja i drugih relevantnih

vazduhoplovnih subjekata, sprovođenjem inspekcijskog nadzora, planiranih i dodatnih samostalnih provjera kao i planiranih i dodatnih zajedničkih provjera (u saradnji sa Direktoratom civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije), posebno po pitanju:

- usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa zajedničkim zahtjevima za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, prvenstveno u pogledu zahtjeva za tehničku i operativnu stručnost i sposobnost, organizacionu strukturu i upravljanje organizacijom, upravljanje sigurnošću i kvalitetom, bezbjednost, ljudske resurse, oblast finansija, odgovornost i osiguranje, kvalitet usluga, otvoreno i transparentno pružanje usluga, planove za slučaj nepredviđenih okolnosti i zahtjeva u vezi izvještavanja;
 - usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa zahtjevima koji se odnose na način, pravila i postupke letenja vazduhoplova i operativne usluge u vazdušnom saobraćaju,
 - usaglašenosti organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja sa zahtjevima koji se odnose na licenciranje i osposobljavanje kontrolora letenja,
 - usaglašenosti sa zahtjevima po pitanju izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz Operativno komunikacionog centra 112 (OKC 112) i Koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC), koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti;
 - usaglašenosti sa zahtjevima za upravljanje vazdušnim prostorom i upravljanje protokom i kapacitetom vazdušnog saobraćaja,
 - usaglašenosti sa zahtjevima o načinu postupanja sa planovima leta,
 - usaglašenosti sa zahtjevima iz oblasti interoperabilnosti,
 - primjene standarda i procedura za obuku pomoćnog vazduhoplovnog osoblja koje obavlja poslove održavanja tehničkih uređaja i sistema kontrole letenja, tj. vazduhoplovno tehničkog osoblja kontrole letenja (*Air Traffic Safety Electronics Personnel – ATSEP*),
 - usaglašenosti sa zahtjevima za stručno osposobljavanje pomoćnog vazduhoplovnog osoblja – vazduhoplovno meteorološkog osoblja;
 - usaglašenosti sa zahtjevima za izradu i održavanje navigacionih postupaka koji su u upotrebi u vazdušnom prostoru Crne Gore, kao i za osposobljavanje osoblja koje projektuje navigacione postupke,
 - usaglašenosti sa zahtjevima obavještanja, analiziranja i praćenja (*follow-up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu;
 - primjene pravila o kvalitetu vazduhoplovnih podataka i vazduhoplovnih informacija;
 - pružanja usluge kalibraže zemaljskih radionavigacionih sredstava (ZRNS) i
 - implementacije promjena u funkcionalnom sistemu pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i organizacija za osposobljavanje kontrolora letenja.
- strateški zadaci u Sektoru za sigurnost vazdušne plovidbe obuhvataju:
 - postizanje pune implementacije zajedničkih zahtjeva za pružaoce usluga upravljanja vazdušnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazdušnim saobraćajem i nadzoru nad njima (u skladu sa Regulativom Komisije br. 2017/373, koja se primjenjuje od 28. januara 2021. godine, a čijom primjenom su prestali da važe ranije donešeni propisi o zajedničkim zahtjevima i sigurnosnom nadzoru nad

- upravljanjem vazдушnim saobraćajem i uslugama u vazdušnoj plovidbi, kao i Regulativom Komisije br. 2020/469 koja će se primjenjivati od 25. januara 2024. godine);
- promociju uspostavljanja sistema za odobravanje i nadzor upotrebe vazdušnog prostora od strane korisnika bespilotnih vazduhoplova i drugih korisnika vazdušnog prostora u donjem (*lower*) dijelu vazdušnog prostora;
 - promociju unapređenja nadzorne komponente u crnogorskom vazdušnom prostoru korišćenjem Multilateracije (*Multilateration – MLAT*), ADS-B i drugih izvora radarskih podataka i uključenje ovih ciljeva u srednjoročne planove SMATSA,
 - praćenje primjene mjera Plana implementacije PBN-a u Crnoj Gori i korišćenja Evropskog geostacionarnog navigacionog sistema za augmentaciju (*European Geostationary Navigation Overlay Service – EGNOS*) u našem vazdušnom prostoru;
 - koordinaciju sa pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi i drugim vazduhoplovnim subjektima u cilju implementacije data link-a;
 - koordinaciju na nacionalnom i međunarodnom nivou u cilju usvajanja i ažuriranja međunarodnih ugovora o prekograničnoj saradnji u postupcima traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu i Nacionalnih planova traganja i spašavanja;
- sprovođenje postupaka odobravanja:
 - navigacionih postupaka koje izrađuje pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi odnosno organizacija za projektovanje navigacionih postupaka;
 - promjena u funkcionalnom sistemu pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - priručnika, procedura i drugih relevantnih dokumenata pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - procedura, planova i programa osposobljavanja, procedura održavanja stručnosti i drugih relevantnih dokumenata organizacija za osposobljavanje kontrolora letenja.
 - izrada i ažuriranje planskih i programskih dokumenata:
 - usaglašavanje dugoročnog i godišnjeg zajedničkog programa i plana provjera nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi sa Direktoratom civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije (DCV);
 - usvajanje Godišnjeg plana nadzora Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe, koji obuhvata plan sprovođenja periodičnih provjera i inspekcija nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi, organizacijama za osposobljavanje, organizacijama za traganje i spašavanje i svim drugim organizacijama koje spadaju pod nadležnost sektora;
 - praćenje primjene i po potrebi ažuriranje objavljenog Plana implementacije (Strategije za primjenu) PBN koncepta u crnogorskom vazdušnom prostoru;
 - priprema godišnjeg plana „Programa lokalne implementacije Jedininstvenog neba“ (*Local Single Sky Implementation Programme – LSSIP*) i saradnja sa EUROCONTROL i pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi u vezi sa tim;
 - ažuriranje Akcionog plana za smanjenje emisije CO₂ i Programa neutralizacije i smanjenja emisija CO₂ u civilnom vazduhoplovstvu (*Carbon Offsetting and Reduction Scheme for International Aviation – CORSIA*) u skladu sa međunarodnim standardima iz oblasti zaštite životne sredine u vazduhoplovstvu.
 - aktivnosti po pitanju saradnje sa drugim nadležnim institucijama na nacionalnom nivou:

- nastavak koordinacije sa pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi, Ministarstvom odbrane i Vazduhoplovstvom Vojske Crne Gore u cilju uspostavljanja i rada mješovite civilno-vojne jedinice za upravljanje vazdušnim prostorom – AMC jedinice (saradnja i vršenje nadzora po pitanju definisanja i organizacije međusobnih ugovora, internih procedura i tehničkih sistema podrške za rad jedinice – implementacija softvera poput CIMACT/LARA/AMC Portal i sl.);
 - nastavak saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvom saobraćaja i pomorstva i Upravom pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, u cilju ažuriranja Nacionalnog plana za traganje i spasavanje prilikom udesa i nezgoda u civilnom vazduhoplovstvu, kao i ostalih relevantnih dokumenata iz te oblasti;
 - nastavak koordinacije na nacionalnom i međunarodnom nivou i priprema stručnih osnova za propise u oblasti bezbjednosti informacionih tehnologija – sajber bezbjednost (*Cyber Security*), prvenstveno sa Ministarstvom javne uprave i Direkcijom za zaštitu tajnih podataka, u cilju unapređenja saradnje između državnih organa nadležnih za informacionu bezbjednost, pružaoca usluga vazdušne plovidbe i drugih subjekata civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori, jačanja kapaciteta subjekata civilnog vazduhoplovstva u oblasti sajber bezbjednosti i zaštite od sajber kriminala, stvaranja potrebnih preduslova za formiranje lokalnih CIRT timova kod ključnih subjekata civilnog vazduhoplovstva za zaštitu i borbu protiv sajber kriminala;
 - nastavak koordinacije sa Ministarstvom saobraćaja i pomorstva, u cilju nastavka procesa ratifikacije međunarodnog Sporazuma o traganju i spašavanju u civilnom vazduhoplovstvu;
 - nastavak saradnje sa Ministarstvom unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, Gorskom službom spašavanja i ostalim institucijama i organizacijama uključenim u sistem traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu, u cilju daljeg unapređenja sistema.
- aktivnosti po pitanju saradnje sa drugim institucijama na međunarodnom nivou:
 - aktivnosti u sklopu saradnje sa DCV u cilju primjene odredbi Sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i Procedure o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - saradnja sa EUROCONTROL u sklopu projekta podrške članicama ove organizacije, u oblasti:
 - unapređenja civilno-vojne koordinacije, upravljanja vazdušnim prostorom i implementacije tehničkih sistema podrške za rad AMC jedinice – implementacija softvera poput CIMACT/LARA i sl,
 - usklađivanja integracije bespilotnih vazduhoplova u operacije vazdušnog saobraćaja po pitanju U-space regulatornih zahtjeva;
 - koordinisanog uvođenja govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz, sa ciljem pune implementacije Regulative (EU) br.1079/2012;
 - implementacije zahtjeva, standarda i preporučene prakse sajber bezbjednosti kod subjekata civilnog vazduhoplovstva; i dr.

- aktivno učešće u radu Koordinacionog tima ACV/DCV/SMATSA i sprovođenje dogovorenih aktivnosti;
 - nastavak saradnje sa vazduhoplovnim vlastima i drugim institucijama država u regionu (Srbija, Bosna i Hercegovina, Sjeverna Makedonija, Hrvatska, Slovenija, Bugarska, Albanija, Grčka, Slovačka, Češka, Mađarska i dr.) u cilju unapređenja sistema traganja i spašavanja u vazduhoplovstvu (*Search and Rescue – SAR*), kroz aktivno djelovanje u okviru formiranog SAR Regionalnog Komiteta (*Regional SAR Advisory Committee – RASARAC*);
 - učešće u zajedničkim aktivnostima na trilateralnom nivou (ACV-DCV-SMATSA) u cilju implementacije Programa efikasnosti (*Performance Scheme*);
 - unapređenje i standardizacija regulatornih i navigacionih standarda kroz saradnju na trilateralnom nivou (ACV-DCV-SMATSA) u vezi sa PANS-OPS zahtjevima;
 - učešće u radu ICAO, EC, ECAC, EASA, EUROCONTROL, NCP radnih grupa i radnih tijela drugih organizacija u oblasti nadležnosti sektora (EANPG – EASPG, VOLCEX, ATM/ANS TeB, NETOPS, RNDSG, NFMP, RAFT, FMG, ECAC Environmental Forum, EACCC, ICAO EUR SAR Task Force itd.);
 - uspostavljanje saradnje sa inostranim vazduhoplovnim vlastima u oblasti ANS, razmjena iskustava u oblasti vazdušne plovidbe, uspostavljanje saradnje i studijske posjete u cilju razmjene iskustava sa vazduhoplovnim vlastima i/ili pružiocima ANS uslugadrugih država.
- ostale redovne aktivnosti iz oblasti nadležnosti Sektora:
 - sprovođenje postupaka izdavanja, obnove, priznavanja, privremenog ukidanja i ukidanja dozvole kontrolora letenja i studenta kontrolora letenja;
 - sprovođenje postupaka izdavanja, produženja, obnove, priznavanja, privremenog ukidanja i ukidanja ovlaštenja, dodatnih i posebnih ovlaštenja;
 - sprovođenje postupaka izdavanja i ukidanja privremenih autorizacija procjenjivača i instruktora;
 - utvrđivanje listi ispitivača/procjenjivača;
 - sprovođenje postupka odobravanja sintetičkog uređaja za osposobljavanje kontrolora letenja i studenta kontrolora letenja;
 - analiza i davanje stručnog mišljenja na zahtjeve za izgradnju i postavljanje objekata u blizini aerodroma i zemaljskih radio-navigacionih sredstava, u koordinaciji sa Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja i pružaoceom usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - analiza i davanje stručnog mišljenja na planske dokumente dostavljene od strane nadležnog ministarstva ili lokalnih organa uprave u koordinaciji sa Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja i pružaoceom usluga u vazdušnoj plovidbi;
 - redovne aktivnosti interne i eksterne koordinacije u cilju analize i pripreme odgovora na ICAO državna pisma (*ICAO State Letters*);
 - ažuriranje EASA SES&BR standardizacijskog upitnika o implementaciji evropskih propisa iz oblasti ATM/ANS i drugih ICAO/EASA/EUROCONTROL upitnika;
 - redovno ažuriranje i praćenje certifikacione dokumentacije pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi na mjesečnom nivou;
 - redovno održavanje i vođenje ustanovljenih registara iz oblasti nadležnosti sektora (Registar dozvola kontrolora letenja, Registar provjera, Registar neusaglašenosti, Registar

- korektivnih mjera, Registar sertifikacione dokumentacije, Registar promjena i učestalih promjena, Registar ICAO državnih pisama i dr.);
- sprovođenje postupaka analize događaja iz oblasti nadležnosti Sektora;
 - saradnja sa menadžerom sistema upravljanja sigurnošću u pogledu izrade izvještaja o događajima;
 - sprovođenje aktivnosti internih provjera u skladu sa zahtjevima sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring*).
 - saradnja sa Agencijom za zaštitu životne sredine po pitanju smanjenja emisije CO₂ i uvođenja vazduhoplovstva u EU ETS;
 - analiza, praćenje i procjena vrijednosti sigurnosnih indikatora iz oblasti ANS, u skladu sa Nacionalnim programom sigurnosti vazdušnog saobraćaja i Nacionalnim planom sigurnosti,
 - unapređenje platforme za planiranje, sprovođenje i praćenje nadzornih aktivnosti;
 - organizacija radionica u cilju uspostavljanja koordinacije i unapređenja kompetencija vazduhoplovnih subjekata;
 - unapređenje uspostavljene koordinacije na nacionalnom i međunarodnom nivou u oblasti kriznog menadžmenta (*Crisis Management*), prisustvovanje međunarodnim forumima i aktivno učešće u radnim tijelima ICAO, EASA, EUROCONTROL, IFATCA isl. u vezi sa kriznim menadžmentom u oblasti ANS, posebno u EUROCONTROL European Aviation Crisis Coordination Cell – EACCC, itd.
- izrada/revizija internih sektorskih dokumenata:
 - ažuriranje priručnika Sektora i njemu pripadajućih procedura, uputstava i drugih dokumenata,
 - priprema i usvajanje Godišnjeg izvještaja o sigurnosnom nadzoru sektora i Godišnjeg izvještaja o pridižavanju ATFM mjerama.
 - Priprema stručnih osnova za izradu pravilnika, sigurnosnih naloga i drugih propisa iz oblasti nadležnosti sektora u skladu sa planom pripreme podzakonskih akata, kao i ažuriranje instrukcija, uputstava za primjenu podzakonskih akata i listi usaglašenosti sa regulatornim zahtjevima i međunarodnim standardima i preporučenim praksama;
 - Sprovođenje obuke/osposobljavanja zaposlenih u sektoru u skladu sa godišnjim Trening planom sa prioritarnim kursovima.
 - aktivnosti u vezi sa podrškom i koordinacijom u okviru Sistema upravljanja sigurnošću (SMS) i Sistema za praćenje usklađenosti (CMS)

Uz podsjećanje da je u prethodne dvije godine Agencija preduzela značajan broj aktivnosti koordinacije i organizacije brojnih događaja sa nadležnim službama za traganje i spašavanje, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou, nakon kojih su operativne službe nadležne za traganje i spašavanje preduzele inicijativu za otklanjanje neusaglašenosti konstatovanih od strane nadzornika Agencije, biće neophodno održati momentum i nastaviti ove aktivnosti u cilju daljeg unapređenja sistema traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu.

Tokom predstojećeg perioda, pored navedenih redovnih aktivnosti, predviđen je povećani nivo radnih obaveza usljed pripreme za najavljenju standardizacionu inspekciju Agencije Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva (EASA) u oblasti ATM/ANS, ali i zbog redovnih aktivnosti u cilju

reorganizacije vazdušnog prostora, aktivnosti pripreme za implementaciju transponovane Regulative EU 2020/469 (data link regulativa), Regulative EU za uvođenje govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz, Regulative EU za U-space i drugih zahtjevnih propisa koje je neophodno implementirati u sistemu vazdušne plovidbe.

Posljednja kontrolna posjeta Crnoj Gori sprovedena je od strane Agencije Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva (EASA) u oblasti ATM/ANS, sprovedena u periodu 2-5. jul 2019. godine. Tom prilikom su, u skladu sa uobičajenom praksom EASA kontrolnih posjeta, utvrđeni određeni nalazi po pitanju usaglašenosti sistema civilnog vazduhoplovstva Crne Gore u oblasti ATM/ANS sa primjenjivim evropskim propisima, kao i nalazi po pitanju usaglašenosti SMATSA d.o.o. kao pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja. U skladu sa uobičajenom praksom, sa predstavnicima EASA je realizovano usklađivanje i prihvatanje Plana korektivnih akcija i njihovo sprovođenje u cilju otklanjanja utvrđenih nalaza u odnosu na ovu kontrolnu posjetu. Od EASA je, u međuvremenu, dobijena potvrda o otklanjanju i zatvaranju svih utvrđenih nalaza, tako da u ovom trenutku ne postoje otvoreni nalazi u odnosu na pravni sistem EU u oblasti ATM/ANS.

Jedina EASA standardizaciona inspekcija koja Agenciji predstoji u 2024. godini odnosi se na oblast ATM/ANS, u periodu od 19.02. do 23.02.2024. godine. Obim EASA standardizacione inspekcije naveden je u poglavlju VI *Kontrolne posjete međunarodnih organizacija*. Usljed pripreme za predstojeću inspekciju predviđen je povećan nivo aktivnosti/radnih obaveza u sektoru.

S obzirom da je određenom broju iskusnih nadzornika iz Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe u proteklom periodu prestao radni angažman ili su raspoređeni na druga radna mjesta, kao i da je ovo imalo za posljedicu značajno povećanje radnih aktivnosti kod najiskusnijih nadzornika koji i dalje rade u ovom sektoru, neophodno je intenzivirati aktivnosti u cilju angažovanja novih kolega na upražnjenim radnim mjestima i potom njihovog obučavanja za kvalitetno i efikasno izvršavanje obaveza i poslova iz nadležnosti ovog sektora. Ovo je posebno značajno imajući u vidu predviđeno povećanje radnih obaveza, ali i kompleksnost procesa osposobljavanja nadzornika za poslove iz domena nadležnosti Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe, odnosno veliki broj i trajanje obuka koje su u tom smislu neophodne.

2) Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja

Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja, kao organizaciona jedinica u čijoj nadležnosti su većina vazduhoplovnih subjekata i većina vazduhoplovnog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja i tokom 2024. godine, kao i godinama unazad, biće u obavezi da odgovori brojnim zahtjevima i izazovima koji su neproporcijani trenutno raspoloživim resursima ali će se ovaj nedostatak djelimično nadomjestiti povećanim angažovanjem raspoloživog osoblja i već ustaljenim modelima pomoći od strane vazduhoplovnih vlasti država iz regiona. Planirano je angažovanje i novog kadra ali, samo po sebi, to neće riješiti pitanje trenutnog nedostatka resursa jer će biti neophodno da taj novi kadar prođe zahtjevanu obuku. Realizacija vrlo zahtjevnih obuka, usljed ograničene raspoloživosti na tržištu, predstavlja veliki izazov i vremenski nije brzo ostvariva. Poteškoću više predstavlja činjenica da u ostalim organizacionim jedinicama Agencije ne postoji dodatni raspoloživi i stručni resursi pa se nedostaka resursa u ovom sektoru ne može prevazići na taj način. Iako je proteklo dvije godine od dešavanja pandemije COVID-19, posljedice pandemije se i dalje osjećaju kod najvećeg broja vazduhoplovnih subjekata. Došlo je do izvjesne stabilizacije i aktivnosti nadzora i sertifikacije od strane nadzornika ovog sektora više se ne odvijaju „na daljinu“, što je bilo karakterično u vrijeme pandemije, već neposredno.

U ovom sektoru ukupno je angažovano 13 osoba od kojih je samo 9 posjeduje nadzornička ovlaštenja i u potpunosti je uključeno u aktivnosti nadzora dok je ostalih četvero u procesu obučavanja i procesu sticanja nadzorničkih ovlaštenja. Oni učestvuju i u nadzorima ali u svojstvu posmatrača. Proteklih godina došlo je do penzionisanja tri iskusna nadzornika, dok je jedan od nadzornika angažovan na poziciji Menadžera sistema upravljanja sigurnošću, na nivou Agencije. Situacija sa resursima u ovoj organizacionoj jedinici je nezavidna a svaki dalji odliv kadrova doveo bi i do smanjenja potrebne dinamike u osnovnim aktivnostima Agencije, regulatornom i nadzornom dijelu.

Broj aktivnosti u oblasti operacija bespilotnih vazduhoplova je u eksponencijalnom rastu, već godinama unazad. Broj operatora i složenost operacija bespilotnih vazduhoplova, kao i potreba ostvarivanja dinamične i zahtjevne komunikacije, iziskuje potrebu za resursima koji bi trebalo da budu veći nego što su trenutno raspoloživi. U Sektoru je na ovim poslovima, u najvećem dijelu, angažovana jedna osoba, pa se nameće pitanje potrebe interne reorganizacije u Sektoru, u smislu uspostavljanja posebne jedinice koja bi se bavila ovom oblašću. Uspostavljanje posebne organizacije jedinice se postavlja kao imperativ. Upravo u ovoj oblasti je planirana implementacija novih regulatornih rješenja koja su prilično komplikovanija od postojećih. Iako se u pogledu implementacije ovih novih regulatornih rješenja planira i aktiviranje određenih softverskih rješenja to hoće samo djelimično riješiti određena pitanja u ovoj oblasti ali sasvim izvjesno ne u mjeri da će postojeći resursi biti dovoljni.

U regulatornom dijelu tokom 2024. godine biće nastavljene aktivnosti stručne redakture prilikom preuzimanja regulativa Evropske Unije. Ne očekuje se usvajanje amandmana aneksa ICAO koji bi implicirali izmjene i dopune postojećih pravilnika.

Tokom 2023. godine nije došlo do okončanja postupka izrade predlog izmjena i dopuna Zakona o vazдушnom saobraćaju. Naime rad u okviru radne grupe koja je radila na ovom aktu je rezultirao znatnim brojem predloženih izmjena i dopuna što implicira potrebu donošenja novog zakona. Izvjesne su brojne izmjene i dopune koje su već projektovane u oblastima operacija i plovidbenosti vazduhoplova, aerodroma i vazduhoplovnog osoblja, ali će biti potrebna njihova daljnja dorada, imajući na umu da se ovim krovnim vazduhoplovnim aktima moraju prenijeti sve značajnije odredbe iz relevantnih EU regulativa, pri čemu se radi o jako složenim regulatornim pitanjima. Rad na novom zakonu će u znatnoj mjeri dovesti do angažovanja osoba iz ovog sektora polazeći od toga da je više nego značajno predložiti održiva rješenja koja će biti zasnovana na EU aktima ali i Čikaškoj konvenciji i standardima i preporukama ICAO-a.

Tokom 2024. godine biće nastavljeno dalje ažuriranje lista usklađenosti (*Compliance Check List – CC*) na ICAO platformi. Jedna od aktivnosti koja bi trebalo da bude realizovana na ICAO platformi je popunjavanje baze sa podacima o samoprocjeni (*Self Assessment*), koja nije realizovana tokom 2023. godine. Ovo ne predstavlja prioritarnu aktivnost ali je u pitanju aktivnost koju ICAO veoma cijeni. I u ovom dijelu su upitni raspoloživi resursi. Biće dalje nastavljene aktivnosti ažuriranja Plana korektivnih aktivnosti u vezi sa posjetom kontrolnog tima ICAO u januaru 2019. godine. Ta aktivnost treba da bude završena tokom 2024. godine, naročito imajući na umu da je tokom 2023. godine došlo do sertifikacije Aerodroma Podgorica pa se, postavljanja određenih dokaza iz ovog procesa, stižu uslovi za otklanjanje dijela ICAO konstatovanih nalaza. Kao i svake godine, predstoji ažuriranje podataka u bazi „*State Aviation Activity Questionnaire*“.

Tokom 2023. godine nijesu realizovane sve planirane obuke pa u slučaju novog osoblja nije došlo do izdavanja planiranih nadzorničkih ovlaštenja. Tokom 2024. godine treba nastaviti sa praskom razmjene inspektora i učešća u različitim zajedničkim nadzorima sa nadzornicima iz drugih

vazduhoplovnih vlasti. Mali broj vazduhoplovnih subjekata i relativno mala vazduhoplovna industrija ne omogućava podizanje nivoa kompetencija i znanja. Dijeljenje i usvajanje najbolje prakse i dalje predstavlja cilj od velikog značaja za kvalitet aktivnosti koje vrši ovaj sektor.

U oktobru 2023. godine izvršena je EASA standardizaciona posjeta u oblasti RAMP. Konstatovani su određeni nalazi, koji nijesu ozbiljne prirode, i tokom 2024. godine su planirane aktivnosti na otklanjanju ovih nalaza. Nedavno potpisivanje nove verzije radnog aranžamana sa EASA-om u ovoj oblasti nameće određene obaveze ali postavke sistema koji bi odgovorio ovim novim izazovima već postoje. U ovoj oblasti, s obzirom na broj aktivnosti i potrebe koordinacije, interne i eksterne, nameću potrebu promjene sistematizacije koja bi predviđala jedno dodatno radno mjesto a osoba koja bi bila anagažovana na tom radnom mjestu bi se u punom radnom kapacitetu bavila pitanjima koje dolaze iz ove oblasti.

U ovom sektoru će se nastaviti vršenje poslova koji se odnose na operacije vazduhoplova, vazduhoplovno i drugo osoblje koja obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, vazduhoplove i aerodrome, kontinuirani nadzor i inspeksijski nadzor u vezi utvrđivanja uslova za obavljanje vazdušnih operacija; utvrđivanje uslova za sigurnu upotrebu vazduhoplova i vazduhoplovnih uređaja, aerodroma i uslova koje mora da ispunjava vazduhoplovno osoblje i drugog osoblje koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; donošenje programa za obuku vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; utvrđivanje uslova koje moraju da ispunjavaju organizacije i lica za obuku vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; provjeravanje obučenosti vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja; pripremu za donošenje pojedinačnih akata iz ove oblasti (dozvola, certifikata, saglasnosti, odobrenja, potvrda i dr.).

Pored aktivnosti kontinuiranog nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata radi utvrđivanja da su uslovi na osnovu kojih je Agencija izdala certifikat, uvjerenje, potvrdu, licencu ili drugi akt, ispunjeni tokom čitavog perioda njihovog važenja, realizovaće se i aktivnosti inspeksijskih nadzora koji su, Zakonom o vazdušnom saobraćaju, prenešeni u nadležnost Agencije, kao dio javnih ovlašćenja.

Uspostavljanje softverskog rješenja kojim bi se optimizovali radni procesi u Agenciji predstavlja imperativ. Tokom 2023. godine je trebalo da se nastavi sa daljnjim aktivnostima na implementaciji Document Management System-a, odnosno sistema koji ima za cilj značajno poboljšanje arhiviranja i pretrage dokumenata, vođenje više registara i evidencija, ali ovaj sistem bi trebalo da ima za cilj i uređenje sistema iniciranja i praćenja realizacije radnih tokova i zadataka. U proteklom periodu upotreba ovog sistema nije dovela do daljnjeg poboljšanja aktivnosti Agencije osim u dijelu arhiviranja i pretrage dokumentacije. Sistem se još uvijek ne koristi u cilju kreacije i praćenja radnih tokova ali nj u dijelu generisanja listi provjera i vođenja registra vazduhoplova, registra dronova, registra vazduhoplovnog osoblja i organizacija. Nepostojanje, odnosno neimplementacija, ovog alata predstavlja dodatno i veliko opterećenje za ionako nedovoljne resurse u ovom sektoru. Ono što predstavlja dodatnu poteškoću jeste da se praćenje efikasnosti organizacije i pojedinaca nije moguće objektivno sagledati bez postojanja ovog softvera. Sasvim izvjesno tokom 2024. treba nastaviti sa pokušajem uspostavljanja pune funkcionalnosti postojećeg DMS sistema.

Direktna komunikacija sa vazduhoplovnim subjektima jeste neefikasniji model promovisanja regulatornih zahtjeva. Primjena najbolja prakse i osvrti na uočene propuste i konstatovane neusklađenosti ostvaruje se upravo putem organizacije radionica. Već uobičajeno, dvije oblasti koje treba da budu predmet posebne pažnje su Sistem upravljanja sigurnošću (*Safety Management System – SMS*) i Sistem za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring System – CMS*). Ovo su

jako značajni elementi sistema upravljanja operatora vazduhoplova i organizacija i u slučaju da su ovi sistemi postavljeni na odgovarajući način to obezbjeđuje izvođenje relevantnih aktivnosti sa najmanjim nivoom rizika. Pored ovih radionica planira se i organizacija radionice u oblasti paraglajdinga i oblasti generalne avijacije.

Važna aktivnost ovog Sektora se ogleda i u pripremi, objavljivanju i revizijama Sigurnosnih naloga (*Safety Orders*), Sigurnosnih informacija (*Safety Information*) i Alternativnih načina usaglašavanja (*AltMOC*), tamo gdje se smatra potrebnim.

U toku 2024. godine osnovne aktivnosti nadzora i sertifikacije, po organizacionim jedinicama, predviđene su po sljedećem:

Odsjek aerodroma

Tokom 2023. godine je okončan proces sertifikacije Aerodroma Podgorica pa se očekuje da operator ovog aerodroma preduzme aktivnosti na procesu konverzije ovog sertifikata u sertifikat zasnovan na EU regulatornim okvirima, Regulativa br. 139/2014, koja je transponovan u naš regulatorni sistem. U međuvremenu, do okončanja ovog postupka, predviđena je realizacija nadzora ovog aerodroma u kritičnim oblastima.

Sa druge strane obustavljen je postupak sertifikacije Aerodroma Tivat, shodno nacionalnim propisima, i započet je proces sertifikacije po osnovu regulatornih rješenja sa kojima je prenesena EU Regulativa 139/2014. Ovaj proces će biti jako zahtjevan i predstavljat će veliki izazov kako za Agenciju tako i za operatora Aerodroma Tivat. Tom procesu će prethoditi opsežne pripreme a u ovom procesu će gotovo izvjesno biti angazovani i strani eksperti. Ono što treba potencirati jeste da je obustavljanje procesa sertifikacije Aerodroma Tivat, shodno nacionalnim propisima, posljedica nezadovoljavajuće dinamike procesa sertifikacije ali ono što treba naglasti da na ovom aerodromu operator aerodroma treba realizovati niz prethodnih otvorenih neusaglašenosti, koje će ostati u najvećem broju otvorene i u drugom posmatranom regulatornom rješenju. U tom smislu i povećanja pažnja će biti usmjerena ka svim aktivnostima ovog operatora aerodroma i naročito ono što predstavlja potencijalni rizik po sigurnost izvođenja operacija sa ovog aerodroma. Tivatski aerodrom je znatno kompleksniji od Aerodroma Podgorica, i postoji više konstatovanih neusaglašenosti koje će iziskivati i velike infrastrukturne aktivnosti, te se operatoru aerodroma konstantno naglašava ova činjenica i potreba usmjeravanja svih kapaciteta u ovom pravcu. U odnosu na ovaj aerodrom, već iz sadašnje perspektive, očekuje se i određeni broj zahtjeva u cilju davanja saglasnosti u pogledu sigurnosnih procjena koje će imati za cilj da opravdaju izuzeća od propisanih standarda.

Neka pitanja koja su adresirana u proteklom periodu i dalje su aktuelna, pri čemu je važno istaći da se dio tih pitanja ne nalazi u direktnoj nadležnosti operatora aerodroma. To su pitanja divljeg svijeta i vazduhoplovnih prepreka u neposrednoj blizini oba aerodroma ali i upotreba dronova i upotreba lasera u blizini takođe oba aerodroma. Predstavnici Agencije su ova pitanja adresirali ka drugim nadležnim organima i institucijama, kako na lokalnom tako i na državnom nivou. Rješavanje ovih pitanja zahtijeva jasno određenje jer ugrožavanje sigurnosti vazdušnog saobraćaja od strane pojave i razvoja divljeg svijeta u neposrednoj blizini aerodroma nije prihvatljivo, kao što nije prihvatljivo ni postavljanje stalnih ili privremenih prepreka koje probijaju površine namijenjene za zaštitu vazduhoplova u letu. Novi regulatorni zahtjevi su značajno složeniji nego što su aktuelni, naročito u dijelu sistema upravljanja operatora aerodroma. Nadzornici Agencije su u proteklom periodu prošli zahtjevu teoretsku i praktičnu obuku iz pitanja oblasti ove EU regulative ali opet dinamika izvođenja ove aktivnosti će biti determinisana agilnošću operatora aerodroma. U svakom slučaju Agencija, a posebno Odsjek aerodroma, će po ovom pitanju nastaviti da pruža svu neophodnu pomoć operatoru crnogorskih aerodroma u mjeri u kojoj je to moguće, imajući na umu zakonsku poziciju Agencije.

Odobrena organizacija za obavljanje poslova stručnog osposobljavanja lica koja obavljaju poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na aerodromu, AD Aerodromi Crne Gore, je tokom 2023. godine produžila rok važenja odobrenja. Ova organizacija obavlja značajan dio osposobljavanja osoblja angažovanih na aerodromima u Tivtu i Podgorici, ali te aktivnosti rade i za potrebe „trećih lica“. Ova organizacija će biti predmet kontinuiranog nadzora i tokom 2024. godine.

U oblasti pružanja usluga zemaljskog opsluživanja postoji ukupno izdatih 6 dozvola i u odnosu na te nosioce tih dozvola će biti realizovani nadzori tokom 2024. godine.

U slučaju oba letilišta, Kapino polje i Čemovsko polje, i dalje postoje poteškoće u ispunjavanju određenih regulatornih zahtjeva i upravo ta situacija nameće potrebu planiranja nadzora i tokom 2024. godine, sa težištem na provjeri onih regulatornih zahtjeva koji su trenutno problematični i na čijem se rješavanju se insistira već duže vrijeme. Predmet nadzora će biti jedan helidrom. U odnosu na ova letilišta i helidrome postoje regulatorni zahtjevi proporcionalni riziku u vezi sa aktivnostima i vrstama operacija koje se izvode na njima ali i ispunjavanje takvih regulatornih zahtjeva predstavlja poteškoću, naročito u slučaju letilišta, gdje je pitanje dodatno problematizovano zbog niskog obima aktivnosti na letilištima.

U ovoj organizacionoj jedinici i dalje se značajan dio resursa planira za potrebe obrade planskih dokumenata i dokumenata koji se dostavljaju od strane brojnih fizičkih i pravnih lica u vezi sa Zakonom o planiranju prostora i izgradnji objekata. Agencija je 2018. godine, tokom procesa sertifikacije, usaglasila sa operatorom aerodroma u Tivtu i Podgorici površine namijenjene za zaštitu vazduhoplova u letu. Tokom proteklih godina Agencija je, prilikom obrade planskih dokumenata, ministarstvu nadležnom za oblast vazdušnog saobraćaja, ali i drugim organima i institucijama, uputila digitalni oblik površina namijenjenih za zaštitu vazduhoplova u letu na aerodromima u Podgorici i Tivtu. I dalje postoji napredak u pogledu inkorporacije ovih dokumenata u relevantna planska dokumenta. Takva situacija predstavlja važan napredak jer nekontrolisana izgradnja i postavljanje objekata u blizini aerodroma može dovesti do direktnog ugrožavanja sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Ono što će predstavljati dodatnu pažnju u oblasti aerodroma jeste upotreba lasera na način da se zaslijepljuje pilotsko osoblje. Porast broja prijava takvih događaja izaziva zabrinutost i potrebu donošenja odgovarajućih zakonskih rješenja. Sasvim je izvjesno da će novo zakonsko rješenje, u Zakonu o vazdušnom saobraćaju, uvesti i odgovarajuću kaznenu odredbu.

U oblasti ovog odsjeka nalaze se i pitanja upotrebe i namjene zemljišta u blizini oba naša međunarodna aerodroma. Tu se prije svega odnosi na pitanje legalnih i nelegalnih deponija u blizini Aerodroma Tivat. U cilju rješavanja ovog pitanja biće nastavljena intenzivna komunikacija sa organima lokalne uprave, pri čemu ovo pitanje treba biti kandidovano, lokalnoj upravi, i od strane operatora aerodroma. Pitanje divljeg svijeta jeste pitanje od najvećeg značaja i tokom 2023. godine su konstatovane određene nepravilnosti čije otklanjanje će operator Aerodroma Tivat morati otkloniti i to će biti predmet dodatne pažnje ovlašćenog osoblja Agencije. Problematika koja postaje sve više interesantna jeste postavljanje velikih površina solarnih panela u blizini oba aerodroma, pri čemu treba voditi računa da njihovo postavljanje ide u pravcu da i njihove tehničke karakteristike, stepen refleksije, ne utiče na sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovno osoblje

Tokom 2023. godine došlo do ukidanja AOC jednom operatoru vazduhoplova tako da trenutno postoje dva operatora vazduhoplova koji posjeduju AOC i QL. Imajući na umu ove okolnosti kao i procjenu rizika tokom 2024. godine planirani su nadzori kod operatora ToMontenegro i Adriatic

Airways. Već uobičajeno, nadzori će biti realizovani sa težištem na kritične oblasti kao što su: sistem upravljanja, ograničenja radnih vremena i inspekcije u letu i na platformi. Obim oblasti nadzora će biti nešto širi u odnosu na operatore vazduhoplova ToMontenegro. Kao i tokom prethodnih godina pored pomenutih kritičnih oblasti posebna pažnja tokom nadzora biće u usmjerena u pogledu procjene efektivnosti korektivnih i preventivnih mjera u odnosu na prethodno realizovane nadzore. Takođe će biti predmet pažnje, kod oba operatore vazduhoplova, na koji način su implementirane regulatorne promjene koje su se desile tokom 2023. godine.

Tokom 2024. godine su planirani nadzori nekomercijalnih operatore nesloženog vazduhoplova i to: Flight Academy Montenegro, Airways Aviation Academy i Aeroklub Nikšić.

U oblasti operacija vazduhoplova postoje znatne poteškoće u pogledu regulatornog uređenja operacija državnih vazduhoplova, tj. vazduhoplova koji se nalaze u registru koji vodi Agencija, a koji se koriste u operacijama gašenja požara, operacijama traganja i spašavanja i policijskim operacijama. Izvođenje ovih operacija je povezano sa visokim stepenom rizika i zahtjeva robustan regulatorni sistem ali i organizacioni sistem samog operatore vazduhoplova. Predlog stručnih osnova regulatornog akta kojim bi bilo regulatorno riješeno pitanje izvođenja ove vrste operacija je kandidovano nadležnom ministarstvu ali do njegovog usvajanja nije došlo. Ovo Ministarstvo je dobilo saglasnost MUP-a na pripremljeni akt, pa je Predlog predmetnog pravilnika upućen Sekretarijatu za zakonodavstvo. Sekretarijat za zakonodavstvo se negativno odredilo u odnosu na sadržinu ovog akta, smatrajući da sadržaj pripremljenog predloga pravilnika ne korespondira sa zakonskim odredbama u odnosu na koje se donosi, jer nisu propisani opšti uslovi za obavljanje ovih operacija, odnosno, da bi se pravilnik donio, potrebno je da se izmijeni Zakon o vazдушnom saobraćaju. Shodno navedenom, a uzimajući u obzir činjenicu da je neophodno pravno urediti obavljanje operacija državnim vazduhoplovima sa ciljem smanjenja rizika obavljanja ovih operacija, odnosno smanjenja vjerovatnoće dešavanja neželjenih događaja na prihvatljiv nivo, Agencija je pripremila odgovarajuću Sigurnosni nalog, kao privremeno rješenje, koje je upućeno MUP-u u cilju dobijanja saglasnosti. Za očekivati je da dođe do donošenja ovog akta što bi onda podrazumijevalo da u dogledno vrijeme bude realizovan i nadzor operatore vazduhoplova Aviohelikopterske jedinice MUP-a.

Krajem 2023. godine je potpisan radni aranžamana sa EASA-om shodno kojem Crna Gora i formalno postaje učesnik *System wide coordination* (SWC) programa, koji je obavezujući za države članice EASA-e pa se za proračun minimalnog broja RAMP inspekcija na stranim operatorima koriste podaci koje dostavlja EASA. U SWC po određenoj metodologiji EASA proračunava maksimalni broj inspekcija koje pojedine nacionalne vlasti treba da izvrše na „layer 1“ operatorima i minimalni broj inspekcija na „layer 2“ operatorima. Proračun se vrši na osnovi broja operacija i stepena povjerenja. Ukratko, „layer 1“ operatori su oni operatori koji imaju više od 250 slijetanja na aerodromima unutar EU pri čemu moraju imati najmanje po 50 slijetanja u dvije države članice a „layer 2“ operatori su svi ostali. Prema preliminarnim podacima koje su dostavile kolege iz EASA-e za Crnu Goru su predviđene maksimalno 25 inspekcije na „layer 1“ operatorima i minimalno 7 na „layer 2“ operatorima. Čitav koncept SWC je nastao na potrebi da se smanji broj inspekcija na operatorima o kojima postoji dovoljan broj podataka tj. ostvarenih inspekcija da bi se izveo zaključak o njihovom sigurnosnom nivou.

Ulaskom u SWC program prilično će se smanjiti broj obavezujućih inspekcija u odnosu na proračun za ne SWC članice. Vrijeme potrebno za pripremu pojedine inspekcije je povećano zbog strožije definisanog okvira operatore koji se moraju pogledati kao i broja inspekcija na njima. Ako bi se zadržali na minimalnom broju inspekcija koje definiše EASA postojala bi opasnost da dođe do

problema sa održanjem kvalifikacija, naročito starijeg SAFA inspektora a pored toga bi bio zanemaren vrlo raznovrstan i brojna svijet malih komercijalnih i biznis operatora koji saobraća ka Crnoj Gori, naročito u ljetnjem periodu. Stoga je planom za 2024. godinu predviđeno i da se pored EASA minimuma od 32 inspekcije uradi još 29 inspekcija koje bi bile rađene na „layer 2“ operatorima u zavisnosti od njihove prioritizacije i broja operacija koje imaju prema CG. Dakle ukupan broj SAFA inspekcija bi bio 61, 25 na „layer 1“ operatorima i 36 na „layer 2“ operatorima. Broj planiranih inspekcija u ljetnjem periodu, tj. u ljetnjoj sezoni, će biti značajno veći u odnosu na zimsku sezonu zbog, nadamo se većeg broja operacija i operatora u periodu maj-oktobar.

Na domaćim operatorima, izuzev To Montenegro, skoro da je nemoguće planirati RAMP inspekcije na platformi aerodroma jer se smanjuje broj operatora, broj vazduhoplova, a i u pitanju su operatori koji obavljaju neredovne operacije. Planirane su tri RAMP inspekcije na dva aviona koja To Montenegro trenutno ima (najavili su nabavku dodatnog aviona tokom ljetnje sezone) u AOC-u, kao i dvije inspekcije na avionu čiji je operator Adriatic Airways-u. Ukoliko dođe do promjena tj. prekida operacija održenog operatora, osnivanja novih, proširenja flote, ovaj plan će se shodno tome izmijeniti.

Potpisivanje pomenutog radnog aranžmana sa EASA, Crna Gora je i formalno postala učesnica EU programa testiranja pilotskog i kabinskog osoblja na prisustvo alkohola u krvi. Još tokom 2022. godine započela je implementacija programa testiranja pilotskog i kabinskog osoblja na prisustvo alkohola u krvi, kod stranih i nacionalnih avio prevoznika. RAMP inspektori su obučeni za ovu aktivnost i nabavljena su odgovarajuća tehnička sredstva.

U oblasti paraglajdinga su takođe planirani inspeksijski nadzori pri čemu će težište biti nadzori na lokacijama koje su već prepoznata kao poletišta i sletišta za tandem paraglajdere, tj. paraglajdere koji pružaju uslugu tandem letjenja. U ovoj oblasti i dalje postoji potreba za snažnim promotivnim aktivnostima tako da se uoči početka sezone intenzivnog letjenja planira održavanje radionice za pilote paraglajdera. Kao i proteklih godina pokušaće se sa tim da se aktivnosti ovog inspeksijskog nadzora sinhronizuju sa aktivnosti komunalnih inspekcija na teritoriji opština u kojima je primjećena najveća aktivnost ovog tipa.

U okviru ove organizacione jedinice planiran je nadzor i tri organizacije za obuku pilotskog osoblja, i to: Flight Academy Montenegro, Airways Aviation Academy i Aeroklub Nikšić. Organizacija za obuku pilota jedrilica Aeroklub Nikšić je novoosnovana organizacija koja je tek započela aktivnosti pa je u vezi sa tim i planiran nadzor ove organizacije. Planiran je i nadzor Centra za obuku padobranaca „Spiro Mugoša“, kojom prilikom će biti sagledavano stanje u ovoj organizaciji u pogledu reakcija na prethodno realizovane nadzore i zapise o obukama realizovanih u toku 2023. godine. Planiran je i nadzor jedne organizacije za obuku pilotskog osoblja odobrene od vazduhoplovni vlasti Republike Srbije, Avis Zlatibor, koja je na listi prihvaćenih organizacija. Pored ove organizacije, iz Republike Srbije predmet nadzora će biti i dvije organizacije za procjenu znanja engleskog jezika.

Planirani su i nadzori rada ovlašćenih ispitivača tokom 2024. godine ali će izvođenje ovih aktivnosti biti teško precizno planirati jer ovu aktivnost treba izvršiti istovremeno kada određeni ispitivač vrši odgovarajuće provjere. Kompjuterski sistem za polaganje ispita od strane pilota je u punoj funkciji i postojanje ovog sistema je uštedjelo znatne ljudske resurse. Još nijesu okončane aktivnosti na proširenju funkcionalnosti ovog sistema na način da obuhvati i generisanje ispita za pilote jedrilica, balona i bespilotnih vazduhoplova. Jednim dijelom ove aktivnosti su limitirane zbog ograničenih prevodilačkih resursa ali i zbog činjenice da još uvijek nije uspostavljen digitalni sistem za provjeru pilota bespilotnih vazduhoplova. Za očekivati je da ove aktivnosti budu okončane u prvoj polovini 2024. godine. U ovoj organizacionoj jedinici će se nastaviti aktivnosti na izdavanju odobrenja za

vanaerodromsko polijetanje i slijetanje. Ovaj odsjek pruža podršku u cilju izdavanja odobrenja za let komercijalnim vazдушnim prevoznicima i to naročito tokom ljetnje sezone. Iako je sistem odobrenja letova postavljen tako da se operatori koji posjeduju EASA autorizaciju, kojih je najveći broj, prihvataju bez dodatnih provjera i u tim prilikama postoji potreba angažovanja resursa ovog odsjeka u procesu procjene podnijete dokumentacije. Naravno, naročita pažnja, pa i posebna sigurnosna procjena, vrši se u odnosu na operatore koji ne posjeduju EASA autorizaciju. Ovaj odsjek učestvuje i u procjeni dokumentacije prilikom izdavanja odobrenja za prevoz opasnih materija.

Komercijalne aktivnosti pružanja usluga iz vazduha još jedna je oblast kojom se ova organizaciona jedinica bavi. Operatori vazduhoplova koji dolaze iz država van EU predmet su posebne pažnje u kontekstu izdavanja odobrenja za takvu aktivnost.

Oblast bespilotnih vazduhoplova, sasvim očekivano, doživljava eksponencijalni rast. Broj evidentiranih operatora bespilotnih vazduhoplova je u stalnom porastu pri čemu se intenzitet evidentiranja operatora povećava tokom ljetnjih mjeseci. Takav trend će biti nastavljen, sasvim izvjesno, i tokom 2024. godine. Tokom 2024. godine će, putem medija i društvenih mreža, biti nastavljena promotivna kampanja u cilju informisanosti operatora bespilotnih vazduhoplova o novim regulatornim zahtjevima i opasnostima i rizicima koji su karakteristični za ovu vrstu aktivnosti. Nacionalni regulatorni zahtjevi su na snazi od 2016. godine a EU regulatorni zahtjevi koji su već transponovani počće da se primjenjuju u drugoj polovini 2024. godine. Radi se o izuzetno komplikovanim regulatornim rješenjima koje afektiraju više različitih oblasti, a ne samo vazduhoplovstvo. Regulativa (EU) br. 2019/947, kojom je 2023. godine u naš pravni sistem preuzet regulatorni okvir EU, postavlja zahtjeve za vršenje operacija bespilotnim vazduhoplovima. Međutim, druga regulativa, Regulativa (EU) br. 2019/945, definiše zahtjevene standarde u pogledu CE-markinga bespilotnih vazduhoplova. Čitavu ovu problematiku dodatno opterećuje potreba za vrlo intenzivnom komunikacijom i koordinacijom između više organa i institucija u Crnoj Gori. Agencija je, neformalno, preuzela obavezu koordinacije ovih aktivnosti i za očekivati je da tokom 2024. godine dođe do još intenzivnije komunikacije sa svim relevantnim organima i institucijama. Jedno od ključnih pitanja u vezi sa operacijama bespilotnih vazduhoplova jeste pitanje upotrebe vazdušnog prostora i pitanje definiisanja pružaoca usluga. Tokom 2023. bilo je planirano da se donese odluka o tome ko bi mogao preuzeti obavezu pružanja usluga u ovoj oblasti međutim do toga nije došlo. Imajući u vidu sadašnje rješenje, odnosno aktuelnog pružaoca vazduhoplovnih usluga u vazdušnom prostoru Crne Gore, preuzimanje takvog rješenja i u oblasti bespilotnih vazduhoplova od strane istog pružaoca je najracionalnije rješenje, ali to iziskuje i procjenu resursa i mogućnosti, pa i troškova, od strane ovog vazduhoplovnog subjekta. U svakom slučaju upotreba vazdušnog prostora i definiisanje pružaoca usluga predstavljaju pitanja od najvećeg sigurnosnog značaja. Uopšte, uvođenje novog regulatornog sistema će zahtijevati značajne promjene postojećih i izradu novih procedura. Efikasnost nadzora u ovoj oblasti je u velikoj mjeri predodređena brzim reakcijama i prisustvom inspektora na terenu. Kako ovo nije ostvarivo kroz resurse kojima raspolaže Agencija, kroz Sporazum o saradnji u oblasti suzbijanja nelegalne upotrebe bespilotnih vazduhoplova o saradnji, sa Upravom policije, postignuto je rješenje da se nadzor u ovoj oblasti ipak odvija na efikasan i svrsishodan način. Tokom 2024. godine očekuje se nastavak zaista dobre saradnje sa policijskim službenicima i inspektori Agencije će sasvim izvjesno nastaviti preduzimanje svih raspoloživih zakonskih mjera, kako bi spriječili nelegalnu upotrebu bespilotnih vazduhoplova. Takođe će se intenzivirati aktivnosti na objavljivanju informacija, obrazaca; uputstava na internet stranici Agencije jer se očekuje da to bude dominantan vid komunikacije sa operatorima bespilotnih vazduhoplova. Ovaj odsjek ima i vrlo intenzivnu komunikaciju sa predstavnicima Ministarstva ekonomije u vezi izdavanja saglasnosti za uvoz bespilotnih vazduhoplova. Naravno da je i ova komunikacija intenzivnija tokom ljetnjih mjeseci,

kada se broj uvezenih bespilotnih vazduhoplova značajno povećava. S obzirom da operacije bespilotnim vazduhoplovima u blizini aerodroma predstavljaju veliku opasnost i rizik po sigurnost vazdušnog saobraćaja, ovaj odsjek će i tokom 2024. godine nastaviti aktivnosti podrške i saradnje sa operatorima aerodroma, kako bi dalje bile razrađene procedure i postupci prilikom uočavanja bespilotnih vazduhoplova u blizini aerodroma i potrebnih reakcija.

Odsjek vazduhoplova

Tokom 2021. godine došlo je do usvajanja regulatornih zahtjeva za uspostavljanje sistema za upravljanje sigurnošću za organizacije za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova. Odložena primjena ovih regulatornih zahtjeva je započela u martu 2023. godine. Radi se o promjenama koje afektiraju odobrene organizacije ali istovremeno uslovljavaju i promjene u ovom odsjeku čija je realizacija još uvijek u toku. U okviru odsjeka urađeno više aktivnosti u vezi što lakšeg ulaska organizaciju ovaj regulatorni režim ali se ipak pokazalo, tokom nadzora, da još uvijek postoje određene regulatorne slabosti te su te organizacije i planirane za nadzor tokom druge polovine 2024. godine.

Slična regulatorna promjena je uslijedila i u oblasti odobrenih organizacija za održavanje. Naime, i za te vazduhoplovne subjekte je postavljena obaveza uspostavljanja sistema upravljanja sigurnošću. Dvije odobrene organizacije za održavanje vazduhoplova su bile predmet nadzora, shodno ovim novim regulatornim zahtjevima, i postoje otvoreni nalazi koji se trebaju zatvoriti tokom 2024. godine. Upravo to će biti jedna od bitnijih aktivnosti u ovoj organizacionoj jedinici, naročito u dijelu davanja saglasnosti u pogledu analize uzroka i korektivnih i preventivnih aktivnosti. Ono što sasvim izvjesno neće biti moguće više prolongirati, jeste ažuriranje internih dokumentata, izvršiti doobuku nadzornika i ažuriranje drugih informacija i dokumenta, prvenstveno na ICAO platformi. U svakom slučaju za 2024. godinu je predviđeno održavanje i tematskih radionica na kojima bi sa predstavnicima ovih ali i drugih vazduhoplovnih subjekata bila podjeljena najbolja praksa i iskustava u pogledu uspostavljanja efektivnog sistema upravljanja.

Shodno Planu pregleda vazduhoplova za 2024. godinu, tzv. ACAM Plan (*Aircraft Continuing Airworthiness Monitoring – ACAM*), predviđeno je obavljanje inspekcija 2 vazduhoplova. Realizacija ovog plana može biti uslovljena raspoloživošću vazduhoplova za pregled. Trenutno je jedan planirani vazduhoplov, od njih dva, u neplovidbenom statusu a očekuje se da ovaj drugi vazduhoplov bude doveden u plovidbeno stanje tokom 2024. godine.

Vođenje registra vazduhoplova je jedna od jako bitnih aktivnosti ove organizacione jedinice. Ovaj registar predstavlja javni dokument od najvećeg mogućeg značaja jer se u njemu prikazuju pitanja vlasništva, pitanja finansijskih opterećenja i pitanje registrovanih korisnika ili operatora vazduhoplova.

3) Menadžer Sistema upravljanja sigurnošću

Kada su u pitanju aktivnosti Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*) planirane za 2024. godinu treba imati u vidu sljedeće informacije:

Implementacija Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja

Primjena načela dobrog upravljanja sigurnošću ključna je za kontinuirano poboljšanje sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, proaktivno upravljanje sigurnosnim rizicima i najbolju moguću upotrebu ograničenih tehničkih resursa. Na nivou Evropske unije definisan je zajednički okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unapređenje sigurnosti i formalno je regulisan status Evropskog programa i Plana sigurnosti vazdušnog saobraćaja (EASP & EPAS), odredbama Osnovne Regulative (EU) br.

2018/1139. Zahtjevi EU su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz odredbi ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Aneks 19 Čikaške konvencije postavio je standarde za nacionalne programe sa jasno naznačenom odgovornošću svih država članica ICAO da sprovedu takav program. Osnov programa predstavlja osam kritičnih elemenata za sigurnost koje ICAO zahtijeva od država da upravljaju njima na efikasan način: CE-1 Primarno vazduhoplovno zakonodavstvo (*Primary aviation legislation*), CE-2 Specifični operativni propisi (*Specific operating regulations*), CE-3 Nacionalni sistemi i funkcije (*State system and functions*), CE-4 Kvalifikovano tehničko osoblje (*Qualified technical personnel*), Tehničke smjernice, instrumenti i pružanje informacija od kritičnog značaja za sigurnost (CE-5 *Technical guidance, tools and provision of safety-critical information*), CE-6 Obaveze koje se odnose na izdavanje dozvola, uvjerenja, ovlaštenja i odobrenja (*Licensing, certification, authorization and approval obligations*), CE-7 Obaveze koje se odnose na nadzor (*Surveillance obligations*) i CE-8 Rješavanje sigurnosnih pitanja (*Resolution of safety issues*).

Svih osam kritičnih elemenata inkorporirano je u 4 komponente od kojih se sastoji Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja:

1. Nacionalna politika sigurnosti i sigurnosni ciljevi (*State Safety Policy, objectives and resources*)
2. Upravljanje rizikom po sigurnost (*State Safety Risk Management*)
3. Obezbeđivanje sigurnosti (*State Safety Assurance*)
4. Podsticanje sigurnosti (*State Safety Promotion*)

Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja je dokument kojim su utvrđeni regulatorni zahtjevi i aktivnosti koje vazduhoplovni subjekti preduzimaju u cilju održavanja i unapređenja sigurnosti u vazdušnom saobraćaju, a razvijen je u skladu sa standardima ICAO-a i programom EASA-e. Vlada CG je na sjednici od 6. avgusta 2020. godine donijela treće izdanje Nacionalnog programa sigurnosti. Ažurirana verzija Nacionalnog programa sigurnosti prosljeđena je članovima Nacionalnog odbora za upravljanje sigurnošću vazdušnog prostora i vazduhoplovnim subjektima. Tokom oktobra 2020. godine održan je webinar za vazduhoplovne subjekte u cilju pojašnjenja odredaba nove verzije Nacionalnog programa sigurnosti.

Uz Nacionalni program sigurnosti izrađuje se i odgovarajući Nacionalni plan sigurnosti, koji sadrži mjere koje država planira preduzeti u cilju umanjenja prepoznatih sigurnosnih rizika. Nacionalni odbor za upravljanje sigurnošću je usvojio ažuriranu verziju Nacionalnog plana sigurnosti i Indikatora sigurnosti početkom 2021. godine. U planu je da Nacionalni plan sigurnosti i Indikatori sigurnosti budu ažurirani, i da se usvoje nove verzije dokumenata tokom 2024. godine.

S obzirom na usvojenu politiku sigurnosti, Agencija u skladu sa svojim nadležnostima kontinuirano radi na sprovođenju Programa sigurnosti i Plana sigurnosti i odlučna je u nastojanjima da razvija, implementira, održava i stalno unapređuje svoje procese kako bi se aktivnosti u civilnom vazduhoplovstvu na teritoriji i u vazdušnom prostoru Crne Gore održavale na najvišem mogućem nivou sigurnosti. U skladu sa navedenim, od 2020. godine obaveza država je da godišnje izvještavaju EASA-u o stepenu implementacije akcija iz Plana sigurnosti, kao i o usaglašenosti nacionalnog Plana sigurnosti sa Evropskim planom sigurnosti vazdušnog saobraćaja. Tokom 2022. godine, ICAO je za EUR region pokrenuo upitnik u vezi sa implementacijom Programa sigurnosti i Plana sigurnosti. Agencija je popunila ovaj upitnik za 2022. godinu, a kako ovaj proces predstavlja kontinuirano praćenje implementacije regionalnog plana, ICAO je pokrenuo i novi upitnik za 2023. godinu, koji je sveobuhvatniji i okvirno je dva puta obimniji u odnosu na 2022. godinu. Ovaj upitnik treba da se popuni do kraja januara 2024. godine.

Agencija će tokom 2024. godine aktivno učestvovati u unaprijeđenju sigurnosne kulture kod vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori i promociji Kulture povjerenja i pravičnosti (*Just Culture*) u skladu sa obavezama koje proizlaze iz Pravilnika o obavještanju, analiziranju i praćenju (*follow-up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG”, br. 45/16, 22/20 i 129/20 i 150/22) i Nacionalnog plana sigurnosti u vazdušnom saobraćaju. Promocija sigurnosti je bitan element sistema upravljanja sigurnošću jer se kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih subjekata podiže sveukupan nivo svijesti i sigurnosti, čime se dodatno utiče na stvaranje pozitivne sigurnosne kulture. Agencija će u svrhu unapređenja vazduhoplovne sigurnosti i tokom 2024. godine nastaviti sa aktivnostima efikasne saradnje i komunikacije sa svim zainteresovanim stranama po pitanjima sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, podizanju kvaliteta izvještavanja, boljeg razumijevanja propisa i većeg stepena implementacije istih. Tokom 2024. godine, očekuje se da analiza događaja u Agenciji bude realizovana u skladu sa Delegiranom Regulativom Komisije (EU) 2020/2034, u kojoj je preciznije definisano na koji način se vrši analiza događaja, i kada treba preduzeti mjere, kako bi se izvršila mitigacija prepoznatih rizika.

Agencija će i u 2024. godini nastaviti sa obavljanjem stručnih poslova koji se odnose na sistem prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost u vazdušnom saobraćaju, statistički pratiti trendove sigurnosti, pripremati izvještaj o sigurnosti.

U skladu sa obavezama koje proističu iz Nacionalnog plana sigurnosti, Agencija će 2024. godine nastaviti sa aktivnostima u dijelu dalje promocije i podsticanja operatora vazduhoplova da razvija sistem praćenja podataka o letu (*FDM system*), da regionalno saraduje po tom pitanju i u svoje programe uvrsti i definiše događaje koji su od značaja za smanjenje rizika prepoznatih u Nacionalnom planu sigurnosti. Potrebno je razvijati pristup na način da se vazduhoplovnoj industriji pruži jača podrška motivacijom, promocijom FDM-a i postavljanjem jednostavnijih i kratkoročnijih zadataka:

S obzirom na sve veću upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova u svakodnevnom životu, kao i uticaj udara ptica na sigurnost na crnogorskim aerodromima, Agencija će pratiti nacionalne indikatore sigurnosti vezane za operacije sistema bespilotnih vazduhoplova i udare ptica. Od ostalih aktivnosti tokom 2024. godine, Agencija će aktivno raditi na nastavku aktivnosti vezanih za promociju i jačanje sigurnosne kulture među pripadnicima generalne avijacije.

Upravljanje sigurnosnim rizicima

ICAO definiše Sistem upravljanja sigurnošću (SMS) kao „sistemski pristup upravljanja sigurnošću, koji uključuje potrebnu organizacijsku strukturu, odgovornosti, politike i postupke“. Proces upravljanja sigurnosnim rizicima je bitan element tog sistema. U skladu sa internim sistemom upravljanja sigurnošću, u Agenciji se prikupljaju i obrađuju sve prijave o događajima koji su od značaj za sigurnost vazdušnog saobraćaja. Trend događaja se analizira na radu internog tijela u Agenciji – Grupi za sigurnosne procjene (*Safety Risk Group – SRG*), a rezultati i predlozi daljih mjera se dostavljaju drugom internom tijelu u Agenciji – Odboru za analizu sigurnosti (*Safety Review Board – SRB*). Izvještaj o događajima se takođe dostavlja SRB-u.

Prijave se analiziraju u cilju identifikacije opasnosti, procjene rizika i definisanja mjera za umanjeње rizika, ukoliko je primjenljivo, a prikupljeni podaci se prate radi definisanja indikatora sigurnosti i ciljeva sigurnosti, kao važnih elemenata Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Izvještaj podrazumijeva statistički obrađene podatke prikupljene putem reaktivnog i proaktivnog procesa upravljanja sigurnošću, tj. podaci o događajima prijavljeni putem sistema obaveznog i dobrovoljnog prijavljivanja (MOR i VOR). Dodatno, Agencija prima podatke i kroz FDM proces nosilaca AOC-a, kao i kroz rezultate nadzora inspektora Agencije. Svi prijavljeni događaji prate se po

kategorijama i indikatorima definisanim u dokumentu Indikatori sigurnosti. Za svaki indikator određene su granične vrijednosti, a trendovi kretanja istih se prate i analiziraju. Značajnija odstupanja se detaljnije analiziraju i u slučaju prepoznavanja opasnosti omogućavaju definisanje aktivnosti usmjerenih na smanjivanje rizika i po potrebi predlaganje izmjene Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

U skladu sa pristupom navedenim u EPAS-u (*European Plan for Aviation Safety*), a uvažavajući specifičnosti vazdušnog prostora Crne Gore i vazdušnih subjekata što rezultira relativno malim brojem relevantnih podataka, indikatori sigurnosti u Crnoj Gori grupišu se i definišu u dvije kategorije (koje uzimaju u obzir definisane tri kategorije indikatora kako to vide ICAO i EASA). Ciljevi sigurnosti predstavljaju najniži nivo sigurnosti koji vazduhoplovni subjekti moraju da postignu u svom radu. Postizanje prihvatljivog nivoa učinka SMS-a (*Safety Performance*) kontroliše se preko indikatora sigurnosti za svaki od ciljeva. Lista sigurnosnih indikatora podrazumijeva *sistemske indikatore* (sigurnosni indikatori procesa ili procesni indikatori) i *indikatore rizika operacija* (indikatori učinka sistema sigurnosti) koji će se pratiti u Crnoj Gori, ciljeve, način i stepen ostvarivanja utvrđenih ciljeva.

Utvrđivanje indikatora sigurnosti u Crnoj Gori vrši se u skladu sa ICAO preporukama, principima i metodologijom koje se koriste na nivou Evrope (EPAS). Pored toga, razvijeni su i posebni nacionalni indikatori kako bi se uvažile i specifične okolnosti za Crnu Goru. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da prate indikatore sigurnosti, svih kategorija, kao i ciljeve u vezi sa njima, a u slučaju procijene da određeni indikator nije relevantan za vrstu njihove aktivnosti to treba da deklariraju u odgovarajućim odobrenim dokumentima. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da mjere relevantne indikatore sigurnosti i dostižu postavljene ciljeve sigurnosti, preduzimanjem definisanih aktivnosti u odnosu na svaki od postavljenih ciljeva.

Indikatori i ciljevi sigurnosti se analiziraju svake godine. Na svake dvije godine, shodno rezultatima pregleda, donose se izmjene dokumenta Indikatori sigurnosti i utvrđuju se ciljevi sigurnosti za naredni period. Tokom 2024. godine, donijeće se nova verzija dokumenta Indikatori sigurnosti.

Kada je riječ o ciljevima koji se žele postići u domenu sigurnosti, Agencija ih je još ranije prepoznala kroz listu „sistemskih indikatora“. „Indikatori rizika operacija“ predstavljaju set indikatora koji se odnose na operacije vazdušnog saobraćaja (tiču se, uglavnom, praćenja događaja).

Indikatori sigurnosti su pokazatelji učinka sigurnosti, koji se utvrđuju u cilju uspostavljanja sistematskih i stalnih metoda kontrole i predstavljaju način za strukturiranje velikog broja podataka iz različitih izvora.

Lista indikatora sigurnosti obezbjeđuje bolje praćenje i utvrđivanje prioriteta identifikovanih oblasti u pogledu sigurnosti i pruža smjernice i pomoć zaposlenima u Agenciji u procesu odlučivanja.

„Sistemske indikatori“ – indikatori sigurnosti pojedinih procesa:

- Procenat efektivne implementacije ICAO standarda (ICAO EI)
- EASA standardizacione provjere (nalazi)
- Ograničenja nastala identifikacijom značajnih umanjenja sigurnosti (*Significant Safety Concern – SSC*)
- Sigurnosne preporuke izdate kao rezultat analiza nesreća (KINNS)
- Agencija je prepoznala i indikator koji se odnosi na implementaciju regulative, uz definisani cilj – implementacija relevantne ICAO/EASA/EU regulative na vrijeme.

- Takođe, Agencija je definisala niz indikatora u vezi sa aktivnostima nadzora: „zrelost“ sistema kod vazduhoplovnih subjekata sa aspekta regulatornih zahtjeva
- Agencija je definisala i indikatore koje prate eksterne posjete (npr. IOSA u MGX) kao i set ECAC ALoSP indikatora (ovo se odnosi na pružaoce usluga u vazdušnoj plovidbi – SMATSA).
- U dijelu promotivnih aktivnosti u oblasti sigurnosti Agencija je definisala indikatore za oba međunarodna aerodroma – objavljivanje sigurnosnih biltena sa svim potrebnim informacijama za operatore koji namjeravaju ili već vrše operacije na/sa aerodroma u Podgorici i Tivtu.
- Imajući u vidu značaj kompetencija svojih zaposlenih Agencija je definisala niz indikatora koji to prate u odnosu na obuke i plan obuka.
- Na kraju, Agencija je definisala set indikatora koji se odnose na nadzor na bazi učinka (*Performance based oversight*), sigurnosne procjene, hazard log-ove, akcije preduzete u odnosu na identifikovane rizike, kao i na vezu nadzora sa SSP akcijama.

Indikatori rizika operacija (indikatora učinka sistema sigurnosti):

Praćenjem indikatora ove kategorije, definisanjem sigurnosnih ciljeva, preduzimanjem odgovarajućih mjera, umanjuje se vjerovatnoća pojave događaja u vezi sa identifikovanim rizicima. Identifikovanih rizika ima ukupno 42 a podijeljeni su u 11 cjelina: *Total performance*; Izlijetanje sa rulne staze ili PSS (*Runway Excursion – RE*); Kontrolisani let u teren (*Controlled Flight into Terrain – CFIT*); Sudar vazduhoplova u vazduhu i opasno približavanje (*Mid-Air Collisions And Near Misses – MAC*); Gubitak kontrole nad vazduhoplovom u letu (*Loss of control in Flight – LOC-I*); Neodobren izlazak vazduhoplova, vozila ili lica na rulnu ili PSS (*Runway Incursion – RI*); *Aircraft unsafe environment*; *Birdstrikes*; *ATM technical*; *External interface*; *GA non-fatal accidents* i *Paraglider non fatal accidents*.

I tokom 2024. godine Agencija će nastaviti da održava redovne sastanke SRG i SRB u cilju analize izvještaja o sigurnosti, praćenja učinka sigurnosti, definisanja prioriteta i osiguravanja sprovođenja aktivnosti za kontrolu i umanjeње rizika.

U skladu sa zahtjevima koji uređuju sistem upravljanja nadležnih tijela (ARx zahtjevi), Agencija je uspostavila proces identifikacije i kontrole internih rizika koji bi mogli uticati na sposobnosti Agencije u sprovođenju aktivnosti nadzora. Sve identifikovane opasnosti se sistemski i proaktivno analiziraju kroz Bazu opasnosti i rizika Agencije (*Hazard Log*), uzimajući u obzir ljudske faktore i organizacionu strukturu Agencije, ključne procese, interne i eksterne procese, saradnju, promjene itd. I u toku 2024. godine Agencija će nastaviti sa ažuriranjem ovog dokumenta.

Predstavnici Agencije će tokom 2024. godine aktivno učestvovati u radu ICAO EASPG tijela, EASA SM TeB tijela, SPN tijela, Mreže analitičara EASA-e (*Network of analysts – NoA*) te kontinuirano razmjenjivati informacije o sigurnosti sa EASA-om i ostalim državama članicama kroz NoA grupu kako bi se omogućila adekvatna analiza podataka o sigurnosti na evropskom nivou. Za iste potrebe nastaviće se i sa komunikacijom sa predstavnicima ICAO EUR NAT kancelarije.

Promocija sigurnosti kod vazduhoplovnih subjekata

Promocija sigurnosti je jedna od četiri osnovne komponente Sistema upravljanja sigurnošću (SMS). Kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih učesnika, podiže se i sveukupan nivo svijesti i sigurnosti. Na ovaj način se stvara pozitivna sigurnosna kultura.

Agencija je u cilju unapređenja vazduhoplovne kulture i promocije sigurnosti u vazduhoplovnoj zajednici aktivnostima za 2024. godinu predvidjela pružanje pomoći vazduhoplovnoj zajednici u

razumijevanju i implementaciji propisa, unapređenje sadržaja i funkcionalnosti svoje internet stranice, promocije najbolje prakse i dr. Tokom 2020. godine Agencija je ustalila praksu prosljeđivanja informacija od značaja za sigurnost osobama za kontakt iz vazduhoplovnih subjekata putem mejla (*Safety info*). Ovu praksu će nastaviti i tokom 2024. godine. Svjesni toga da su društvene mreže postale svojevrsni mediji i kanali informisanja, Agencija je tokom 2019. godine otvorila zvaničan nalog na Fejsbuku. Cilj ove aktivnosti jeste da komunikacijom preko Fejsbuka i povezane mreže Instagram dopremo i do onih korisnika koje možda nijesmo obuhvatili prethodnih godina. Korišćenjem mogućnosti internet stranice i nastupom na društvenim mrežama Agencija želi osigurati nadogradnju postojećih funkcionalnosti u odnosu na potrebe korisnika na način da se omogući bolja distribucija informacija, olakšano i brže snalaženje u traženju određenih podataka i sl.

Dodatno, značajne aktivnosti će usmjeriti na unapređenje regionalne saradnje u dijelu sigurnosti, analize događaja, FDM, implementacije SSP/NPAS mjera i daljeg razvoja sigurnosti uopšte.

Agencija prepoznaje da postoje ograničene mogućnosti vazduhoplovne industrije da prati i primjenjuje opsežne i brze promjene u propisima, tako da će i aktivnostima u 2024. godini nastojati da pruži potrebne informacije, podršku, obuku i savjete kako bi se propisi implementirali što brže i efikasnije.

Imajući u vidu navedeno, planirane aktivnosti Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću za 2024. godinu ogledaju se u sljedećem:

- dostavljanje predloga Nacionalnog plana sigurnosti i dokumenta Indikatori sigurnosti Nacionalnom odboru na dalje postupanje i usvajanje,
- u okviru postupka ažuriranja Zakona o vazdušnom saobraćaju, dostavljanje predloga koji se odnose na SSP/SMS,
- dostavljanje ažuriranih dokumenata vazduhoplovnim subjektima,
- organizovanje radionice za vazduhoplovne subjekte,
- sprovođenje i implementacija regulatornih zahtjeva koji se odnose na Agenciju (*Authority Requirements*),
- učešće u radu oba sektora po pitanju planiranja nadzora na RBO principu i izrada MSAT analize na nivou ACV po pitanju stepena implementacije SMS kod vazduhoplovnih subjekata,
- provjera stepena implementacije identifikovanih akcija kod relevantnih vazduhoplovnih subjekata kroz ažuriranu verziju Nacionalnog plana sigurnosti,
- obezbjeđivanje odgovarajuće obuke i osvježanja znanja za vazduhoplovne inspektore/nadzornike u cilju jačanja kompetencija neophodnih za razvoj i implementaciju sistema nadzora zasnovanog na riziku i učinku sigurnosti (*safety performance*),
- unapređenje sistema u vezi sa prikupljanjem, analizom, razmjenom i zaštitom sigurnosnih podataka u skladu sa Pravilnikom o obavještanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20, 129/20 i 150/22),
- redovna provjera adekvatnosti donijetih rješenja i politika,
- definisanje mjera za umanjene rizika na osnovu sprovedenih analiza,
- učešće na međunarodnim radionicama koje se bave temom umanjenja određenih rizika i distribucija informacija prema vazduhoplovnim subjektima,
- praćenje studija, strategija, programa i planova razvijenih od strane ICAO, EASA-e i ostalih stručnih tijela,

- redovno učešće u radu ICAO, EASA i ECAC tijela u dijelu analize uticaja COVID-19,
- ažuriranje svih sigurnosnih direktiva, naloga i informacija, ukoliko nisu ažurni,
- unapređenje strukture propisa i procesa izrade nacrtu nacionalnih propisa, i dr.

4) Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti

Aktivnosti Menadžera Sistema za praćenje usklađenosti tokom 2024. godine će se sastojati od unapređenja sistema za praćenje usklađenosti u skladu sa regulatornim zahtjevima za menadžment sisteme, propisanim u evropskim regulativama, koje su prenijete u pravni okvir Crne Gore. Planirana je izmjena sistema za praćenje usklađenosti i izrada pripadajućih procedura, kao i usaglašavanje svih internih priručnika i procedura Agencije u skladu sa sistemom za praćenje usklađenosti.

Tokom procjene efikasnosti i efektivnosti sistema za praćenje usklađenosti, date su smjernice za unapređenje kroz sljedeće planirane aktivnosti:

- ažuriranje internih priručnika i procedura Agencije koji su dio Sistema upravljanja Agencije, usaglašavanje svih internih priručnika u odnosu na regulatorne zahtjeve i prihvaćene standarde,
- upravljanje i unapređenje internog sistema praćenja usklađenosti sa propisanim zahtjevima kroz sistem internih nadzora u cilju identifikacije eventualnih neusklađenosti, analizu njihovih uzroka, analizu, prihvatanje ili odbijanje korektivnih mjera predloženih od subjekta nadzora za njihovo otklanjanje, usaglašavanje sadržaja korektivnih mjera Sistema za praćenje usklađenosti i rokova za njihovu realizaciju sa nosiocima aktivnosti korektivnih mjera, kao i verifikaciju efikasnosti prihvaćenih korektivnih mjera,
- obezbjeđivanje potrebnih kvalifikacija i obuka obaveznih za provjerivače koji sprovode interne provjere, izbor provjerivača za sprovođenje internih provjera za praćenje usklađenosti, način motivacije provjerivača za efikasno sprovođenje internih nadzora,
- izrada jedinstvene metrike za sprovođenje eksternih nadzora u cilju precizne izrade Plana inpekcijskih i kontinuiranih eksternih nadzora Agencije, u skladu sa regulatornim zahtjevima i potrebama Agencije
- usaglašavanje izvještaja o utvrđenim neusklađenostima i mjerama za njihovo otklanjanje, praćenje i procjena blagovremenosti realizacije i efikasnosti korektivnih mjera koje se preduzimaju nakon eksternih nadzora,
- usaglašavanje kriterijuma za izbor provjerivača/inspektora u skladu sa regulatornim zahtjevima i potrebama Agencije
- izrada i usaglašavanje Plana internih provjera i Plana inpekcijskih i kontinuiranih eksternih nadzora Agencije,
- učestvovanje u pripremi i izvođenju eksternih nadzora od strane međunarodnih organizacija iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – sljedeće godine je planiran nadzor u Sektoru za sigurnost vazdušne plovidbe,
- procjena kvaliteta rada i procesa rada u Agenciji, usaglašenost poslova iz nadležnosti Agencije u odnosu na regulatorne zahtjeve, međunarodne standarde, interne akte i procedure,
- redovna provjera usaglašenosti dokumenata i akata koja se dostavljaju direktoru na odobravanje, kao dokaz da je dokument urađen u skladu sa utvrđenim procedurama.

5) Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu

U okviru Odjeljenja za bezbjednost i olakšice vazdušnog saobraćaja za 2024. godinu planirano je sljedeće:

- permanentno praćenje dosljedne implementacije projekta „Jedna bezbjednosna kontrola“ (*One Stop Security*), koji je počeo 01.03.2016. godine, koordinacija aktivnosti sa Evropskom komisijom po pitanjima nadzora i razmjene podataka u slučaju eventualnih nedostataka, kao i druge aktivnosti usmjerene ka punoj implementaciji ovog projekta na evropskim aerodromima;
- učestvovanje u nadzorima Evropske komisije na aerodromima u EU sa kojih imamo redovne letove iz Podgorice i Tivta;
- razmatranje i sprovođenje sugestija/preporuka dobijenih od Komisije za procjenu rizika za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva za aerodrome u Podgorici i Tivtu, u cilju povećanja bezbjednosti na njima;
- sprovođenje aktivnosti u cilju 100% usaglašenosti sa ICAO standardima iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, kroz izradu i implementaciju korektivnog akcionog plana urađenog na osnovu izvještaja ICAO tima, koji je, u septembru 2023. godine, sproveo audit sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori;
- sprovođenje aktivnosti na jačanju bezbjednosne kulture (*Security culture*) organizovanjem zajedničkih aktivnosti sa operatorom aerodroma i operatorom vazduhoplova;
- praćenje odgovarajuće ICAO, EU i ECAC regulative i usklađivanje nacionalne regulative sa promjenama u ICAO i EU regulativi, utvrđivanje izmjena i dopuna Nacionalnog programa bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- utvrđivanje regulatornog okvira i obaveza iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva sa strane avio-prevoznike koji obavljaju saobraćaj sa Crnom Gorom;
- odobravanje opreme koja će se koristiti za KD kontrolu putnika, ručnog i/ili odvojenog prtljaga, tereta i pošte, vršenje nadzora prilikom puštanja u rad nove opreme na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- praćenje i analiza prijetnji po male aerodrome, uključujući i procjenu rizika za ove aerodrome, u skladu sa metodologijom ECAC-a;
- kontinuirano sprovođenje inspekcija prema svim subjektima civilnog vazduhoplovstva (operator aerodroma, pružalac usluge u vazdušnoj plovidbi, operatori vazduhoplova, regulisani agenti, regulisani/poznatih snabdjevači), u skladu sa Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za 2024. godinu;
- nastavak procesa certifikacije KD kontrolora putnika i ručnog prtljaga, odvojenog prtljaga, tereta i zaliha, korišćenjem softvera, nabavljenog 2018. godine, a čime se značajno podigao kvalitet završnog ispita za KD kontrolore svih kategorija;
- nastavak certifikacije osoblja koje vrši kontrolu pristupa, vršenje nadzora i patroliranja i certifikacija osoblja koje vrši pregled vozila, kao i supervizora ručnog i predatog prtljaga u bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- organizovanje/nadzor nad sprovođenjem obuke za lica koja vrše detekciju sumnjivog ponašanja;

- sprovođenje certifikacije lica koja vrše detekciju sumnjivog ponašanja na aerodromima u Podgorici i Tivtu, u skladu sa preporukama iz ECAC Doc. 30;
- sprovođenje procesa odobravanja poznatih pošiljalaca, u skladu sa nacionalnom regulativom;
- nastavak edukacije osoblja kroz stručna usavršavanja, uključujući i usavršavanje u pojedinim specijalizovanim oblastima bezbjednosti, organizovanje ponovne obuke za nacionalne auditore;
- certifikacija instruktora iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- kontinuirano vršenje nadzora nad procesom obuke iz bezbjednosti koja će se sprovoditi u 2024. godini u Školskom centru AD „Aerodromi CG“ i Školskom centru „To Montenegro“-a;
- nadzor nad sprovođenjem dodatnih mjera iz oblasti bezbjednosti, u skladu sa ICAO GASEP-om, kao i zaključcima Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva;
- nadzor nad sprovođenjem bezbjednosnih provjera, uključujući i dodatne bezbjednosne provjere lica zaposlenih kod subjekata u civilnom vazduhoplovstvu;
- sprovođenje tajnih testova nad subjektima u civilnom vazduhoplovstvu, u skladu sa godišnjim planom testiranja;
- učestvovanje/nadzor nad sprovođenjem bezbjednosnih vježbi na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- razmatranje i odobravanje programa bezbjednosti pojedinih subjekata (operator aerodroma, operatori vazduhoplova, poznati pošiljaoci, regulisani agenti, regulisani snabdjevači);
- odobravanje liste regulisanih agenata i/ili poznatih pošiljalaca, u skladu sa eventualnim zahtjevima, kao i vršenje nadzora nad njihovim radom;
- kontinuirano praćenje i vršenje procjene rizika, odnosno prijetnji po bezbjednost u civilnom vazduhoplovstvu, a posebno na međunarodnim aerodromima u Crnoj Gori;
- analiziranje rezultata internih inspekcija i testova svih subjekata u vazdušnom saobraćaju koji ih sprovode;
- analiziranje rezultata dobijenih inspekcijama, kontrolnim posjetama i testovima, i preduzimanje odgovarajućih aktivnosti u skladu sa dobijenim rezultatima;
- popunjavanje upitnika i drugih aktivnosti nakon završenog ICAO audita iz bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva;
- kontinuirana komunikacija sa međunarodnim organizacijama koja se bave pitanjima bezbjednosti, posebno sa ECAC-om i ICAO-om;
- saradnja sa drugim nadzornim tijelima iz oblasti bezbjednosti iz regiona, u cilju razmjene iskustava;
- preduzimanje aktivnosti s ciljem uspostavljanja sistema jedinstvene bezbjednosne kontrole sa Srbijom, konkretno Aerodromom Nikola Tesla u Beogradu s ciljem obezbjeđivanja da putnici (uključujući i prtljag i teret) iz Crne Gore, koji dalje nastavljaju svoje putovanje preko beogradskog aerodroma ne moraju prolaziti dodatne bezbjednosne kontrole;

- pripremanje materijala za sjednice Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva;
- pripremanje materijala za sjednice Nacionalnog odbora za olakšice u civilnom vazduhoplovstvu, po pitanju implementacije Nacionalnog programa iz ove oblasti na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- preduzimanje neophodnih aktivnosti s ciljem formiranja lokalnih odbora za olakšice na aerodromima u Podgorici i Tivtu;
- saradnja sa drugim organima državne uprave (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije i dr.) u cilju pune implementacije projekta uvođenja API podataka, kao i uključivanja u ICAO PKD program;
- saradnja sa drugim organima državne uprave (Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije i dr.) po pitanju korišćenja PNR podataka;
- komunikacija sa međunarodnim organizacijama koja se bave pitanjima bezbjednosti i olakšica, posebno sa ECAC-om i ICAO-om;
- pripremanje izmjena Programa za olakšice u civilnom vazduhoplovstvu s ciljem pune harmonizacije sa promjenama u relevantnoj ICAO regulativi;
- saradnja sa drugim nadzornim tijelima iz oblasti olakšica iz regiona, u cilju razmjene iskustava.

6) Referat za vazduhoplovnu medicinu

Referat za vazduhoplovnu medicinu je za 2024. godinu planirao sljedeće aktivnosti:

- Praćenje odgovarajuće ICAO i EU regulative i implementacija preuzetih EU regulativa koje se odnose na proces donošenja ocjene zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja. 13. oktobra 2023. godine EASA je objavila predlog novih regulatornih rješenja u ovoj oblasti tako da se u trećem kvartalu sledeće godine očekuje usvajanje Regulative, koja će kasnije biti transponovana u naš pravni sistem. Prelazni period od 6 mjeseci je dat, ali ako države članice budu u mogućnosti, mogu da počnu sa primjenom ranije. Ovo promjena obuhvata prijedloge izmjena i dopuna Regulative (EU) br. 1178/2011 i br. 965/2012. „Redovno ažuriranje dijela-MED, dijela-ARA, ARA.MED, poddjelova ARA.AeMC i dela-ORA, poddijela ORA.AeMC“ će zahtijevati ažuriranje i promjenu Procedura za rad Referata za vazduhoplovnu medicinu,
- redovno ažuriranje i razvoj procedura, formi, lista za provjeru (*Checklists*), uputstava i priručnika iz vazduhoplovno-medicinske oblasti,
- razvoj i implementacija nacionalnog zakonodavstva iz oblasti koje se tiču vazduhoplovne medicine,
- sertifikacija vazduhoplovno-medicinskih centara i ljekara specijalista, vazduhoplovno-medicinskih ispitivača, koji vrše medicinske preglede, pretrage i ocjenjivanje zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja,
- nadzor organizacije (ovlašćenog vazduhoplovno-medicinskog centra, AeMC) i nadzor ljekara (ovlašćenih vazduhoplovno medicinskih ispitivača, AME-a), u skladu sa Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za 2024. godinu,

- analiza rezultata sprovedenih nadzora i vrednovanje nalaza prikupljenih tokom nadzora u cilju upravljanja rizicima,
- vođenje poslova ažuriranja Registra vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, upisivanje podataka i određivanje broja za sertifikaciju,
- priprema i održavanje kurseva obnove znanja za ovlašćene ljekare, vazduhoplovno-medicinske ispitivače, AME-e iz vazduhoplovne medicine,
- priprema i održavanje osnovne i napredne obuke iz vazduhoplovne medicine za zainteresovane ljekare specijaliste,
- saradnja i pomoć AME-ima i AeMC-u u donošenju odluke o zdravstvenoj sposobnosti kandidata u spornim slučajevima,
- razmatranje izvještaja medicinskih ispitivanja i ocjenjivanja zdravstvene sposobnosti, kao i kontinuirano ponovno vrednovanje procesa medicinske procjene, kao i identifikacija oblasti povećanog medicinskog rizika,
- analiza broja Ljekarskih uvjerenja i Potvrda o zdravstvenoj sposobnosti koja su bila u postupku izdavanja, produženja, obnove, suspenzije ili ukidanja,
- sprovođenje postupaka u slučaju gubitka zdravstvene sposobnosti kod vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja u toku važenja ljekarskog uvjerenja (suspenzija/ukidanje) i analiziranje takvih događaja i medicinskih nalaza tokom medicinskih procjena da bi se identifikovali medicinski rizici,
- organizovanje drugostepenih ljekarskih pregleda, po žalbama vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na ocjenu zdravstvene sposobnosti,
- saradnja sa ljekarima specijalistima koji učestvuju u sprovođenju drugostepenog medicinskog pregleda vazduhoplovnog osoblja,
- transfer vazduhoplovno-medicinskih zapisa (*SOL transfer*),
- sprovođenje postupka kod slučajeva konzumiranja psihoaktivnih supstanci i alkohola kod vazduhoplovnog osoblja i drugog osoblja koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, kao i po prijavama o sumnji u zdravstvenu sposobnost nosilaca ljekarskog uvjerenja,
- čuvanje zapisa po važećim propisima uz obavezno poštovanje Medicinske povjerljivosti po Direktivi (EU) 95/46, Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list CG“, br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17) i Pravilniku o načinu označavanja i zaštite posebne kategorije ličnih podataka („Službeni list CG“, broj 11/11),
- saradnja sa Komisijom za istraživanje uzroka nesreća i ozbiljnih nezgoda u vazduhoplovstvu,
- saradnja sa Ministarstvom zdravlja, kancelarijom Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori (SZO) i Institutom za javno zdravlje Crne Gore (IJZCG) u oblasti medicinskih tema važnih za vazduhoplovnu medicinu,
- praćenje objava i preporuka Svjetske zdravstvene organizacije, ICAO-a i EASA-e u vezi sa zaraznim bolestima koje se šire vazdušnim transportom, posebno u vezi sa pandemijom

COVID-19 izazvanom virusom SARS-CoV-2, koja je uzrokovala negativne posledice da čitavu avio industriju,

- učestvovanje u izradi Projekta planiranja i uspostavljanja Operativnog centra za upravljanje javno-zdravstvenim vanrednim situacijama u zemlji, kojeg, uz finansijsku podršku EU, implementira Kancelarija Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori u saradnji sa Ministarstvom zdravlja Crne Gore,
- učestvovanje u SZO posjetama u okviru Projekta uspostavljanja Operativnog centra za upravljanje javno-zdravstvenim vanrednim situacijama u zemlji u cilju konsultacija neophodnih za procjenu zdravstvenog informacionog sistema sa svim predstavnicima sektora zdravstva uključujući Institut za javno zdravlje, Fond zdravstva, laboratorije, predstavnike bolničkog sektora i druge zainteresovane,
- aktivnosti na realizaciji otklanjanja nedostataka nalaza po Zajedničkoj eksternoj evaluaciji kapaciteta za sprečavanje, otkrivanje, kao i brzo i efikasno reagovanje na rizike po javno zdravlje i vanredne situacije u javnom zdravstvu koje su od međunarodnog interesa i koje mogu imati velike negativne posljedice na vazduhoplovnu industriju, koju je sprovela Svjetska zdravstvena organizacija u saradnji sa Ministarstvom zdravlja, kancelarijom SZO u Crnoj Gori i Institutom za javno zdravlje,
- programom rada Vlade planirana je obaveza izrade Akcionog plana za zdravstvenu sigurnost u CG. U izradi Plana podršku pruža SZO i Robert Koh Institut. Rješenjem Ministra zdravlja br. 1-501/22-1283 od 19.09.2022. god. o formiranju Radne grupe za izradu predloga Akcionog plana za zdravstvenu sigurnost, uspostavljena je i tematska radna grupa br. 17 za „Granične prelaze“ u čijem radu učestvuje Referat za vazduhoplovnu medicinu,
- kao Focal Point za Crnu Goru, planirana je saradnja sa ICAO CAPSCA organizacijom - Saradnički aranžman za prevenciju i upravljanje u javno-zdravstvenim događajima u civilnom vazduhoplovstvu - Evropa (*Collaborative Arrangement for the Prevention and Management of Public Health Events in Civil Aviation – Europe, CAPSCA EUR*), učešća na radionicama i sastancima sa ciljem uspostavljanja i sprovođenja mjera i postupaka radi prevazilaženja kriza izazvanih događajima kakav je bila pandemija COVID-19 sa ciljem bržeg oporavka civilnog vazduhoplovstva,
- planirano je prisustvovanje međunarodnim obukama za obnavljanje znanja iz vazduhoplovne medicine, EASA radionicama, sastancima medicinskih eksperata (*MEG Meeting*), forumima namjenjenim medicinskim vazduhoplovnim vlastima, evropskim i svjetskim kongresima vazduhoplovne medicine,
- prisustvovanje obukama koje se sprovode za zaposlene u Agenciji po Trening planu Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

b) Vršenje inspeksijskog nadzora i kontinuiranog nadzora nad vazduhoplovnim subjektima i njihovim osobljem u cilju praćenja ispunjenosti propisanih uslova na osnovu kojih im je Agencija izdala dozvolu, sertifikat ili odobrenje

U cilju organizacije i sprovođenja efikasnih inspeksijskih i kontinuiranih nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori, Agencija na kraju svake godine priprema i usvaja Plan inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo, dokument kojim se za narednu kalendarsku godinu utvrđuju raspored i dinamika obavljanja inspeksijskih i kontinuiranih

nadzora vazduhoplovnih subjekata koje, u skladu sa zakonom, podzakonskim aktima i aktima Agencije, vrše vazduhoplovni inspektori i nadzornici.

Plan inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu omogućava sadržajnije i preciznije sagledavanje učešća aktivnosti inspeksijskih i kontinuiranih nadzora u ukupnom radu Agencije, što doprinosi ukupnom kvalitetu obavljanja poslova Agencije.

Pored Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora, do kraja decembra tekuće godine usvajaju se i Plan inspekcija-procjena sigurnosti vazduhoplova na platformi za 2024. godinu (*SAFA i SANA Plan*), Plan pregleda vazduhoplova za 2024. godinu (*ACAM Plan*) i Plan za praćenje usklađenosti za 2024. godinu. Takođe, početkom 2024. godine se, u saradnji EUROCONTROL i pružaocecm usluga u vazdušnoj plovidbi, priprema i usvaja godišnji plan/izvještaj „Programa lokalne implementacije Jedinstvenog neba“ (*LSSIP*).

IV Donošenje akata iz nadležnosti Agencije i pripremanje stručnih osnova za izradu podzakonskih akata iz nadležnosti Vlade i Ministarstva

Članom 6 stav 1 tačka 9 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da Agencija donosi akte u skladu sa zakonom i akte radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a. U skladu sa navedenim propisanim ovlašćenjem, Agencija priprema podzakonske akte koje dostavlja na saglasnost Ministarstvu. Nakon dobijene saglasnosti na predložene akte, Agencija ih dostavlja „Službenom listu Crne Gore“ na objavljivanje.

Takođe je članom 6 stav 1 tačka 10 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano da Agencija donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja (tzv. „Sigurnosne direktive“ (*Safety Directives*), „Sigurnosni nalozi“ (*Safety Orders*) i „Sigurnosne informacije“ (*Safety Information*), kojima se regulišu pojedina pitanja iz oblasti vazdušnog saobraćaja i prevazilaze nedostaci uočeni u primjeni propisa u praksi, a u cilju brzog reagovanja radi umanjavanja konstatovanih rizika.

U skladu sa navedenim nadležnostima Agencije, Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu obuhvata i normativne aktivnosti i poslove koje će Agencija obavljati u skladu sa navedenim odredbama ovog zakona.

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju omogućena je mnogo efikasnija i ažurnija harmonizacija propisa, odnosno usklađivanje podzakonskih propisa iz oblasti civilnog vazduhoplovstva sa evropskim propisima iz te oblasti, odnosno pravnom tekovinom Evropske unije (*Acquis Communautaire*) u procesu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, što je ranije bilo značajno usporeno, imajući u vidu da naš pravni sistem ne predviđa neposrednu primjenu ili preuzimanje propisa Evropske unije. Saglasno odredbama tač. 2 i 3 Aneksa II ECAA Sporazuma, koji je Crna Gora ratifikovala Zakonom o ratifikaciji („Službeni list RCG“, broj 62/07 i „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 1/11), Crna Gora se u oblasti vazdušnog saobraćaja može smatrati državom članicom EU.

Propisivanjem ovlašćenja Agenciji u pogledu donošenja akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, omogućena je blagovremena

realizacija obaveza usklađivanja propisa na koje se Crna Gora obavezala zaključenim i potvrđenim međunarodnim ugovorima, odnosno znatno ažurnije i efikasnije usklađivanje nacionalnih propisa sa propisima Evropske unije, koji su, inače, podložni čestim izmjenama i dopunama. Stvoreni su uslovi za dinamičnu harmonizaciju nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, što predstavlja prioritet u okviru procesa pristupanja Evropskoj uniji.

Od dana stupanja na snagu Zakona o vazдушnom saobraćaju Agencija je donijela i u „Službenom listu Crne Gore“ objavila ukupno oko 198 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem dijelu preuzimaju propisi EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva. Navedeni podaci o broju donešenih akata, za period od 12 godina od dana stupanja na snagu novog zakona, dovoljan su dokaz o značaju propisivanja ovlašćenja Agenciji za donošenje akata, jer je, poredjenja radi, za period važenja prethodnog zakona, od skoro četiri godine, donijeto ukupno 15 podzakonskih akata. U 2023. godini donešeno je 13 pravilnika od strane Agencije.

Kao rezultat ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa propisima EU, koji je u proteklom periodu ostvarila Agencija donošenjem podzakonskih akata, stvoreni su svi preduslovi da Crna Gora dobije odluku o završetku I tranzicionog perioda utvrđenog ECAA Sporazumom (preuzimanje EU regulative iz Aneksa I ovog sporazuma), na osnovu koje se kvalifikuje za prelaz na sljedeći, drugi tranzicioni period ili za potpuno uključivanje u Zajedničko evropsko vazduhoplovno područje.

Crna Gora je ispunila sve obaveze iz I tranzicionog perioda i čeka reakciju Evropske komisije koja bi trebalo da verifikuje završetak ove faze i prelazak na sljedeći tranzicioni period ili, eventualno, i potpuno uključivanje u Zajedničko evropsko vazduhoplovno područje. Posljednja obaveza iz oblasti vazduhoplovstva, saglasno zaključku iz izvještaja eksperata Evropske komisije, koji su zaduženi za utvrđivanje stepena implementacije legislative EU navedene u Aneksu I ECAA Sporazuma, realizovana je donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazдушnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 82/20 od 06.08.2020. godine), kada je nacionalno zakonodavstvo iz oblasti vazdušnog saobraćaja usklađeno sa regulativom kojom su propisana zajednička pravila za obavljanje vazdušnog prevoza u Zajednici – *Regulativom Evropskog parlamenta i Savjeta (EU) br. 1008/2008 od 24. septembra 2008. godine o zajedničkim pravilima za obavljanje vazdušnog prevoza u Uniji*. U međuvremenu su i preostala otvorena pitanja, koja ne spadaju u domen vazduhoplovstva već ekonomskih propisa, riješena na adekvatan način.

Zbog česte izmjene EU regulative u oblasti vazdušnog saobraćaja, Agencija će i u 2024. godini preduzimati sve potrebne aktivnosti u cilju ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa evropskom regulativom, tako da će ažurno donositi akte iz svoje nadležnosti, pripremati stručne osnove za izradu podzakonskih propisa čije je donošenje u nadležnosti Vlade i Ministarstva, i pripremati izmjene i dopune opštih akata radi usklađivanja rada i poslovanja Agencije.

Polazeći od značaja poslova u okviru prenešenih ovlašćenja, Agencija na početku godine utvrđuje obaveze iz svoje nadležnosti u pogledu donošenja akata, utvrđivanjem *Plan donošenja stručnih osnova i podzakonskih akata* koje treba da donese Agencija u toku te godine, sa precizno utvrđenom dinamikom donošenja pojedinih akata i određenim nosiocima realizacije utvrđenih aktivnosti. Plan pripreme podzakonskih akata treba da sadrži – naziv akta, razloge zbog kojih se predlaže njegovo donošenje, pravni osnov za donošenje akta, eventualnu zasnovanost na određenom međunarodnom aktu (novi ICAO standardi i preporučene prakse i/ili izmjene i dopune postojećeg ICAO standarda i preporučenih praksi, novi propis Evropske unije ili izmjene i dopune postojećeg), rok u kojem bi akt trebalo da se donese, kao i naziv organizacionih jedinica koje treba da učestvuju u pripremi akta, odnosno potreba za formiranjem radne grupe koju, osim predstavnika Agencije, čine predstavnici određenih državnih organa i/ili vazduhoplovnih subjekata.

Poseban prioritet u radu Agencije u 2024. godini i dalje će predstavljati izrada akata koji će omogućiti uvođenje u pravni sistem i primjenu propisa EU, naročito evropske regulative iz oblasti vazdušnog saobraćaja sadržane u Aneksu I ECAA Sporazuma, koje je Crna Gora u obavezi da, kroz I i II tranzicioni period, usaglasi sa svojim propisima. Obaveze u pogledu donošenja propisa utvrđene za I tranzicioni period, kada je u pitanju Agencija, kao što je već navedeno, u potpunosti su realizovane.

Agencija je, nakon sagledavanja svojih zakonom propisanih obaveza, u cilju ažurnog usklađivanja nacionalnih propisa sa EU regulativama, koje se velikom dinamikom mijenjaju i nameću državi obavezu za njihovo prenošenje i implementaciju, identifikovala potrebu da u 2024. godinu pripremi i usvoji 20 podzakonskih akata kojima se u potpunosti transponuju odredbe 21 regulative i 1 direktive EU. Pored ovih podzakonskih akata koji će biti objavljeni u „Službenom listu Crne Gore“, sastavni dio Plana donošenja stručnih osnova i podzakonskih akata Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu predstavljaju i podzakonski akti ACV koji se objavljuju na internet stranici ACV. Njih je, prvenstveno u vidu Sigurnosnih naloga i Sigurnosnih informacija, za 2024. godinu planirano 15.

Očekuje se da u toku 2024. godine, kao i uvijek ranije u takvim situacijama, stručne službe Agencije daju ključni doprinos u pripremi stručnih osnova za izmjene i dopune najvažnijeg akta u civilnom vazduhoplovstvu, odnosno za donošenje novog Zakona o vazdušnom saobraćaju. Isto tako, moguće je da će ponovo biti potrebno angažovanje Agencije u pripremi stručnih osnova za drugi značajan dokument u nadležnosti resornog ministarstva – Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju.

Zakonska rješenja u pogledu nadležnosti za donošenje podzakonskih akata su u dosadašnjoj primjeni dala odlične rezultate jer su omogućila mnogo efikasnije usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, što predstavlja osnovu za uspješno uključivanje u evropske i svjetske integracione procese u oblasti vazduhoplovstva, kao i za uvođenje i primjenu međunarodnih vazduhoplovnih propisa, standarda i tehničkih pravila, i prihvatanje međunarodne vazduhoplovne prakse kao garancije dostizanja najviših standarda sigurnosti i bezbjednosti u oblasti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori.

Ostvarena dinamika u postupcima pripreme i donošenja akata iz nadležnosti Agencije ukazuje na činjenicu da Agencija i u narednom programskom periodu može ostvariti planirane programske obaveze u dijelu donošenja podzakonskih akata.

Interni akti na osnovu kojih je uređena unutrašnja organizacija, način rada, rukovođenja i poslovanja Agencije, kao i odlučivanje i nadležnosti organa Agencije, u skladu sa kojima se organizuje i rukovodi radom i poslovanjem Agencije su: Statut Agencije, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, Pravilnik o zaradama, naknadama zarada i ostalim pravima i obavezama zaposlenih u Agenciji, Odluka o utvrđivanju obračunske vrijednosti koeficijenta u Agenciji i dr.

Navedeni interni akti predmet su analize od strane stručnih službi Agencije i sasvim izvjesno postoji izražena potreba za njihovom izmjenom, naročito Statuta Agencije i Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, u toku 2024. godine.

V Međunarodna saradnja Agencije

Aktivnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo na planu međunarodne saradnje u 2024. godini biće usmjerene posebno na:

- saradnju sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja,

- saradnju sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama (ICAO, EASA, ECAC, EUROCONTROL),
- bilateralnu i multilateralnu saradnju.

a) Saradnja sa institucijama Evropske unije u oblasti vazdušnog saobraćaja

Pravni osnov za integraciju Crne Gore u Evropsku uniju u oblasti vazdušnog saobraćaja predstavlja ECAA Sporazum.

Sporazum predviđa potpuno usaglašavanje domaćih propisa sa propisima Evropske unije u oblastima vazduhoplovne sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazdušnim saobraćajem, rukovođenja aerodromima, zaštite prava putnika i drugih korisnika usluga u vazdušnom saobraćaju, liberalizacije vazduhoplovnog tržišta, zabrane državne pomoći i zaštite životne sredine.

Tek nakon 11 godina od njegovog potpisivanja, ECAA Sporazum je ratifikovan od strane svih država članica EU i od strane depozitara, tako da je formalno stupio na snagu 01.12.2017. godine.

Da bi Crna Gora uživala u benefitima ovog Sporazuma u obavezi je da ispuni sve zahtjeve iz Protokola VII ovog Sporazuma, kroz dvije tranzicione faze.

U avgustu 2019. godine, novi ažurirani Aneks 1 je zvanično objavljen u Službenom listu Evropske unije donošenjem Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation – OJL211/4 of 12.08.2019). Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo. Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupštine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine opet usvojila izmjene ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje.

Još jedan pokazatelj kvalitetne saradnje Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Evropske komisije je činjenica da će naša Agencija sljedeće godine, biti domaćin ECAA Joint Committee-a (ECAA Zajednički komitet). ECAA Zajednički komitet je organ koji je nadležan za sprovođenje ECAA sporazuma i obezbjeđivanje njegove pravilne primjene. Sastoji se od predstavnika strana ugovornica i odluke donosi jednoglasno. On daje preporuke i donosi odluke u slučajevima predviđenim sporazumom. Odluke ECAA Zajedničkog komiteta su obavezujuće za strane ugovornice, koje ih sprovode u skladu sa sopstvenim pravilima. ECAA zajednički komitet se sastaje jednom godišnje u cilju razmatranja sprovođenja ECAA Sporazuma.

Evropska komisija je u periodu 7-9. oktobar 2015. godine bila u kontrolnoj posjeti Crnoj Gori. Ovo je bila prilika da se njeni eksperti na licu mjesta upoznaju sa svim aktivnostima koje je Crna Gora preuzela u cilju konačnog ispunjenja zahtjeva iz I tranzicionog perioda ECAA Sporazuma.

Izveštaj Evropske komisije je u septembru 2016. godine dostavljen Crnoj Gori uz konstataciju da se njime potvrđuje značajan napredak koji je Crna Gora ostvarila u implementaciji zahtjeva ECAA Sporazuma, ne samo u odnosu na prvi tranzicioni period, već i na drugi. U ovom smislu, naglašeno je da je postignuta potpuna usaglašenost sa zahtjevima koji se odnose na prvi tranzicioni period u svim oblastima vazduhoplovstva, uz izuzetak od nekoliko preostalih otvorenih pitanja iz oblasti ekonomskih propisa. Ovi nedostaci odnosili su se na odredbe koje se tiču preciznog definisanja

slobode određivanja cijena karata i, samim tim, zaštite prava potrošača u avio prevozu i nekih od osnovnih prava za zaštitu radnika, koja spadaju u domen obuhvata Zakona o radu i Zakona o zaštiti na radu.

U međuvremenu je, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju, koji je stupio na snagu 14. avgusta 2020. godine („Službeni list CG“, broj 82/20) u potpunosti otklonjen dio gore navedenih nedostataka koji spada u domen odgovornosti vazdušnog saobraćaja.

Ovo postignuće je nesumnjivo rezultat posvećenosti crnogorskog vazduhoplovstva, prije svega Agencije za civilno vazduhoplovstvo, implementaciji ECAA Sporazuma i vrijednog rada uloženog u ispunjavanje obaveza koje podrazumijeva taj sporazum.

Nakon formalnog otvaranja pregovora o pristupanju Evropskoj Uniji, Crna Gora je u 2013. godini bila u fazi analitičkog pregleda i ocjene usklađenosti nacionalnog zakonodavstva države kandidata s pravnom tekovinom Evropske unije, poznatija kao „skrining“. Skrining se sprovodio putem sastanaka, za svako od pregovaračkih poglavlja posebno (osim za Poglavlja 34 – Institucije i 35 – Ostala pitanja).

Poglavlje 14 – Transportna politika je zvanično otvoreno 21. decembra 2015. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu, nakon što je Crna Gora predala Evropskoj komisiji svoju pregovaračku poziciju iz tog poglavlja.

Jedan od četiri vida saobraćaja u okviru Poglavlja 14 – Transportna politika, vazdušni saobraćaj, najvećim dijelom se odnosi na aktivnosti i postignuća Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Predstavnici Agencije su za sve dosadašnje sastanke sa EK dostavljali sveobuhvatan i precizan pregled trenutnog stanja u vazdušnom saobraćaju, u pogledu transpozicije i implementacije EU regulativa i direktiva (tzv. celex-a) koje su u domenu vazdušnog saobraćaja od strane EK identifikovani kao potencijalno relevantni za Crnu Goru.

Još u ranijim godišnjim izvještajima Evropske komisije o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva Crne Gore, u dijelu koji se odnosi na Poglavlje 14, konstatovano je da što se tiče vazduhoplovstva, Crna Gora je postigla dobar nivo usklađenosti s pravnom tekovinom EU i značajan napredak kad je riječ o sprovođenju prve prelazne faze ECAA sporazuma. Realno, rezultati za vazdušni saobraćaj u značajnoj mjeri premašuju rezultate za ostale vidove saobraćaja, pa i za najveći broj drugih pregovaračkih poglavlja.

I u narednom periodu, kroz potpuno izvršavanje međunarodnih i zakonskih obaveza iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, Agencija će nastaviti da daje svoj puni doprinos aktivnostima naše države na putu pridruživanja Evropskoj uniji.

b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama

Značajan dio međunarodnih aktivnosti Agencije zasnovan je na članstvu u međunarodnim organizacijama, iz razloga što je najveći dio sistema civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori uređen u skladu sa međunarodnim konvencijama, rezolucijama, standardima i preporukama sljedećih međunarodnih organizacija:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (*International Civil Aviation Organization – ICAO*),

- Agencija Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (*European Civil Aviation Conference – ECAC*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*).

Zaposleni u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo učestvuju na redovnim sastancima, ove godine putem on-line aplikacija: ECAC (*Directors General Meeting – DG Meeting, Security Forum, ECAC Meeting*), EUROCONTROL (*Provisional Council – PC, Enlarged Committee – EC*); EASA (*EASA Management Board – EASA MB, EASA Advisory bodies meetings, EASA International Cooperation Forum – EASA ICF*), ECAA (*ECAA Joint Committee*).

U 2024. godini predstavnici Agencije nastaviće participaciju u radu stručnih i upravljačkih tijela međunarodnih navedenih vazduhoplovnih organizacija, u cilju permanentne informisanosti i zadržavanja stečenih pozicija i postojećeg renomea Agencije.

Veoma korektna i uspješna saradnja između Agencije i ECAC-a rezultovala je sprovođenjem projekta „Jedna bezbjednosna kontrola“ (*One stop security*).

Cilj ovog projekta, koji je zajednički pokrenut od strane Evropske komisije (EK) i Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC), je da države koje nisu članice Evropske unije budu prepoznate kao države sa istovjetnim mjerama bezbjednosti, što omogućava da njihovi aerodromi, sa aspekta bezbjednosti, budu tretirani kao i aerodromi u Evropskoj uniji.

Projekat je formalno otpočeo u decembru 2013. godine potpisivanjem Administrativnog aranžmana (i plana sprovođenja) od strane ECAC-a i Agencije za civilno vazduhoplovstvo. U sklopu projekta, u toku 2014. godine su sprovedena tri audita od strane Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC) u Crnoj Gori – nacionalni audit, u kojem je izvršen pregled nacionalne regulative iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i način vršenja monitoringa koji sprovodi Agencija za civilno vazduhoplovstvo i auditi oba međunarodna aerodroma – Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat.

Nakon završenih audita pripremljeni su i implementirani korektivni akcioni planovi, da bi 19. decembra 2014. godine ECAC obavijestio Agenciju za civilno vazduhoplovstvo da je projekat uspješno završen u predviđenom roku i da je Agencija za civilno vazduhoplovstvo u poziciji da u 2015. godini zatraži od Evropske komisije priznavanje jednakosti svojih mjera bezbjednosti sa mjerama bezbjednosti Evropske unije.

ECAC je o uspješnom završetku ovog projekta od strane Crne Gore zvanično obavijestio i Evropsku komisiju pismom od 2. februara 2015. godine. Direktor Agencije je 10. marta 2015. godine poslao zvaničan zahtjev direktoru DG MOVE-a, da se Crna Gora formalno pridruži režimu Jedne bezbjednosne kontrole sa Evropskom Unijom.

U periodu 21-25. septembar 2015. godine organizovana je posjeta eksperata Evropske komisije, koji su izvršili konačnu procjenu stanja sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Predmet ove procjene dominantno je bio stepen implementacije bezbjednosnih mjera na aerodromima u Podgorici i Tivtu, ali i način vršenja aktivnosti monitoringa Agencije i način vršenja procjena rizika za aerodrome u Crnoj Gori.

Evropska komisija je u novembru 2015. godine sazvala Regulatorni odbor EU za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva, koji se sastoji od država članica Evropske unije, koji je pozitivno glasao o

omogućavanju „Jedne bezbjednosne kontrole“ za letove iz Crne Gore u Evropskoj uniji, čija primjena je počela 29. februara 2016. godine.

Uspješna realizacija ovog projekta dokaz je da Crna Gora u sprovođenju mjera bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva prednjači kako u regionu, tako i među državama Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva, koje nastoje da dođu u poziciju da zatraže ovaj status.

Međutim, implementacija ovog režima nije išla i ne ide u pravcu u kojem je bilo za očekivati. Naime, mnoge države sa kojima je Agencija imala bilateralne kontakte ističu da nisu u mogućnosti da implementiraju Odluku Evropske komisije zbog nepostojanja tehničkih mogućnosti na svojim aerodromima. Zbog toga se Agencija obratila Evropskoj komisiji u cilju rješavanja ove situacije. Nakon poslatih dopisa EK u vezi sa problemima koji se pojavljuju u praktičnoj primjeni Odluke Evropske komisije, predstavnici Agencije su pozvani da prisustvuju sastancima AVSEC (tijelo EK koje čine samo predstavnici EU država i na kome se razmatraju sva dešavanja u oblasti bezbjednosti) i SAGAS (savjetodavno tijelo za istu oblast pri Evropskoj komisiji, koje se sastaje 2 puta godišnje, a prisustvuju pored država članica, predstavnici raznih vazduhoplovnih udruženja ACI Europe, IATA i dr., na kojima je razmatran ovaj problem. Nakon prezentacije Agencije, predsjedavajući je iskazao punu podršku naporima Agencije i potvrdio da je i za Evropsku komisiju vrlo važna implementacija ovog projekta, pa je pozvao predstavnike svih država da pomognu u implementaciji. Iako se nije dodatno odmaklo u praktičnoj primjeni ovog važnog projekta, u narednom periodu Agencija će i dalje aktivno komunicirati sa relevantnim institucijama, kako bi puna implementacija ovog režima zaživjela u praksi.

Dobra saradnja Agencije i EUROCONTROL-a rezultirala je potpisivanjem Sporazuma o pružanju podrške od strane EUROCONTROL-a za unapređenje sposobnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo, u aprilu 2016. godine, čije je elemente Agencija nadalje aktivno koristila do aprila 2019. godine.

Područje primjene ovog Sporazuma je pružanje podrške od strane EUROCONTROL-a Agenciji u vezi sa daljom implementacijom Jedinštenog evropskog neba (*Single European Sky – SES*), razvojem ATM-a, kao i integracijom u ATM mrežu Evrope. Ciljevi ovog sporazuma, na visokom nivou, su da:

- pomogne Agenciji u izgradnji i unapređenju svojih sposobnosti, uključujući i zahtjeve Programa efikasnosti (*Performance Scheme*),
- podrži dalju implementaciju FUA koncepta u korist svih nacionalnih učesnika,
- podrži implementaciju SES zakonodavstva u Crnoj Gori kako bi se omogućila dalja integracija države u evropsku ATM mrežu, i
- olakša regionalnu saradnju o ATM pitanjima sa odgovarajućim nadležnim vazduhoplovnim organima/nacionalnim nadzornim organima susjednih država.

Od januara 2019. godine EUROCONTROL primjenjuje novu politiku u ovakvim programima podrške. Kako je naš Sporazum istekao u aprilu 2019. godine, novi tekst Sporazuma potpisan je 19. jula 2019. godine, čime su postavljeni novi ciljevi:

- pomoć Agenciji u unapređenju civilno-vojne saradnje i implemetaciji tzv. „SERA regulative“,
- pomoć Agenciji u jačanju kapaciteta u AFTCM,
- podrška u implementaciji pitanja iz Cybersecurity,

- podrška Agenciji implementaciji Regulative 716/2014 koja se odnosi na Remotely Piloted Aircraft Systems (RPAS), i
- podrška Agenciji u jačanju funkcije glasovne komunikacije.

U narednom periodu Agencija će sa ekspertima EUROCONTROL-a intenzivno raditi na postizanju navedenih ciljeva.

c) Bilateralna i multilateralna saradnja

Agencija posebnu pažnju posvećuje saradnji sa drugim nadzornim organima u zemlji i inostranstvu, odnosno međunarodnoj i regionalnoj saradnji sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu.

Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala respektabilnu saradnju po pitanju obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti. U cilju doprinosa jačanju regionalne saradnje, razmjene dokumentacije, iskustava i kadrovskih potencijala Agencija je prethodnih godina potpisala Memorandume o razumjevanju (*Memorandum of Understanding – MoU*) sa vazduhoplovnim vlastima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Mađarske, Kosova, Slovenije, Bugarske, Austrije i Irske; kao i Program tehničke saradnje sa vazduhoplovnim vlastima Francuske.

Memorandumima o razumjevanju i saradnji potpisanim između vazduhoplovnih vlasti država potpisnica dogovoreni su zajednički ciljevi i oblasti bilateralne saradnje u svim aspektima civilnog vazduhoplovstva. Potpisani memorandumi potvrđuju kontinuitet intenzivnih aktivnosti Agencije u uspostavljanju bliskih i partnerskih odnosa između vazduhoplovnih vlasti, prvenstveno u regionu ali i šire.

Kada su u pitanju susjedne države, posebno se imao u vidu značaj regionalnu saradnje kao važan segment razvoja vazdušnog saobraćaja u procesu evropskih integracija, tako da su ovi memorandumi potpisani na način da omogućavaju i potenciraju zajednički razvoj i fleksibilnost razmjene stručne dokumentacije i ljudskih resursa.

Specifičnost situacije sa zajedničkim pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi, SMATSA-om, nalagala je potpisivanje posebnog Sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi između Agencije i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije u junu 2019. godine, koji je zamijenio postojeći Memorandum u oblasti pružanja usluga u vazdušnoj plovidbi između Agencije i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije. Predmet ovog sporazuma o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi je unapređenje saradnje potpisnica u oblasti vazdušne plovidbe, a posebno u oblasti vršenja zajedničkog nadzora nad radom SMATSA u pogledu ispunjenosti zahtjeva za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i funkcija ASM i ATFCM, za oblast navigacionih postupaka (PANS-OPS), za organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja, kao i za primjenu mjera i sprovođenje aktivnosti pri praćenju sigurnosti (Safety) zajedničkog pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi pri pružanju tih usluga, pri čemu se pod nadzorom u smislu ovog sporazuma podrazumijeva periodična provjera koja se vrši prema nacionalnim i EU propisima koji su na snazi u obje države potpisnice.

Predstavnici Agencije će i u narednoj godini učestvovati u radnim timovima resornog ministarstva koji se bave pripremom međudržavnih sporazuma o vazdušnom saobraćaju.

Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje (*Regional Aeronautical Search and Rescue Advisory Committee – RASARAC*) u civilnom vazduhoplovstvu uspostavljen je u novembru 2016. godine, potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Slovačke, Slovenije, Hrvatske i Mađarske. Formiranje RASARAC-a podržano je od strane ICAO-a i EUROCONTROL-a. Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 23. marta 2017. godine, donijela Zaključak da Agencija dostavi Direktoratu civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije (DCV) Pismo zainteresovanosti u cilju pristupanja RASARAC-u, o čemu je Agencija dopisom od 06. aprila 2017. godine, obavijestila DCV. Na istoj sjednici, Vlada Crne Gore je, donijela zaključak da Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agencija odrede predstavnike koji će učestvovati u radu RASARAC-a. Dopisom, od 10. maja 2017. godine, Agencija je DCV-u dostavila imena predstavnika Crne Gore koji će učestvovati u radu RASARAC-a, a koji su delegirani iz Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i Agencije. U međuvremenu, nove članice EU su prepoznale značaj ove inicijative, pa su tako Republika Bugarska, Republika Hrvatska i Republika Albanija poslali punopravni članovi RASARAC-a, Republika Češka je pristupila u svojstvu posmatrača, dok je Grčka zvanično objavila intenciju da pristupi kao punopravni član.

Ciljevi ovog tijela, između ostalog, su međusobna podrška zemalja članica, izgradnja i razvoj kapaciteta u oblasti traganja i spašavanja vazduhoplova (SAR), unapređivanje prekogranične saradnje između zemalja članica, kao i podrška pri realizaciji ICAO standarda u ovoj oblasti.

Od osnivanja RASARAC-a do danas održano je ukupno osamnaest sastanaka na međunarodnom nivou. Predstavnici Crne Gore su aktivno učestvovali u predlaganju dokumenata i donošenju zaključaka u okviru radnih grupa (RG) koje su formirane unutar RASARAC-a, a odnosile su se na: RG1 – prekogranična saradnja i međudržavni sporazumi, RG2 – operativne procedure, RG3 – obuka i RG4 – nadzor. Takođe, predstavnici Agencije su aktivno učestvovali i u radu Upravnog odbora (*Steering Board*) i Ekspertskog tima (*Expert Team*) RASARAC komiteta, koji predstavljaju strateško tijelo zaduženo za donošenje odluka i izvršno tijelo zaduženo za implementaciju zaključaka i realizaciju aktivnosti Komiteta.

U 2022. godini Crna Gora je bila zemlja predsjedavajuća radom RASARAC odbora, tako da je Agencija za civilno vazduhoplovstvo bila organizator sastanaka Ekspertskog tima i Upravnog odbora RASARAC-a. U skladu sa prethodno zacrtanim ciljevima, tokom 2022. godine je dodatno intenziviran rad ovog tijela, a prvenstveno u cilju daljeg razvoja i unapređenja SAR sistema u Crnoj Gori u skladu sa međunarodnim standardima.

Pored navedenog, Agencija je u saradnji sa Evropskom komisijom u okviru Instrumenta za tehničku pomoć i razmjenu informacija (TAIEX) uspješno organizovala Regionalnu radionicu na temu traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu (*Regional Workshop on Aeronautical Search and Rescue*). U ovom događaju je učestvovalo više od 100 predstavnika raznih institucija uključenih u SAR sistem iz više od 10 država, kao i pojedinih institucija evropskog sistema, poput Evropske komisije, ICAO, EUROCONTROL, COSPAS-SARSAT MCC Italia, JRCC Cyprus, FRONTEX, idr. Na radionici su pored crnogorskih predstavnika iz Operativno-komunikacionog centra 112 i Avio helikopterske jedinice Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, Vojske Crne Gore, Gorske službe spašavanja, Sektora granične policije, Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo, Aerodroma Crne Gore, Nacionalne komisije za istraživanje nesreća, tadašnjeg Ministarstva kapitalnih investicija i Agencije za civilno vazduhoplovstvo, bili prisutni i predstavnici iz zemalja Zapadnog Balkana i RASARAC-a.

Imajući u vidu da Crna Gora, kao ni većina država koje učestvuju u radu RASARAC, nema međusobno donijete sporazume o koordinaciji, kojima bi se omogućilo sprovođenje akcija traganja i spašavanja

na znatno efikasniji, racionalniji i sadržajni način, četiri članice RASARAC-a (Crna Gora, Republika Srbija, Republika Sjeverna Makedonija i Republika Slovenija) su iskazale spremnost za potpisivanje multilateralnog SAR Sporazuma i isti je potpisan 22.02.2023. godine u Ohridu. Potpisivanje ovog sporazuma predstavlja odličan preduslov za svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji na operativnom nivou, čime bi se ispunili standardi ICAO utvrđeni Aneksom 12 Čikaške konvencije, a koje je Crna Gora u obavezi da implementira. Tada je ujedno i zvanično obavljena primopredaja predsjedavanja RASARAC komitetom između predstavnika Agencije i CAA Sjeverne Makedonije. Agencija će i dalje nastaviti sa naporima u pogledu učešća u RASARAC, posebno imajući u vidu brojne benefite za sistem našeg civilnog vazduhoplovstva, koji se već ostvaruju ili će biti ostvareni u narednom periodu. U tom kontekstu, do sada je organizovano sedam specijalizovanih obuka za osoblje koje učestvuje u poslovima traganja i spašavanja, u saradnji sa JRCC Larnaka na Kipru. Sa ovim spasilačkim centrom je postignut sporazum o nastavku saradnje po pitanju podizanja kompetencija i osposobljavanja predstavnika iz RASARAC država do 2027. godine. Takođe, u cilju unapređenja saradnje i efikasnosti u SAR-u, posebno kroz razvoj i pružanje specijalizovane obuke za SAR potpisan je Memorandum o razumijevanju između RASARAC-a i JAA TO (Joint Aviation Authorities Training Organisation).

Pored navedenog, a na osnovu inicijalne koordinacije uspostavljene od strane predstavnika Agencije, pokrenuta je i komunikacija između nadležnih službi za SAR u Crnoj Gori iz Ministarstva unutrašnjih poslova i Uprave pomorske sigurnosti i upravljanja lukama sa predstavnicima nadležnim za SAR iz Albanije, u cilju razmatranja i usaglašavanja bilateralnog sporazuma o saradnji u ovoj oblasti, kao i komunikacija sa COSPAS-SARSAT MCC Italija u cilju potpisivanja „MCC/SPOC Model Agreement“ sporazuma o saradnji u prijemu, distribuciji i obradi podataka za uzbunjivanje.

VI Kontrolne posjete međunarodnih organizacija

Agencija je gotovo svake godine bila predmet kontrole neke od relevantnih međunarodnih organizacija iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL i Evropske komisije ili više njih.

U nastavku je pregled obavljenih kontrolnih posjeta: maj 2010. godine – ICAO Universal Safety Oversight Audit Programme (ICAO USOAP); jul i avgust 2010. godine – ECAC; oktobar 2010. godine – EC (ECAA); novembar 2010. godine – EASA; oktobar 2011. godine – EUROCONTROL ESARR Implementation Monitoring and Support (ESIMS) Programme; septembar 2012. godine – EC (ECAA); septembar 2012. godine – EASA standardizaciona posjeta FCL, OPS i AIR; januar 2013. godine – ICAO USAP (Security); septembar 2013. godine – EASA SAFA standardizaciona posjeta; septembar 2014. godine – EASA standardizaciona posjeta AIR; kao i april, jun i jul 2014. godine – ECAC kontrolne posjete Agencije, Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, respektivno; jul 2015. godine – EASA ANS/ATM, septembar 2015. godine – EC (Security); oktobar 2015. godine – EC (ECAA); mart 2017. godine – EASA standardizaciona posjeta OPS; januar 2019. godine – ICAO ICVM kontrolna posjeta, jul 2019. godine – EASA ATM/ANS kontrolna posjeta, septembar 2023. godine – ICAO USAP (Security) i oktobar 2023. godine – EASA RAMP kontrolna posjeta.

Međunarodna organizacija za civilno vazduhoplovstvo (ICAO), u okviru globalnog Jedinstvenog programa provjere sigurnosnog nadzora (*Universal Safety Oversight Audit Programme – USOAP*), koji je vremenom evoluirao u Pristup stalnog praćenja (*Continuous Monitoring Approach – CMA*), posjetila je Crnu Goru u cilju Koordinisane misije validacije (ICVM) u periodu 22-29. januar 2019. godine.

Cilj ove sveobuhvatne kontrole bila je validacija stepena usaglašenosti Crne Gore sa ICAO standardima i preporučenom praksom (*Standards and Recommended Practices – SARP*), pa je tako utvrđen napredak koji je Crna Gora napravila u vezi sa sigurnosnim nedostacima koji su identifikovani za vrijeme prethodne USOAP provjere, izvršene 2010. godine. Pored primarnog vazduhoplovnog zakonodavstva i konkretnih regulatornih akata (LEG), kao i organizacije u civilnom vazduhoplovstvu (ORG), ICVM je takođe obuhvatao licenciranje osoblja i obuku (PEL), operacije vazduhoplova (OPS), plovidbenost vazduhoplova (AIR), istragu nesreća i nezgoda vazduhoplova (AIG), usluge u vazdušnoj plovidbi (ANS) i aerodromi (AGA).

Zvaničan procenat efikasnosti Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva potvrđen od strane ICAO nakon ove provjere je bio 87,99 %, što je predstavljalo ogroman napredak u poređenju sa rezultatom iz 2010. godine (64,71 %), i istovremeno, u tom trenutku, najbolji rezultat među zemljama regiona i jedan od najboljih u Evropi.

Tokom 2023. godine je realizovana EASA kontrolna posjeta, u oblasti RAMP, i tom prilikom su konstatovana 4 nalaza koja imaju najmanji stepene ozbiljnosti po klasifikaciji koju je uradila EASA.

Isto tako tokom 2023. godine je realizovana i ICAO USAP (Security) kontrolna posjeta. Na osnovu prelimiranih rezultata Crna Gora je zadržala visok stepen usklađenosti sa ICAO standardima i preporukama.

Posljednja kontrolna posjeta Crnoj Gori sprovedena je od strane Agencije Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA) u oblasti ATM/ANS bila je u periodu 2-5. jul 2019. godine, u cilju utvrđivanja stepena usaglašenosti sa zahtjevima brojnih regulativa pravnog sistema EU iz ove oblasti (Regulativa (EU) br. 1034/2011, Regulativa (EU) br. 1035/2011, Regulativa (EU) br. 2015/340, Regulativa (EZ) br. 2150/2005, Regulativa (EU) br. 255/2010, Regulativa (EU) br. 923/2012, Regulativa (EU) br. 2016/1185, Regulativa (EZ) br. 549/2004, Regulativa (EZ) br. 390/2013, Regulativa (EZ) br. 550/2004, Regulativa (EZ) br. 482/2008, Regulativa (EZ) br. 551/2004, Regulativa (EZ) br. 552/2004 i Regulativa (EU) br. 73/2010), koje su u naš pravni sistem prenijete kroz posebne Pravilnike. Kao što je navedeno u poglavlju III *Programske aktivnosti Agencije*, u dijelu teksta o Sektoru za sigurnost vazdušne plovidbe – od EASA je, u međuvremenu, dobijena potvrda o otklanjanju i zaključivanju svih utvrđenih nalaza, tako da u ovim trenutku ne postoje otvoreni nalazi u odnosu na pravni sistem EU u oblasti ATM/ANS.

Obim EASA standardizacione inspekcije u oblasti ATM/ANS koja Agenciji predstoji u periodu od 19.02. do 23.02.2024. godine obuhvata brojne regulative pravnog sistema EU iz ove oblasti, sa njihovim izmjenama i dopunama: Regulativa (EU) br. 217/373, Regulativa (EU) br. 2015/340, Regulativa (EU) br. 923/2012, Regulativa (EU) br. 2018/1048, Regulativa (EU) br. 2023/1768, (EZ) br. 549/2004, Regulativa (EZ) br. 550/2004, Regulativa (EZ) br. 551/2004, Regulativa (EZ) br. 2150/2005 i Regulativa (EZ) br. 255/2010. Navedene regulative (izuzev Regulative (EU) br. 2023/1768) su u naš pravni sistem prenijete kroz posebne pravilnike i implementirane su u praksi. Detaljan plan inspekcije biće dostavljen najkasnije dvije sedmice prije njenog početka.

Konstatacije o značajnom napretku i visokom stepenu usaglašenosti stanja u vazduhoplovstvu i rada Agencije, predstavljaju konstantu u svim zvaničnim izvještajima sa navedenih posjeta. Treba pomenuti i da Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja, shodno Regulativi (EU) br. 628/2013, pravi kvartalne izvještaje o stepenu usaglašenosti naše države u pogledu EU sigurnosnih standarda i već uobičajenoj performansi Crne Gore su iznad srednjih vrijednosti država članica EU. Ovaj izvještaj se upućuje i Evropskoj komisiji.

Međutim, i pored izvanrednih rezultata, u skladu sa svrhom i praktičnim efektima ovakvih kontrolnih posjeta, gotovo neizbježno je dobijanje određenih preporuka i mjera u cilju otklanjanja uočenih i utvrđenih nalaza iz segmenata rada Agencije i vazduhoplovnih subjekata nad kojima Agencija vrši nadzor. Utvrđeni nedostaci i preporuke međunarodnih kontrolnih misija predstavljaju dobar pokazatelj za preduzimanje daljih aktivnosti na unapređenju rada Agencije i civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori. Na osnovu njih, pripremljeni su Akcioni planovi za otklanjanje konstatovanih nedostataka, sa precizno utvrđenim aktivnostima koje je neophodno preduzeti u cilju njihovog eliminisanja, određenim nosiocima odgovornosti za izvršavanje tih aktivnosti i definisanim rokovima za njihovu realizaciju.

Dosljedna implementacija pojedinačnih Akcionih planova za otklanjanje nedostataka utvrđenih tokom ranijih međunarodnih kontrolnih misija ostaje jedan od prioriteta u radu Agencije u 2024. godini.

VII Kadrovsko i materijalno-tehničko osposobljavanje

a) Kadrovsko osposobljavanje Agencije

Način rada i rukovođenja u Agenciji uređeni su Statutom Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji je uz prethodnu saglasnost Vlade Crne Gore donijet u novembru 2018. godine. Unutrašnja organizacija i sistematizacija radnih mjesta u Agenciji uređena je Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, u cilju obezbjeđivanja zakonitog, stručnog, efikasnog i racionalnog vršenja poslova i zadataka u oblasti vazdušnog saobraćaja iz nadležnosti Agencije, utvrđenih Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 30/12, 30/17 i 82/20), zaključenim međunarodnim ugovorima, propisima EU i pravilima i standardima koji se odnose na sigurnost vazdušnog saobraćaja i bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

U cilju blagovremenog, planskog i efikasnog obavljanja poslova iz nadležnosti Agencije, Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo utvrđena su radna mjesta za 60 izvršilaca, koja su sistematizovana u sljedećim organizacionim jedinicama:

1. Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja	15
2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe	19
3. Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu	5
4. Odjeljenje za međunarodnu saradnju	4
5. Referat za vazduhoplovnu medicinu	1
6. Služba za pravne, finansijske i opšte poslove	11

Van unutrašnjih organizacionih jedinica Agencije sistematizovano je 5 radnih mjesta, za 5 izvršilaca: direktor Agencije, pomoćnik direktora Agencije, menadžer sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), menadžer sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring Manager*) i savjetnik – poslovni sekretar.

Stručno i kadrovsko osposobljavanje Agencije predstavljaće jedan od važnih prioriteta i u narednom periodu. Imajući u vidu zahtjevnost kriterijuma u pogledu stručne spreme, radnog iskustva u oblasti vazduhoplovstva i ostalih znanja i vještina u procesu popunjavanju radnih mjesta sistematizovanih u Agenciji, politika zarada mora biti prilagođena činjenici da, u principu, specijalizovani kadrovi iz ove oblasti već imaju zaposlenje kod visoko-budžetnih kompanija. Ovo potpuno korespondira sa politikom evropskih vazduhoplovnih institucija koje su spremne da za kadrove od posebnog interesa

obezbijede visoke zarade, u svim državama bez izuzetaka, imajuću u vidu da su sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja prioriteti evropske politike. Ovakav pristup je od ključnog značaja za postojanje i funkcionisanje Agencije.

b) Obuka i stručno usavršavanje zaposlenih

Permanentno stručno usavršavanje i obuka zaposlenih jedan je od preduslova za kompetentno i profesionalno obavljanje poslova Agencije i tome se, u kontinuitetu, posvećuje posebna pažnja. Tako je i za programski period planirana intenzivna obuka, prije svega u oblastima specijalizovane obuke i obnove znanja.

Agencija je, u skladu sa međunarodnim standardima i zahtjevima, definisala potrebne nivoe vještina i kvalifikacija za svako radno mjesto. Obuka je ključna pretpostavka za stručno i profesionalno usavršavanje zaposlenih u Agenciji, kojom se postiže osposobljenost zaposlenih za obavljanje različitih poslova i stvaranje neophodnih pretpostavki za dalji razvoj Agencije, kao vazduhoplovne vlasti Crne Gore.

U svrhu konstantnog usavršavanja zaposlenih, Agencija na kraju kalendarske godine, priprema godišnji Trening plan za svaku narednu kalendarsku godinu, kojim su definisane potrebe za neophodnom obukom u tom periodu, a usklađen je sa petogodišnjim Trening programom. Trening program i Trening plan donosi direktor Agencije.

Potrebe za obukom utvrđuju se na osnovu sljedećih zahtjeva:

- nalazi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL),
- rezultati internog nadzora i kontrole,
- povratnih informacija dobijenih od strane zaposlenih.

Zaposleni u Agenciji se procjenjuju u pogledu obučenosti u skladu sa standardom uspostavljenim za to radno mjesto ili dodijeljenim zadatkom. Ukoliko se utvrdi da određeni zaposleni ne posjeduje potrebne vještine i znanja za vršenje dodijeljenih zadataka, pristupa se realizaciji potrebne obuke.

Područja obuke su razvijena na način da obuhvate:

1. osnovnu obuku, koja podrazumijeva obuku novozaposlenih u Agenciji, radi upoznavanja sa metodom rada Agencije,
2. inicijalnu obuku, koja podrazumijeva obuku prilagođenu za različite oblasti nadležnosti inspektora,
3. On The Job (OJT) treninge, koji podrazumijevaju obuku na radnom mjestu uz pomoć instruktora,
4. specijalizovane obuke, koje podrazumijevaju obuku zaposlenih sa ciljem sticanja specijalističkih znanja i vještina potrebnih za određenu radnu poziciju,
5. obnavljanje obuke, što podrazumijeva obuku koju je neophodno obnoviti nakon određenog vremena.

Ukoliko obuku izvodi institucija ili organizacija izvan Agencije, vrši se odgovarajuća procjena, na osnovu sadržaja obuke, analize kvalifikacija i iskustava institucije koja je organizuje, kao i kontakata sa prethodnim klijentima institucije. Instruktori/predavači se kvalifikuju u zavisnosti od znanja i sposobnosti prenošenja znanja. Njihova stručnost se procjenjuje na osnovu odgovarajućih potvrda (certifikata), iskustva i/ili demonstriranog znanja.

Obuku koju vrše priznate i renomirane institucije iz oblasti civilnog vazduhoplovstva – JAA Training Organization, EASA, ICAO, ECAC i EUROCONTROL, Agencija prihvata kao obuku odgovarajućeg kvaliteta, bez dodatnog procjenjivanja.

Tokom 2024. godine će se pristupiti ažuriranju Trening program, kojim se trenutno prepoznaju samo obuke u vezi nadzornika, a cilj će biti da pored ažuriranja ovog seta obuka pristupi i razradi odgovarajućih obuka i za ostala lica angažovana u Agenciji.

c) Materijalno-tehničko osposobljavanje

U granicama u kojima bude moguće u odnosu na raspoloživa sredstva, Agencija će i u 2024. godini, voditi računa o poboljšanju materijalno-tehničkih uslova poslovanja.

Plan materijalno-tehničkog osposobljavanja Agencije za 2024. godinu može se sagledati kroz Plan Investicija za 2024. godinu, koji je sastavni dio Finansijskog plana Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu, a koji se razmatra istovremeno sa ovim Programom rada, kao i kroz Plan javnih nabavki za 2024. godinu.

VIII Izrada programa, planova i izvještaja

- Agencija će do kraja drugog kvartala 2024. godine, pripremiti Izvještaj o radu i Finansijski izvještaj za 2023. godinu, koje predlaže Savjet Agencije i dostavlja Vladi na usvajanje. Uz finansijski izvještaj prilaže se Izvještaj nezavisnog revizora, kojeg imenuje Vlada.
- U četvrtom kvartalu 2024. godine Agencija će pripremiti Godišnji program rada Agencije za 2025. godinu i Finansijski plan za 2025. godinu.
- Plan javnih nabavki za 2025. godinu će biti donešen u decembru 2024. godine i objaviće se na sajtu Uprave za javne nabavke.
- Agencija će, u skladu sa zakonom, pripremiti i druge planove, informacije i izvještaje za koje postoji obaveza da se dostavljaju nadležnim organima.
- Agencija će do tokom 2024. godine nastaviti sa novouspostavljenom praksom analize rada i finansijskog bilansa u tekućoj godini, na kvartalnom nivou.
- Agencija će tokom 2024. godine donijeti nove ili ažurirati postojeće interne akte ako i kada se za tim ukaže potreba.

CRNA GORA

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

FINANSIJSKI PLAN
AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
ZA 2024. GODINU

Podgorica, mart 2024. godine.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
JOSIPA BROZU TITA 88
81000 PODGORICA, CRNA GORA
www.cca.me

Tel: +382 20 625 507
Fax: +382 20 625 517
E-MAIL: cca@cca.me

UVOD

Polazni i pravni osnov za izradu Finansijskog plana Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu predstavlja Zakon o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20) u kojem je, odredbom člana 10 stav 2, propisano da Finansijski plan Agencije, godišnji izvještaj o radu i finansijski izvještaj Agencije usvaja Vlada, na predlog Savjeta. U tom smislu odredbom člana 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisana je nadležnost Agencije, koja je u odnosu na raniju zakonom propisanu djelatnost Agencije, značajno proširena. Najznačajnija novina propisana zakonom je prenošenje javnih ovlaštenja Agenciji u pogledu vršenja inspeksijskog nadzora i donošenja akata u skladu sa zakonom i akata radi sprovođenja ECAA sporazuma (*European Common Aviation Area Agreement*), drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a (*International Civil Aviation Organization – ICAO*), ECAC-a (*European Civil Aviation Conference – ECAC*), EASA-e (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*) i EUROCONTROL-a (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*), koji se, uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore“.

Finansijski plan Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu sadrži pregled planiranih prihoda i rashoda za 2024. godinu i baziran je na pokazateljima poslovanja u 2023. godini i realno očekivanim prihodima i rashodima u 2024. godini.

I Planirani prihodi Agencije za 2024. godinu će se ostvariti kroz izvore finansiranja utvrđene članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), kojim je propisano da se sredstva za rad Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

II Planirani rashodi utvrđeni su na osnovu ostvarenih rashoda u tekućoj godini kao i realno očekivanih rashoda u 2024. godini i čine ih:

- 1) Bruto zarade zaposlenih;
- 2) Ostala primanja i naknade;
- 3) Službena putovanja;
- 4) Rashodi za energiju
- 5) Rashodi za materijal i usluge;
- 6) Troškovi održavanja osnovnih sredstava;
- 7) Ostali poslovni rashodi;
- 8) Amortizacija.

III Plan Investicija za 2024. godinu planiran je u iznosu od 1.065.700,00 eura a njegovu osnovu predstavlja i dio nerealizovanog plana investicija za 2023. godinu. Shodno tome a u skladu sa zakonskim propisima i procedurama javnih nabavki, Agencija će donijeti Plan javnih nabavki za 2024. godinu, čiji će sastavni dio biti planirane investicije za 2024. godinu.

Planirani prihodi i rashodi u funkciji su ostvarivanja godišnjeg programa rada i razvoja Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu. Imajući u vidu da je vazdušni saobraćaj jedan od esencijalnih elemenata ekonomskih i društvenih aktivnosti države, Agencija kroz svoju nadležnost treba da obezbijedi nesmetano finansiranje poslovanja u narednoj 2024. godini, glavni cilj ovog dokumenta je da se što realnije prikažu potraživanja i obaveze za poslovnu 2024. godinu.

U tabelama ispod, prikazani su planirani prihodi i rashodi Agencije za 2024. godinu, planirani, prije svega, na osnovu procjena EUROCONTROL-a za avio saobraćaj u narednom periodu.

1. PLAN PRIHODA

Planirani prihodi Agencije za 2024. god iznose 6.738.340,00 eura.

Planirani prihodi za 2024. godinu povećani su u odnosu na planirane prihode iz 2023. godine za oko 19%. Plan prihoda Agencije za 2024. godinu utvrđen je shodno članu 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju, gdje su utvrđeni izvori finansiranja Agencije i načina obračuna pojedinih naknada, a to su:

- rutne naknade;
- terminalne naknade;
- naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- naknade iz drugih izvora u skladu sa Zakonom;

1.1. Rutne naknade

U skladu sa članom 13 stav 1 tačka 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“ br. 30/12, 30/17 i 82/20) sredstva za rad Agencije za civilno vazduhoplovstvo obezbjeđuju se dijelom iz rutnih naknada po osnovu međunarodnih ugovora, na koje pružaoci usluga u vazdušnoj plovidbi i vazduhoplovne vlasti država imaju pravo, a koje plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi u vazdušnom prostoru Crne Gore i Republike Srbije, odnosno u vazdušnom prostoru oblasti informisanja u Beograd (FIR/UIR Beograd), odnosno u zajedničkoj zoni naplate „Srbija-Crna Gora-KFOR“ („Serbia-Montenegro-KFOR“).

Međunarodni ratifikovani ugovori i multilateralni sporazumi koji su ratifikacijom postali sastavni dio pravnog poretka Crne Gore i neposredno se primjenjuju su Konvencija o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu (tzv. Čikaška konvencija) („Službeni list FNRJ“ – Međunarodni ugovori, broj 03/54), Multilateralni sporazum o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) („Službeni list CG“, broj 62/07 i „Službeni list CG – Međunarodni ugovori“, broj 01/11), Međunarodna konvencija o saradnji u oblasti sigurnosti

vazdušne plovidbe (EUROCONTROL Konvencija) ("Službeni list SCG" – Međunarodni ugovori, br. 18/04, 19/04 i 04/05), Multilateralni sporazum o rutnim naknadama ("Službeni list SCG" – Međunarodni ugovori, broj 04/05).

Imajući ratifikovane sporazume i konvencije, međunarodne i domaće finansijske propise, planiranje ukupnog iznosa sredstava temelji se na principima, kriterijumima i elementima definisanim EUROCONTROL konvencijom i Multilateralnim sporazumom o rutnim naknadama, pri čemu je način obračuna troškova usklađen sa regulativom i propisanim aktima koji se na jedinstven i jednoobrazan način primjenjuju na sve članice EUROCONTROL-a, a bliže su uređeni usvojenim dokumentima: „EUROCONTROL principi“ („Principles for establishing the cost-base for en route charges and the calculation of the unit rates“), „Uslovi za primjenu sistema naplata rutnih naknada i uslovima plaćanja“ („Conditions of Application of the Route Charges System and Conditions of Payment“) i Uputstvo za primjenu pravila i procedura Sistema za naplatu rutnih naknada („Guidance on the Rules and Procedures of the Route Charges System“).

Bitno je napomenuti da je „Uslovima za primjenu sistema naplata rutnih naknada i uslovima plaćanja“ propisano da naknada za usluge u vazdušnoj plovidbi obuhvata isključivo troškove koje države potpisnice imaju u pogledu objekata, opreme i službi koje pružaju usluge u vazdušnoj plovidbi, te troškove rada samog sistema rutnih naknada EUROCONTROL-a (prihvatljivi troškovi). Na taj način, za sve zemlje članice jedinstvena metodologija transparentnog utvrđivanja rutnih naknada obezbjeđuje da se ostvareni prihod namjenski koristi i isključivo bude rezultat pružanja rutnih usluga u vazdušnoj plovidbi. Sve države članice se obavezuju na dosljednu primjenu jedinstvenih i jednoobraznih principa za utvrđivanje troškovne osnove za rutne naknade i obračun visine Jedinичne cijene za rutne naknade (*Unit Rate*).

U zajedničkoj zoni naplate „Srbija-Crna Gora-KFOR“, civilne vazduhoplovne vlasti (Agencija za civilno vazduhoplovstvo i Direktorat civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, i pružaoci usluga u vazdušnoj plovidbi – SMATSA i Hungaro Control, dužni su da u izradi svojih troškovnih baza, koje služe za proračun jedinstvene Jedinичne cijene za rutne naknade za zajedničku zonu naplate, zajedničke zone „Srbija-Crna Gora-KFOR“, primjenjuju metod pune naknade troškova (shodno Načelima za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade). Ukoliko bi se odstupilo od tih principa, moglo bi doći do ugrožavanja ovog izvora sredstava, jer se ona ne mogu koristiti u bilo koje druge svrhe, osim za unapređenje i bezbjednost funkcionisanja vazdušnog prostora. Za potrebe utvrđivanja konačne jedinične cijene na ovako sabrane troškovne baze dodaju se i troškovi rada samog sistema rutnih naknada EUROCONTROL-a, tzv. „kontribucije“ država članica, utvrđeni u skladu sa navedenim aktima.

Više radnih i upravljačkih tijela EUROCONTROL-a uključeno je u proces utvrđivanja i verifikacije predloga godišnjeg iznosa Jedinичnih cijena država članica. Planirana baza troškova država članica prvenstveno je predmet razmatranja na Proširenom odboru za rutne naknade (*Enlarged Committee for Route Charges*), koji podrazumijeva neposredne konsultacije sa predstavnicima korisnika usluga, avio-prevoznika, prvenstveno IATA-e (*International Air Transport Association – IATA*), u cilju pojašnjenja, eventualnih korekcija i, u konačnom, prihvatanja planiranih troškovnih baza država članica, tačnije pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i vazduhoplovnih vlasti država članica EUROCONTROL-a, kao i jediničnih cijena za rutne naknade u državama članicama. Nakon što Prošireni odbor za rutne naknade utvrdi predlog planiranih troškovnih baza i jediničnih cijena za rutne naknade, isto se razmatra i potvrđuje na sastanku Privremenog savjeta (*Provisional Council*), a konačnu odluku o usvajanju i stupanju na

snagu donosi Stalna komisija (*Permanent Commission*).

Stalna komisija EUROCONTROL-a je na sjednici održanoj 28. novembra 2023. godine donijela odluku o utvrđivanju jediničnih cijena za rutne naknade (*Unit Rate*) za svaku zonu naplate država članica za 2024. godinu, po kojoj je za našu zajedničku zonu naplate „Srbija-Crna Gora-KFOR“ utvrđena jedinična cijena za rutne naknade od 37,00 eura (bez administrativnih taksi za CRCO u iznosu od 0,11 eura).

Prihod od EUROCONTROL-a, po osnovu rutnih naknada za 2024. godinu, planiran je u iznosu od 4.916.840,00 eura.

1.2. Terminalne naknade

Na osnovu člana 13 stav 1 tačka 2 i člana 112 stav 5 Zakona o vazдушnom saobraćaju („Službeni list CG“ br. 30/12, 30/17 i 82/20) propisano je da ove naknade plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi i njihov iznos se utvrđuje u skladu sa Odlukom o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovidbi („Službeni list CG“ broj 53/19) i Sporazumu o regulisanju međusobnih prava i obaveza po osnovu učešća u raspodjeli prihoda od terminalnih naknada. Navedenom Odlukom (član 9) je propisano da visina ove naknada za vazduhoplove koji polijeću ili slijeću na Aerodrom Podgorica (LYPG) i Aerodrom Tivat (LYTV), kao prihod Agencije za civilno vazduhoplovstvo, naplaćuje SMATSA DOO od operatora vazduhoplova udjelom od 10% od iznosa naplaćenih terminalnih naknada.

Prihod od terminalnih naknada za 2024. godinu, planiran je u iznosu od 370.000,00 eura. Obračunat je na osnovu procjene SMATSA-e za 2024. godinu, dopis broj: 08/1-402/23-2348/2 od 05.12.2023. godine za aerodrome Podgorica i Tivat u iznosu od 3.700.000,00 eura tj 10% od planiranih terminalnih naknada za agenciju što iznosi 370.000,00 eura uz moguće smanjenja stepena realne naplate terminalnih naknada zbog potencijalne insolventnosti avio-prevoznika za naknadu je planiran iznos od 370.000,00 eura.

1.3. Prihodi iz domaćih izvora

Prihodi iz domaćih izvora za 2024. godinu planirani su u iznosu od 1.451.500,00 eura. Ostvaruju se u skladu sa Zakonom i obezbjeđuju se iz:

- naknada za izdavanje licenci, certifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa zakonom¹;
- naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazдушnom saobraćaju i naknade koje plaćaju putnici u civilnom vazдушnom saobraćaju u

¹ Treba imati u vidu da se planirani prilivi od EUROCONTROL-a po osnovu fakturiranih rutnih naknada za 2024. godinu kao ključni prihodi Agencije u normalnim uslovima očekuju tek od marta 2024. godine. Izuzetno slab prilivi po osnovu rutnih naknada karakteristični su za prvu polovinu godine, a posebno za prvi kvartal, pa je neophodno da Agencija permanentno ima jedan dio sredstava po osnovu prihoda iz domaćih izvora.

² Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je donijelo Pravilnik o visini naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazдушnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 01/20), kojim se propisuje visina naknada za utvrđivanje ispunjavanja uslova za izdavanje operativne licence, certifikata, dozvola, odobrenja, uvjerenja i drugih isprava i sprovođenja godišnjeg kontinuiranog nadzora, odnosno provjere kontinuirane ispunjenosti uslova u vazдушnom saobraćaju, koje su prihod Agencije saglasno odredbama Zakona o vazдушnom saobraćaju. Procijenjeni iznos ovih naknada za 2024. godinu je 44.000,00 eura.

odlasku³;

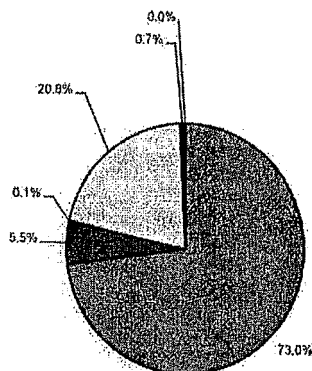
- naknada iz drugih izvora;

Dakle, Agencija je pravni subjekat koji se dominantno finansira iz međunarodnih izvora. S tim u vezi, dugoročno gledajući, moraju se stvoriti uslovi da se u strukturi prihoda sve više povećava učešće ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na prihode od rutnih naknada. Treba napomenuti da su gotovo sve zemlje u regionu propisale i realizovale ovakav način finansiranja vazduhoplovnih vlasti.

PLANIRANI PRIHODI U 2024. GODINI

Redni broj	Naziv prihoda	Mjesečni	Godišnji	Finansijski plan za 2023. godinu
1.	Rutne naknade – Eurocontrol	409.736,67	4.916.840,00	4.376.325,00
2.	Terminalne naknade	30.833,33	370.000,00	350.000,00
3.	Naknade koje plaćaju operatori vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom saobraćaju	375,00	4.500,00	10.000,00
	Naknade koje plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku	116.666,67	1.400.000,00	890.000,00
	Naknade iz drugih izvora propisane Zakonom	3.666,67	44.000,00	43.300,00
4.	Prihodi od kamata	250,00	3.000,00	3.000,00
	UKUPNO	561.528,34	6.738.340,00	5.672.625,00

³ Pravilnik o visini i načinu naplate naknade po toni prevezanog tereta i po odlazećem putniku u vazdušnom saobraćaju („Službeni list Crne Gore“, broj 072/20 od 19.07.2020. godine) donešen u 2020. godini dok su planiranih sredstava Agencija po osnovu putničkih i robnih naknada za 2024. godinu obračunata u iznosu od 1.404.500,00 eura na osnovu ostvarenih prihoda po ovom osnovu u 2023. godini.

Prihodi

- Rutne naknade
- Terminalne naknade
- Naknade koje plaćaju operateri vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom saobraćaju
- Naknade koje plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku
- Naknade iz drugih izvora propisane Zakonom
- Prihod od kamata

U strukturi planiranih prihoda za 2024. godinu najznačajniju stavku i dalje predstavljaju prihodi od rutnih naknada od EUROCONTROL-a, sa 73%, zatim slijede prihodi od naknada koje plaćaju operateri vazduhoplova po prevezenom putniku u odlasku sa 21%, prihodi od terminalnih naknada sa oko 5%, kao i naknade iz drugih izvora sa 1% propisane Zakonom.

Dugoročno gledano, imajući u vidu utvrđene principe EUROCONTROL-a, ovakva proporcija prihoda trebalo bi se značajno korigovati u pravcu da se dosadašnje finansiranje troškova Agencije koje se najvećim dijelom odnosi na prilive od strane EUROCONTROL-a, nadomjesti prihodima iz domaćih izvora u skladu sa Zakonom čime bi se procenat njihovog učešća u ukupnim prihodima povećao.

Dakle, dominantan izvor finansiranja Agencije u ovom trenutku je još uvijek iz međunarodnih izvora tj. od prihoda po osnovu rutnih naknada.

2. PLAN RASHODA

Planirani rashodi Agencije za 2024. god iznose 5.809.889,27eura.

Planirani rashodi za 2024. godinu su povećani za oko 11% u odnosu na planirane rashode za 2023. godinu. Planirani rashodi Agencije utvrđeni su na osnovu projekcije aktivnosti datih u godišnjem programu rada, rashoda u tekućoj godini, kao i na osnovu planiranih rashoda u narednoj godini. Dati planirani iznosi rashoda, kroz pojedinačne stavke, odražavaju realne potrebe za funkcionisanjem Agencije u toku 2024. godine.

Komentar strukture rashoda:

2.1. Bruto zarade zaposlenih

Troškovi bruto zarade zaposlenih za 2024. godinu, planirane za 60 izvršilaca u iznosu od 2.979.640,79 eura i veći su za 7 % u donosu na planirane za 2023. godinu, i to:

- troškovi neto zarada zaposlenih 1.899.236,37 eura
- troškovi poreza na zarade 407.824,46 eura
- troškovi doprinosa iz i na zarade 672.579,96 eura.

Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, broj: 01/I-014/23-185/I od 06.02.2023. godine utvrđen je ukupan broj od 60 izvršilaca. Važna je činjenica da je zbog svoje specifičnosti i unikatnosti u finansiranju, Agencija u kontinuitetu od njenog osnivanja, izuzeta iz politike ograničavanja zarada u javnom sektoru. Ovakav stav proistekao je iz činjenice da su takvi standardi utvrđeni od strane ICAO i da bi suprotna rješenja značila gubitak stručnih specijalizovanih kadrova Agencije, ugrožavanje normalnog funkcionisanja Agencije a samim tim i ugrožavanje postignutog stepena sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. Vlada Crne Gore u kontinuitetu daje eksplicitnu podršku ovakvom konceptu, a on je podržan od strane Skupštine kroz usvajanje odgovarajućih zakonskih rješenja.

2.2. Bruto naknade Savjeta

Bruto naknade Savjeta za 2024. godinu u iznosu od 147.702,36 eura projektovane su na osnovu važeće Odluke, broj: 01/I-014/22-2529/1 od 30.12.2022. godine, kao i u skladu sa Zakonom i Statutom Agencije, veći su za oko 19% u odnosu na planirane za 2023. godinu.

2.3. Ostala primanja i naknade zaposlenih

Ostala primanja i naknade zaposlenih za 2024. godinu planirani su u ukupnom iznosu od 228.462,12 eura i veći su za 3 % u odnosu na planirane za 2023. godinu. Sastoje se iz troškova prevoza zaposlenih u iznosu od 44.614,01 eura, troškova zimmice u iznosu od 59.058,00 eura, ostale lične naknade u iznosu od 59.989,99 eura i troškova poreza i doprinosa u iznosu od 64.800,12 eura, obračunavaju se u skladu sa Pravilnikom o zaradama, naknadama zarada i ostalim pravima i obavezama zaposlenih u Agenciji.

2.4. Službena putovanja i obuke zaposlenih

Službena putovanja obuhvataju troškove službenih putovanja i obuka u zemlji (prevoz, smještaj i dnevnice), troškove službenih putovanja i obuka u inostranstvu (prevoz, smještaj i dnevnice) i planirani su za 2024. godinu u iznosu od 337.000,00 eura i veći su za oko 93% u odnosu na planirane za 2023. godinu. Agencija ima veoma širok dijapazon međunarodnih obaveza, prvenstveno kroz učešće u upravljačkim i ekspertskim grupama EUROCONTROL-A, EASA i ECAC i dijelom ICAO. Kod planiranja ovih rashoda uzeli su se u obzir troškovi za ovu poziciju nastali u 2023. godini uvećani za uticaj inflacije na cijene putovanja.

2.5. Rashodi za energiju i ostale režije

Rashodi za energiju i ostale režije za 2024. godinu planirani su u iznosu od 30.000,00 eura i veći su za oko 7% u odnosu na planirane za 2023. godinu. Navedeni rashodi obuhvataju: rashode za gorivo, električnu energiju, vodu, usluge čistoće i usluge deponovanja otpada. Planirani su na osnovu prosječnih godišnjih izdataka i neophodni su za nesmetano odvijanje poslovanja Agencije.

2.6. Rashodi za materijal i usluge

Rashodi za materijal i usluge obračunati su na osnovu prosječnih utrošaka određene vrste materijala u prethodnoj godini i očekivanog nivoa aktivnosti Agencije, planirani su za 2024. godinu u ukupnom iznosu od 190.829,00 eura, i veći su za oko 25% u odnosu na planirane za 2023. godinu. Osnovni elementi ove grupe troškova su: rashodi za kancelarijski materijal i ostali potrošni materijal, telefonske usluge, osiguranje imovine i zaposlenih, bankarske provizije, izdatke za plaćanje revizije godišnjih finansijskih iskaza i ostale neproizvodne usluge.

2.7. Rashodi održavanja osnovnih sredstava

Rashodi održavanja osnovnih sredstava planirani su za 2024. godinu u iznosu od 49.950,00 eura, obračunati su na osnovu prosječnih godišnjih izdataka za tekuće održavanje.

Obuhvataju troškove servisa i popravke vozila kao i usluge tekućeg održavanja osnovnih sredstava i drugih troškova održavanja (čišćenje kancelarija i zajedničkih prostorija, čišćenje spoljnih stakala, krcenje zidova kancelarija i izajedničkih prostorija, popravke i održavanje opreme za gašenje požara, servis sistema za klimatizaciju i održavanje agregata za rezervno napajanje električnom energijom).

2.8. Ostali poslovni rashodi

Ostali poslovni rashodi planirani su za 2024. godinu u iznosu od 1.666.305,00 eura i veći su za oko 9% u odnosu na planirane za 2023. godinu. U njima najveće učešće imaju troškovi članarina međunarodnim organizacijama tj. kontribucije od Eurokontrola u iznosu od 486.605,00 eura i troškovi za tražanje i spašavanje (SAR) u iznosu od 824.000,00 eura. Ostale troškove čine: troškovi zakupa u iznosu od 52.000,00 eura (zakup internet linije i mjesečnog voda kao i izdatke za obnovu licenci za softver i usluge podrške za softver); održavanja informaciono-komunikacionog sistema i ostalih sistema Agencije planiran je u iznosu od 54.730,00 eura (održavanje softvera za kontrolu štampe na štampačima, održavanje softvera za administraciju, monitoring i update radnih stanica i servera, održavanje softvera za helpdesk administraciju, izdaci za usluge odražavanje i tehničke podrške informacionog sistema Agencije, održavanje softvera za računovodstvo, održavanje Trenera – CBT sistem za obuku, trening i testiranje uređaja sa pogledom iz dva ugla, održavanje Informacionog sistema za upravljanje dokumentima i poslovnim procesima (programskog paketa Document Management System), jednogodišnje održavanje SkySAFE Standalone licence MAP, ažuriranje Auto CAD programskog paketa, održavanje softvera za generisanje ispita za pilote kao i održavanje video konferencijskog sistema); trošak usluga fizičko-tehničke zaštite u iznosu od 40.000,00 eura; troškovi reprezentacije i organizacije međunarodnih skupova u iznosu od 58.000,00 eura; troškovi za stručnu literaturu i ostale stručne publikacije planirani u iznosu od 4.000,00 eura; troškovi usluga za mjerenje magnetske deklinacije u iznosu od 8.470,00 eura; troškovi usluga tehničkog projektovanja u iznosu od 3.500,00 eura; troškovi privremenih i povremenih poslova u iznosu od 45.000,00 eura; izdaci za jednokratne pomoći i donacije u iznosu od 40.000,00 eura. Agencija će, kao društveno odgovorna institucija odgovarati na molbe humanitarnog karaktera u mjeri svojih raspoloživih sredstava.

Na osnovu Izveštaja o aktivnim sudskim sporovima, sastavljenog od strane advokatske kancelarije Franović, za sudske troškove planirano je 50.160,38 eura. Iz navedenog Izveštaja se može zaključiti da postoji 11 aktivnih sudskih sporova i da se za 2 aktivna sudska spora može napraviti grubu procjenu navedenog troška.

2.9. Trošak osnovnih sredstava tj. trošak amortizacije obračunava se u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji i nema uticaja na novčani tok za 2024. godinu planiran je u iznosu od 180.000,00 eura.

PLANIRANI RASHODI ZA 2024. GODINU

(u eur)

Redni broj	Naziv rashoda	Mjesečni rashodi	Godišnji rashodi	Finansijski plan za 2023.godinu
------------	---------------	------------------	------------------	---------------------------------

1	Bruto zarade zaposlenih	248.303,40	2.979.640,79	2.782.108,14
	troškovi neto zarada zaposlenih	158.269,69	1.899.236,37	1.773.327,40
	troškovi poreza na zarade	33.985,37	407.824,46	380.788,46
	troškovi doprinosa iz i na zarade	56.048,33	672.579,96	627.992,28

2	Bruto naknade Savjeta	12.308,53	147.702,36	124.474,44
	troškovi neto naknada	8.437,34	101.248,11	86.597,64
	troškovi poreza na naknade	1.204,18	14.450,22	11.042,76
	troškovi doprinosa na naknade	2.667,01	32.004,12	26.834,04

3	Ostala primanja i naknade	19.038,51	228.462,12	221.250,00
	troškovi prevoza zaposlenih	3.717,83	44.614,01	37.368,00
	troškovi zimnice	4.921,50	59.058,00	60.537,00
	troškovi ostalih naknada (nacion odb, komis i dr)	4.999,16	59.989,99	49.000,00
	troškovi poreza i doprinosa	5.400,01	64.800,12	74.345,00

4	Službena putovanja i obuke	28.083,33	337.000,00	175.000,00
	troškovi dnevnica za službena putovanja i obuke	3.750,00	45.000,00	45.000,00
	troškovi smještaja za službena putovanja i obuke	8.750,00	105.000,00	35.000,00
	troškovi prevoza na službeno putovanje i obuke	875,00	10.500,00	10.000,00
	troškovi avio prevoza na služ putovanje i obuke	7.916,67	95.000,00	75.000,00
	ostali troškovi službenih putovanja	125,00	1.500,00	-
	trošak kotizacije	6.666,67	80.000,00	10.000,00

5	Rashodi za energiju	2.500,00	30.000,00	28.000,00
	troškovi goriva	833,33	10.000,00	10.000,00
	troškovi režije (električne energije, voda čistoća)	1.666,67	20.000,00	18.000,00

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

JOSIPA BROZA TITA BB
81000 PODGORICA, CRNA GORA
WWW.CCG.ORG

~ 11 ~

TEL +382 20 625 507
FAX +382 20 625 517
E-MAIL acw@ccg.me

6	Rashodi za materijal i usluge	15.902,42	190.829,00	152.797,50
	trošak kancelarijski materijal i ost. potroš. mater	2.000,00	24.000,00	24.000,00
	trošak štamparskih usluga	2.500,00	30.000,00	8.000,00
	trošak sitan inventar	325,00	3.900,00	3.900,00
	trošak nabavke službenih odijela	666,67	8.000,00	5.989,50
	troškovi telekomunikacionih usluga	3.165,79	37.989,50	43.979,00
	troškovi platnog prometa	1.416,66	17.000,00	15.000,00
	troškovi osiguranja (život. osig. zaposl. i imovine)	3.750,00	45.000,00	35.000,00
	troškovi revizije	412,50	4.950,00	4.950,00
	troškovi usluga odnosi s javnošću	1.166,66	14.000,00	5.989,50
	troškovi konsalting usluga	499,13	5.989,50	5.989,50

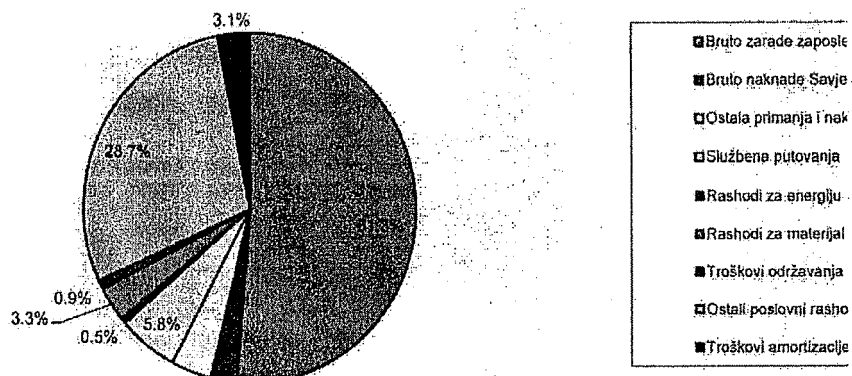
7	Rashodi održavanja osnovnih sredstava	4.162,50	49.950,00	53.939,50
	servis i popravka vozila	1.000,00	12.000,00	12.000,00
	tekuće održavanje osn.sred. i dr. trošk.održavanja	3.162,50	37.950,00	41.939,50

8	Ostali poslovni rashodi	138.858,75	1.666.305,00	1.527.572,9
	trošak zakupa (lic.sistem.soft.,mjesni vod, internet)	4.333,33	52.000,00	51.000,00
	tekuće održavanje informac.-komunikac. sistema	4.560,83	54.730,00	54.122,95
	trošak usluga fizičko tehničke zaštite posl. prostora	3.333,33	40.000,00	40.000,00
	trošak usluga za mjerenje magnetske deklinacije	705,83	8.470,00	-
	trošak usluga tehničkog projektovanja	291,67	3.500,00	3.500,00
	troškovi reprezentacije i međunarodnih događaja	4.833,33	58.000,00	39.950,00
	troškovi članarina međunarodnim organizacijama	40.550,42	486.605,00	475.000,00
	stručna i ostala literatura (publikacije, časopisi)	333,33	4.000,00	4.000,00
	troškovi jednokratnih pomoći donacija i humanit akcija	3.333,33	40.000,00	40.000,00
	trošk. privremenih i povrem. poslova i dr. poslova	3.750,00	45.000,00	65.000,00
	troškovi traganja i spašavanja-SAR	68.666,67	824.000,00	755.000,00
	troškovi sudskih sporova	4.180,00	50.160,00	-

9	Osnovna sredstva	15.000,00	180.000,00	180.000,00
	troškovi amortizacije	15.000,00	180.000,00	180.000,00

	Ukupno	484.157,44	5.809.889,27	5.245.142,53
--	---------------	-------------------	---------------------	---------------------

Rashodi

U strukturi planiranih rashoda za 2024. godinu najznačajniju stavku predstavljaju bruto zarade zaposlenih 51,3%, zatim slijede ostala poslovna opterećenja sa 28,7% (u čijoj strukturi, dominantno učestvuju rashodi za kontribucije međunarodnoj organizaciji tj. Eurocontrol-u i rashodi za traganje i spašavanje), zatim troškovi za ostala primanja i naknade 3,9%, bruto naknade Savjetu 2,5%, rashodi za materijal i usluge 3,3%, troškovi za službena putovanja 5,8%, amortizacija 3,1%, rashodi za energiju 0,5%, troškovi za održavanje osnovnih sredstava 0,9%.

* * *

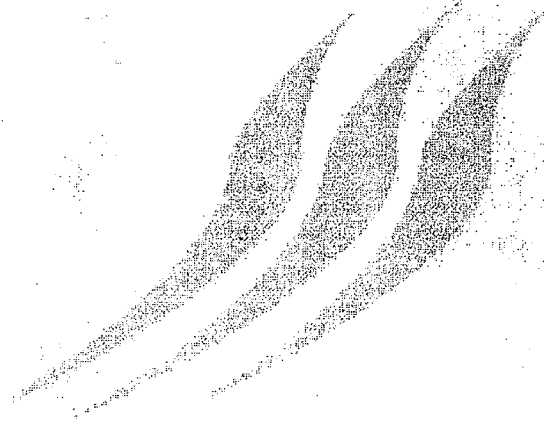
Na osnovu analize planiranih prihoda i rashoda za 2024. godinu, može se vidjeti da su ukupni planirani prihodi u iznosu od 6.738.340,00 eura veći za oko 19 % u odnosu na planirane za 2023. godinu i da su planirani rashodi u iznosu od 5.809.889,27 eura veći za oko 11 % u odnosu na planirane rashode za 2023. godinu.

Kao i u prethodnim godinama prilikom realizacije Finansijskog plana za 2024. godinu, Agencija će se dominantno rukovoditi principima racionalnosti i domaćinskog poslovanja, posebno kada se imaju u vidu rashodi. To znači da će i u toku 2024. godine, biti permanentno praćena finansijska situacija i da će ukoliko se ukaže potreba doći do dodatne restrikcije troškova, do onog nivoa koji ne smije ugroziti izvršenje zakonskih funkcija Agencije, odnosno sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

3. REALIZACIJA PLANA za 2024. godinu

Ovaj plan za 2024. godinu, predstavlja projekciju na osnovu raspoloživih podataka i informacija u vrijeme njegovog donošenja, što znači da u toku realizacije može biti dopunjen i izmijenjen. Raspored sredstava po finansijskom planu vrši se u skladu sa opštim aktima Agencije, donijetim odlukama, programima i planovima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima koje donosi Agencija u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju u cilju izvršavanja poslovnih zadataka iz nadležnosti Agencije.

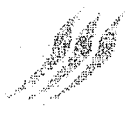
INVESTICIJE U 2024. GODINI

Investicije za 2024. godinu su planirane u iznosu od 1.065.700,00 eura i detaljno su obrazložene u Prilogu 1.

**PRILOG 1.
PLAN INVESTICIJA ZA 2024. GODINU**

(u Eur)

Br.	Plan investicija za 2024. godinu	Procijenjena vrijednost
1	Nabavka četiri motorna vozila	150.000,00
2	Personalna računarska oprema i periferna računarska oprema	40.000,00
3	Softver za upravljanje nadzorom, praćenje usklađenosti sa regulatornim zahtjevima i za obradu vazduhoplovnih licenci i sertifikata	150.000,00
4	3-meteo stanice za paraglajderiste	4.000,00
5	Sistem tehničke zaštite	70.000,00
6	Kancelarijska oprema	20.000,00
7	Usluge implementacije standarda i sertifikacije ACV po standardu ISO 9001 za Sistem upravljanja kvalitetom poslovanja	12.100,00
8	Usluge implementacije standarda i sertifikacije ACV po standardu ISO/IEC 27001 za Sistem upravljanja bezbjednošću informacija	12.100,00
9	Softvera za skeniranje mrežnih ranjivosti	5.900,00
10	Izrada programskog paketa za registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova, realizaciju obuke i testiranje pilota bespilotnih vazduhoplova	60.000,00
11	Izrada novog veb sajta Agencije	25.000,00
12	Nabavka softvera za kontrolu pristupa internet sadržaju zaposlenih	25.000,00
13	Softversko rješenje za multifaktorsku autentifikaciju (MFA)	9.300,00
14	Softversko rješenje za Data loss prevention	23.000,00
15	Nabavka trakastih zavjesa za prozore	9.300,00
16	Nabavka poslovno-skladišnog prostora	450.000,00
	Ukupno	1.065.700,00

Plan Investicija za 2024. godinu planiran je u iznosu od 1.065.700,00 eura a njegovu osnovu predstavlja i dio nerealizovanog plana investicija za 2023. godinu. Shodno tome a u skladu sa zakonskim propisima i procedurama javnih nabavki, Agencija će donijeti Plan javnih nabavki za 2024. godinu, čiji će sastavni dio biti planirane investicije za 2024. godinu za koje će zbog uticaja na novčane tokove u 2024. godini, Agenciji biti naophodna finansijska likvidnost. S obzirom da se radi o specifičnim nabavkama, sredstva za ovu namjenu će se postepeno obezbjeđivati iz akumuliranog viška prihoda nad rashodima ili u krajnjem uz kreditnu podršku od poslovnih banaka.

Komentar Investicija planiranih za 2024. godinu:

1. Nabavka vozila za potrebe Agencije

U cilju redovnog obavljanja poslovanja Agencije, planira se nabavka četiri motorna vozila, zbog dotrajalosti i oštećenja postojećih vozila. Procijenjena vrijednost nabavke vozila je 150.000,00 eura.

2. Nabavka personalne računarske opreme i periferne računarske opreme

Predviđena je nabavka računarske opreme i pribora u iznosu od 40.000,00 eura. Procjena potrebnog iznosa za ovom vrstom opreme, urađena je na osnovu iskazanih potreba pojedinih organizacionih jedinica Agencije i pojedinačnih zahtjeva zaposlenih, kao i na osnovu predviđanja potreba za nabavkom računarske opreme u 2024. godini.

3. Softver za upravljanje nadzorom, praćenje usklađenosti sa regulatornim zahtjevima i za obradu vazduhoplovnih licenci i sertifikata

Za potrebe unapređenja funkcionalnosti Agencije, potrebna je nabavka specijalizovanog softverskog rješenja za vazduhoplovne vlasti, koje će u najvećoj mjeri smanjiti mogućnost greške i automatizovati procese rada unutar Agencije, kao i komunikaciju sa vazduhoplovnom industrijom. Dosadašnja iskustva pokazuju da je za izvršenje pojedinačnog zadatka unutar odjeljenja potreban veći broj izvršilaca i enormno veće vrijeme. Na osnovu navedenog, radno vrijeme u trenutnim okolnostima se troši velikim dijelom na administrativne poslove umjesto da se adekvatnim softverskim rješenjem prate regulatorni zahtjevi u procesu izrade dokumenata i ostalih akata koji su u nadležnosti rada Agencije. Softversko rješenje koje bi bilo adekvatno opisu poslova Agencije, treba da sadrži modularne segmente prilagođene potrebama vazduhoplovne industrije, odnosno da u specifičnim segmentima poslovanja Agencije pruža potrebnu funkcionalnost i jednostavnu dostupnost svim potrebnim podacima i da pruža mogućnost interakcije Agencije sa bilo kojim vazduhoplovnim subjektom. Takođe, softversko rješenje mora biti u potpunosti prilagođeno sprovođenju ICAO i EASA propisa, ali mora biti fleksibilno i konfigurisano i za primjenu nacionalnih propisa i potreba.

Moduli koje sadrži softversko rješenje bi trebali omogućiti rad u sledećim oblastima, uz mogućnost prilagodavanja po želji i potrebi Agencije:

- vazdušni operatori (AOC i OPS poslovi);
- vazduhoplovni subjekti koji se bave poslovima održavanja (odobreni sertifikati i obim radova koji se izvode);
- odobrene organizacije za obuku (ATO sertifikati i kursevi koji se odobravaju, DTO);
- organizacije za obuku tehničkog osoblja;
- organizacije koje se bave proizvodnjom;
- organizacije koje se bave dizajniranjem;
- aerodromi;
- pružaoci usluga u vazdušnoj plovidbi (ANSP);
- EASA Part M, Subpart F;
- EASA Part-CAMO;
- EASA Part-ICAO;
- Vazduhoplovno-medicinski ispitivači i vazduhoplovno-medicinski centri;
- Strana odobrenja;
- Bepilotne letjelice i dronovi – RPAS (UAS/drone)

Softversko rješenje mora biti prilagođeno i usklađeno sa potrebama rada Agencije u oblastima nadzornih aktivnosti i inspeksijskih poslova, sa mogućnošću arhiviranja dokumenata i brz pregleda centralnog registra.

Dokumenta, koji se u njemu nalaze, u odnosu na specifične potrebe korisnika unutar Agencije kao i kontrolom pristupa podacima uz mogućnost odobravanja odnosno ograničenja pristupa podacima, bi bila u isključivoj nadležnosti system administratora. Neophodno je da softversko rješenje ima mogućnost upozoravanja korisnika na eventualne propuste u radu i nedostatke u odnosu na propisane zahtjeve i rokove. Mora biti održavano od strane sertifikovanog lica, koje može da ovlasti proizvođač sa mogućnošću nadogradnje sistema u odnosu na tehnološke i administrativne potrebe. Softversko rješenje treba da bude dostupno sa prenosnih uređaja (laptop i tablet) u online i offline režimu korišćenja, kako bi lica koja ga koriste imala mogućnost upotrebe sistema van prostorija Agencije. Softversko rješenje mora, pored engleskog jezika, da ima mogućnost upotrebe i na crnogorskom jeziku.

Nabavka pomenutog softverskog rješenja bi omogućila unapređenje sistema sigurnosti i usklađenosti poslova, koji su u nadležnosti rada Agencije, a odnose se na vazduhoplovne subjekte. Postojeći način funkcionisanja Agencije u navedenim poslovima zasniva se na zastarjelim i nesistematizovanim načinima vođenja podataka o vazduhoplovnim subjektima, pri čemu kompletan proces obavljanja poslova isključivo zavisi od pojedinca, što stvara vjerovatnu mogućnost za grešku.

Garantni rok proizvođača mora obuhvatiti neprekidnu tehničku podršku u svim segmentima upotrebe sistema.

Vazduhoplovne vlasti zemalja članica, koje se oslanjaju na EASA-u, u velikom procentu koriste slična softverska rješenja, na taj način dokazuju da su prepoznale operativne i administrativne prednosti koje se odnose na sigurnost obavljanja propisanih poslova, zamjenjivost lica koja rade istim oblastima poslova i što je najvažnije smanjenje uticaja ljudske greške u radu.

Ključne performanse koje softyer treba da pruža su:

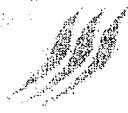
1. Provjereno rješenje: da je uspješno korišćen od strane drugih vazduhoplovnih vlasti i subjekata širom svijeta, što ga čini pouzdanim izborom.

2. Sastanci korisnika i saradnja: mogućnost održavanja redovnih sastanaka korisnika i diskusije o budućim zahtjevima, najboljim praksama i iskustvima, osiguravajući kontinuirano unapređenje.
3. Lak pristup informacijama: mogućnost jednostavnog pristupa kritičnim podacima i informacijama, što olakšava usaglašavanje sa regulatornim zahtjevima i sprovođenje procesa.
4. Jedinstven izvor: mogućnost čuvanja podataka u potpuno integrisanoj bazi podataka, čime se eliminiše dupliranje zapisa i osigurava tačno i pravovremeno donošenje odluka.
5. Standardizovani podaci: mogućnost korišćenja konfigurabilne hijerarhijske strukture (taksonomije) kako bi se izbjegao unos slobodnog teksta, obezbjeđujući dosljednost i omogućavajući naprednu statistiku i izvještavanje.
6. Praćenje i transparentnost: mogućnost detaljne kontrole izmjene podataka, kako bi se poboljšalo praćenje i transparentnost u regulatornom nadzoru.
7. Efikasnost i kontrola usaglašenosti: da radni tokovi, automatizacija i upravljanje dokumentima poboljšavaju efikasnost i kontrolu usaglašenosti za zaposlene u vazduhoplovnim vlastima.
8. Fleksibilan i konfigurabilan: da se prilagođava nacionalnim propisima i specifičnim potrebama, omogućavajući prilagođena rješenja.
9. Jednostavna integracija: da se sistem bez problema integriše sa modulima i pruža automatske provjere između različitih oblasti primjene.
10. Robustna tehnologija: da podržava pristup "bez papira" i nudi mogućnosti mobilnog rada i rada van mreže za nadzorne aktivnosti.

Softver treba da je specifično dizajniran za vazduhoplovne vlasti, koji se prevashodno bave nadzorom u oblasti sigurnosti i bezbjednosti. Ključni aspekti koje treba da pokriva su:

1. Organizacije: da omogućuje praćenje i upravljanje različitim organizacijama u vazduhoplovstvu, uključujući vazduhoplovne kompanije, škole letenja, centre za obuku itd.
2. Licence, odobrenja i certifikati: da se putem njega može pratiti i upravljati raznim vrstama licenci, odobrenja i certifikata za pilote, kabinsko osoblje, inženjere, održavanje itd.
3. Nadzor i inspekcije: da se putem njega može vršiti planiranje, praćenje i sprovođenje inspekcija i nadzora.
4. Aerodromi: da pokriva područje aerodroma, uključujući certifikaciju, sigurnosne standarde i upravljanje.
5. Vazduhoplovi: da se putem njega mogu pratiti podaci o vazduhoplovima, njihovim tehničkim karakteristikama, održavanju i sigurnosnim aspektima.
6. Osoblje: da sistem upravlja informacijama o osoblju, njihovim kvalifikacijama, obukama i licencama.
7. Sigurnosni događaji i izvještavanje: da omogućuje izvještavanje o događajima i analizu događaja.
8. Dokumentacija i evidencija: da posjeduje sistem za upravljanje dokumentacijom, evidencijom i arhiviranjem.
9. Komunikacija i saradnja: da podržava komunikaciju između regulatora, organizacija i drugih učesnika.
10. Prilagodljivost: da je modularan i prilagodljiv, da omogućujući pokrivanje različitih potreba i specifičnosti svake organizacije.

Procijenjena vrijednost nabavke je 150.000,00 eura.

4. Nabavka meteo stanica za paraglajderiste

Planirana je nabavka nedostajućih tri meteo stanice za paraglajderiste u iznosu od 4.000,00 eura u cilju podizanja nivoa sigurnosti kada su u pitanju operacije paraglajderima.

5. Nabavka opreme za sistem tehničke zaštite Agencije

Odredbama Zakona o zaštiti lica i imovine (koji je stupio na snagu u januaru 2014. godine) i Pravilnika o bližem sadržaju plana zaštite obavezno šticećenih objekata, uređuje se zaštita pravnih lica i njihove imovine, koje ne obezbjeđuje država, u pogledu fizičke i tehničke zaštite.

U članu 14 tačka 6 prethodno navedenog zakona, navedeno je da su, pored ostalih objekata, i obavezno šticećeni objekti od značaja za saobraćaj u svim vrstama saobraćaja.

U članu 16 je propisano da se zaštita obavezno šticećenih objekata vrši se na osnovu plana zaštite, koji, na osnovu ugovora iz člana 10 ovog zakona, izrađuje privredno društvo, drugo pravno lice i preduzetnik koji obavljaju djelatnost zaštite.

Zakonom i pravilnikom je propisano da Plan zaštite sadrži i Projekat tehničke zaštite obavezno šticećenog objekta, kojim se pored ostalog predviđaju i projektuju odgovarajuća sredstva i komponente tehničke zaštite (prilazi, prostori i predmeti koje treba štiti, prostori koje treba nadgledati, način i mjesto signalizacije alarma, režim rada zaštitnih zona, vrsta rezervnog napajanja električnom energijom, vrsta tehničke zaštite, smjestaj uređaja i opreme za tehničku zaštitu, način postavljanja instalacija; komponente sistema: alarmni sistemi, video nadzor, sistemi za kontrolu i pristup, komunikacione veze i sistemi za kontrolu obilaska objekta, lokacija operativnog centra).

U članu 13 Zakona propisano je da se tehnička zaštita vrši upotrebom sredstava koja imaju propisani kvalitet, u skladu sa utvrđenim međunarodnim standardima, oko šticećenog objekta i u granicama šticećenog prostora.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno procjenjuje se da će Agencija biti u obavezi da izvrši nabavku usluge izrade plana zaštite kao i nabavku adekvatnih sistema za tehničku zaštitu u procijenjenoj vrijednosti od 70.000,00 eura.

6. Nabavka kancelarijske opreme

Planirana je nabavka nedostajuće kancelarijske opreme u iznosu od 20.000,00 eura.

7. Nabavka i implementacija standarda, sertifikacije ACV po standardu ISO 9001 za Sistem upravljanja kvalitetom poslovanja

Planirana je nabavka u iznosu od 12.100,00 eura. ISO 9001 je međunarodni standard za upravljanje kvalitetom koji postavlja smjernice za uspostavljanje, primjenu i održavanje sistema upravljanja kvalitetom u organizacijama. Ovaj standard ima za cilj poboljšanje poslovnih procesa i efikasnost organizacija, obezbjeđujući da proizvodi ili usluge koje organizacija pruža odgovaraju visokim standardima kvaliteta.

U nastavku su osnovni pojmovi i principi ISO 9001 standarda:

- Sistem upravljanja kvalitetom (QMS);
- Organizacije treba da uspostave, primjenjuju, održavaju i stalno unapređuju sistem

upravljanja kvalitetom.

- Uloga liderstva: Lideri organizacija se ohrabruju da preuzmu aktivnu ulogu u vođenju i podržavanju sistema upravljanja kvalitetom.
- Uključenost zaposlenih: Svi zaposleni treba da budu angažovani i odgovorni za postizanje ciljeva kvaliteta organizacije.
- Sistemski pristup upravljanju: Identifikacija, razumijevanje i upravljanje međusobno povezanim procesima kao sistemom doprinosi efikasnosti i uspjehu organizacije.
- Neprekidan proces unapređenja: Organizacije treba kontinuirano da prate i unapređuju svoje procese, uzimanjem u obzir iskustava i povratnih informacija.
- Pristup zasnovan na faktima za donošenje odluka: Odluke treba donositi na osnovu analiza podataka i informacija.

8. Nabavka i implementacija standarda, sertifikacije ACV po standardu ISO/IEC 27001 za Sistem upravljanja bezbjednošću informacija

Planirana je nabavka u iznosu od 12.100,00 eura. ISO 27001 je međunarodni standard za upravljanje informacionom bezbjednošću. Ovaj standard postavlja smjernice za uspostavljanje, implementaciju, održavanje i stalno unapređivanje sistema upravljanja informacionom bezbjednošću u organizacijama. Cilj ISO 27001 je obezbijediti zaštitu informacija od različitih prijetnji, očuvati povjerljivost, integritet i dostupnost informacija, kao i smanjiti rizik od bezbjednosnih incidenata.

Opseg sistema upravljanja informacionom bezbjednošću (ISMS):

Organizacije treba da definišu opseg svog sistema upravljanja informacionom bezbjednošću, odnosno da identifikuju koje informacije se obrađuju i koji su resursi uključeni u taj proces.

Rizik i bezbjednost informacija:

Organizacije treba da identifikuju rizike za informacije koje obrađuju i sprovedu odgovarajuće mjere zaštite kako bi ih smanjile na prihvatljiv nivo.

Upravljanje rizicima:

ISO 27001 postavlja proces upravljanja rizicima koji uključuje identifikaciju, procjenu i tretman rizika.

Politika informacione bezbjednosti:

Organizacije treba da uspostave jasnu politiku informacione bezbjednosti koja odražava njihove ciljeve i obaveze u vezi sa zaštitom informacija

9. Nabavka softvera za skeniranje mrežnih ranjivosti

Ovaj softver je skener mrežnih ranjivosti koji koristi arhitekturu uobičajenih ranjivosti i izloženosti za lako umrežavanje bezbjedonosnih alata. On koristi jednostavnu arhitekturu koja opisuje prijetnje i potencijalne napade na mrežno okruženje. U saglasju sa postojećim Endpoint softverom koji imamo, dodatno ćemo unaprijediti bezbjednost mreže. Planirana je nabavka u iznosu od 5.900,00 eura.

10. Izrada programskog paketa za registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova, realizaciju obuke i testiranje pilota bespilotnih vazduhoplova

Potrebno je uspostaviti sistem za registraciju UAS za čiji je projekat obavezna sertifikacija i za operatore UAS i vazduhoplovno-modelarskih klubova i njihovih članova koji se zahtijeva EU Regulativom 2019/947 čije je transponovanje po PPCG planirano za IV kvartal ove godine. Na novaj način ćemo uskladiti proces registracije odnosno sistem za registraciju sa sistemom koji je neophodan kako bi se ispoštovali zahtjevi koji su propisani ovom regulativom. Planirana je nabavka u iznosu od 60.000,00 eura.

11. Izrada novog veb sajta Agencije

Procijenjeni iznos nabavke iznosi 25.000,00 eura. Postojeći sajt nije moguće upgređovati zbog programa i platforme na kojoj je radjen ni na planu razrade ni na planu sigurnosti. Takodje nakon penetracijskog testa koji je radjen sa pentration testerom iz Cikoma prije dvije godine pronadjen je veliki broj bezbjedonosnih neažurnosti.

Imati bezbjedan veb sajt izuzetno je važno iz više razloga, kako za vlasnike sajtova, tako i za korisnike. Evo nekoliko ključnih razloga zašto je neophodno obezbijediti bezbjednost svog veb sajta:

- **Zaštita podataka korisnika:**
Bezbjedan veb sajt štiti lične podatke korisnika. Ako vaš sajt sakuplja informacije kao što su korisnička imena, lozinke, adrese ili finansijski podaci, bezbjednost ovih podataka je od suštinskog značaja kako bi se spriječilo neovlašćeno pristupanje ili zloupotreba.
- **Očuvanje reputacije:**
Bezbjednosni incidenti poput hakovanja ili curenja podataka mogu imati ozbiljan uticaj na reputaciju vašeg brenda. Korisnici će izbjegavati sajtove koji ne obezbjeđuju njihove podatke, a povratno širenje negativnih iskustava može imati dugoročne posljedice.
- **Zaštita od sajber napada:**
Sajber napadi postaju sve sofisticiraniji, uključujući različite vrste napada poput DDoS napada, SQL injekcija, krađe identiteta itd. Obezbjedivanje bezbjednosti sajta pomaže u zaštiti od ovakvih prijetnji.

12. Nabavka softvera za kontrolu pristupa internet sadržaju zaposlenih

Procijenjena vrijednost nabavke iznosi 25.000,00 eura.

U pitanju je softversko rješenje koje se koristi za kontrolu pristupa internet sadržaju unutar organizacija. Ovo rješenje obično djeluje kao proxy server, što znači da između klijenata (npr. računara zaposlenog) i interneta postavlja posredni sloj zaštite. Evo pojašnjenja ključnih stavki i prednosti softvera:

Ključne stavke:

- **Filtriranje Sadržaja:**
Softver omogućava organizacijama da filtriraju internet sadržaj, blokirajući pristup

određenim web stranicama, kategorijama ili vrstama sadržaja. To pomaže u održavanju produktivnosti i sprečava pristup neprikladnom materijalu.

- **Kontrola Pristupa:**
Omogućava postavljanje politika pristupa kako bi se definisalo ko može pristupiti određenim web stranicama ili vrstama sadržaja. To može biti korisno za suzbijanje potencijalno rizičnih aktivnosti.
- **Sigurnosna Analiza:**
Softver može sprovoditi analizu prometa kako bi identifikovale potencijalno zlonamjerne web stranice, phishing pokušaji ili druge sigurnosne prijetnje. To povećava nivo sigurnosti organizacije.
- **Optimizacija Performansi:**
Softver može doprinijeti optimizaciji performansi mreže putem čekiranja često korišćenih resursa, smanjujući vrijeme učitavanja web stranica i optimizujući širinu pojasa.
- **Protokol Praćenja:**
Pružuje detaljan pregled internet aktivnosti zaposlenog, uključujući informacije o posjećenim web stranicama, vremenu provedenom na internetu i slično. To može biti korisno za analizu i izvještavanje.

Prednosti:

- **Sigurnost Mreže:**
Softver pomaže organizacijama u održavanju visokih sigurnosnih standarda, sprečavajući pristup zlonamjnim web stranicama i smanjujući rizik od sigurnosnih prijetnji.
- **Povećanje Produktivnosti:**
Filtriranje internetskog sadržaja pomaže u održavanju produktivnosti zaposlenog sprečavanjem pristupa neprikladnim materijalima tokom radnog vremena.
- **Usklađenost:**
Pružuje organizacijama sredstvo za postizanje usklađenosti s internim i spoljnim regulativama, posebno u području sigurnosti i zaštite podataka.

13. Nabavka softverskog rješenja za multifaktorsku autentifikaciju (MFA)

Procijenjena vrijednost nabavke iznosi 9.300,00 eura.

Multifaktorska autentifikacija (MFA) je sigurnosni pristup koji zahtijeva više od jednog načina identifikacije od korisnika kako bi se omogućio pristup sistemu. To povećava sigurnost u odnosu na tradicionalnu jednofaktorsku autentifikaciju, koja obično koristi samo korisničko ime i lozinku. Softversko rješenje za multifaktorsku autentifikaciju obično uključuje kombinaciju tri glavna faktora autentifikacije:

- **Nešto što znate (lozinka):** Ovo je tradicionalni faktor autentifikacije, kao što je korisničko ime i lozinka.
- **Nešto što imate (token ili mobilni uređaj):** Drugi faktor može uključivati fizički token, poput

pametne kartice, USB uređaja ili mobilnog uređaja koji generiše privremeni kod (npr. putem mobilne aplikacije ili SMS poruke).

- Nešto što jeste (biometrija): Ovaj faktor uključuje biometrijske podatke, poput otiska prsta ili prepoznavanja lica. Prednosti softverskih rješenja za multifaktorsku autentifikaciju uključuju:

Povećana sigurnost: MFA značajno otežava neovlašćenim korisnicima pristup nalozima čak i ako su saznali korisničko ime i lozinku.

Zaštita od krađe identiteta: Dodatni faktori autentifikacije smanjuju rizik od krađe identiteta, jer je potrebno više od jedne informacije za pristup.

Prilagodljivost i fleksibilnost: Softverska rješenja omogućavaju različite kombinacije faktora autentifikacije, prilagodene specifičnim potrebama organizacije ili pojedinca.

Smanjenje rizika od phishinga: MFA može smanjiti učinkovitost phishing napada jer čak i ako zlonamjerni akteri dobiju lozinku, još uvijek će im biti teško dobiti pristup sistemu bez dodatnih faktora autentifikacije.

14. Nabavka softverskog rješenja za Data loss prevention

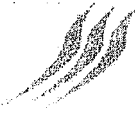
Procijenjena vrijednost nabavke iznosi 23.000,00 eura

Rješenje za prevenciju gubitka podataka (*Data Loss Prevention - DLP*) predstavlja skup tehnologija, politika i procesa koji su namijenjeni otkrivanju, praćenju i sprečavanju neovlašćenog prenosa ili gubitka osjetljivih podataka unutar organizacije. Ova vrsta softverskog rješenja ima ključnu ulogu u zaštiti podataka od curenja i neovlašćenog pristupa.

Evo nekoliko ključnih elemenata i prednosti DLP rješenja:

- Otkrivanje osjetljivih podataka:
DLP sistemi mogu analizirati podatke kako bi identifikovali osjetljive informacije kao što su brojevi kreditnih kartica, privatni identifikacijski brojevi, zdravstveni podaci ili drugi povjerljivi podaci.
Klasifikacija podataka:
Omogućava organizacijama da označe i klasifikuju podatke prema različitim nivoima povjerljivosti ili važnosti.
- Praćenje i nadzor:
DLP alati prate promet podataka unutar mreže, u stvarnom vremenu prateći aktivnosti korisnika kako bi identifikovali pokušaje neovlašćenog pristupa ili prenosa podataka.
- Politike sigurnosti:
Definisanje politika sigurnosti koje određuju kako se osjetljivi podaci smiju koristiti i prenositi, čime se smanjuje rizik od neovlašćenog rukovanja podacima.
- Prevencija gubitka podataka:
Uz pomoć definisanih politika, DLP sistemi mogu automatski blokirati, šifrirati ili obavještavati o pokušajima prenosa osjetljivih podataka.

Prednosti DLP Rješenja:

- Smanjenje rizika od gubitka podataka:

DLP sistemi smanjuju rizik od neovlašćenog prenosa osjetljivih podataka, bilo da je riječ o unutrašnjim prijetnjama od zaposlenih ili spoljnim napadima.

15. Nabavka trakastih zavjesa za prozore

Zbog dotrajalosti i oštećenja postojećih trakastih zavjesa neophodno je izvršiti nabavku novih. Procijenjena vrijednost nabavke iznosi 9.300,00 eura.

16. Nabavka poslovno-skladišnog prostora

U 2024. godini zbog nedostatka poslovno-skladišnog prostora u Agenciji potrebno je realizovati njegovu kupovinu. Kupovinom adekvatnog poslovno-skladišnog prostora uključujući i njegovo obezbjeđenje, riješio bi se navedeni problem za duži vremenski period. Procijenjena vrijednost poslovno-skladišnog prostora je okvirno planirana u iznosu od 450.000,00 eura

Zaključna razmatranja:

Finansijski plan Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu sadrži pregled planiranih prihoda i rashoda za 2024. godinu, baziran je na pokazateljima poslovanja u 2023. godini i realno očekivanim prihodima i rashodima u 2024. godini. Planirani prihodi i rashodi za 2024. godinu u funkciji su ostvarivanja godišnjeg programa rada i razvoja Agencije za civilno vazduhoplovstvo, imajući u vidu da je vazdušni saobraćaj jedan od esencijalnih elemenata ekonomskih i društvenih aktivnosti države, Agencija kroz svoju nadležnost treba da obezbijedi razvoj i unapređenje ove oblasti.

Finansijski plan za 2024. godinu sa projekcijom prihoda u iznosu od 6.738.340,00 eura i rashoda u iznosu od 5.809.889,27 eura, biće realizovan iz sopstvenih izvora finansiranja u skladu sa članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju ("Službeni list CG", broj 30/12, 30/17 i 82/20) dok će se raspored sredstava po finansijskom planu vršiti u skladu sa opštim aktima Agencije, donijetim odlukama, programima i planovima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima u cilju izvršavanja poslovnih zadataka iz nadležnosti Agencije.

Planirani prihodi Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu uvećani su za oko 19% u odnosu na planirane prihode za 2023. godinu, to su prvenstveno prihodi od rutnih naknada, terminalnih naknada i naknada na odlazeće putnike, njihova realizacija će zavistiti isključivo od povećanja broja letova i broja putnika u našoj naplatnoj zoni.

Planirani rashodi za 2024. godinu kroz pojedinačne stavke (bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja, rashodi za materijal i usluge, rashodi za održavanje osnovnih sredstava, ostale poslovne rashode i amortizacija) uvećani su za oko 11% u odnosu na planirane rashode za 2023. godinu i odražavaju realne potrebe za funkcionisanjem Agencije u toku 2024. godine.

Sastavni dio finansijskog plan za 2024. godinu, predstavlja Plan investicija u iznosu od 1.065.700,00 eura.

Osnovna svrha realizacije Finansijskog plana za 2024. godinu Agencije za civilno vazduhoplovstvo, biće izvršenje osnovnih zakonskih i međunarodnih obaveza, dominantno se rukovodeći principima racionalnosti i domaćinskog poslovanja sa ključnim ciljem očuvanja dostignutog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.